

การทำเกษตรยั่งยืนของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร

นางสาวจรรุณี คำกอง

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต
แขนงวิชาส่งเสริมการเกษตร สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

พ.ศ. 2556

Sustainable Agriculture of Farmers in Land Reform Area of Yasothon Province

Miss Charunee Khamkong

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for
the Degree of Master of Agriculture in Agricultural Extension and Development

School of Agriculture and Cooperatives
Sukhothai Thammathirat Open University

2013

หัวข้อวิทยานิพนธ์ การทำเกษตรยั่งยืนของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดชัยโสธร
ชื่อและนามสกุล นางสาวจรูณี คำกอง
แขนงวิชา ส่งเสริมการเกษตร
สาขาวิชา เกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
อาจารย์ที่ปรึกษา 1. รองศาสตราจารย์ ดร. เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ
2. รองศาสตราจารย์ ดร. ภรณ์ ต่างวิวัฒน์

วิทยานิพนธ์นี้ ได้รับความเห็นชอบให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรระดับปริญญาโท เมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม 2557

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

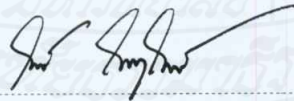
ประธานกรรมการ

(อาจารย์วิชา อธิปอนันต์)

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร. เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ)

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร. ภรณ์ ต่างวิวัฒน์)

ประธานกรรมการบัณฑิตศึกษา

(ศาสตราจารย์ ดร. ศิริวรรณ ศรีพหล)

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยได้รับความอนุเคราะห์เป็นอย่างดียิ่งจาก รองศาสตราจารย์ ดร.เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก รองศาสตราจารย์ ดร.ภรณ์ ต่างวิวัฒน์ อาจารย์ ที่ปรึกษาร่วม คณาจารย์และเจ้าหน้าที่จาก สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมาราช ที่กรุณาให้ความรู้ทางด้านวิชาการ คำปรึกษา ติดตาม แก้ไข และ ตรวจสอบการจัดทำวิทยานิพนธ์ ด้วยความเต็มใจอย่างใกล้ชิด พร้อมให้กำลังใจตลอดตั้งแต่เริ่มต้น จนทำให้วิทยานิพนธ์สำเร็จเรียบร้อยสมบูรณ์ พร้อมกันนี้ขอขอบพระคุณท่านอาจารย์วิทยา อธิปอนันต์ ผู้ตรวจราชการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ที่ให้คำแนะนำในการจัดทำวิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของท่านเป็นอย่างยิ่ง จึงขอกราบขอบพระคุณทุกท่านเป็นอย่าง สูงมา ณ โอกาสนี้

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ เจ้าหน้าที่สำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัดโสธร ผู้นำเกษตรกร ทุกท่านที่กรุณาอำนวยความสะดวกในการนัดหมายเกษตรกร การเก็บรวบรวมข้อมูล ตลอดจน เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดโสธรทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์ข้อมูลที่เป็น ประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ ขอขอบพระคุณ บิดา มารดา ครอบครัว ญาติพี่น้อง และเพื่อนนักศึกษาที่ให้กำลังใจ รวมทั้งอำนวยความสะดวกในทุกด้าน และประโยชน์ที่ ได้รับจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยขอมอบให้ผู้สนใจศึกษาทุกท่านนำไปพัฒนาให้เกิดประโยชน์ สูงสุดในการพัฒนาภาคเกษตรกรรมให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

จารุณี คำทอง

กรกฎาคม 2557

ชื่อวิทยานิพนธ์ การทำเกษตรยั่งยืนของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดชัยโสธร

ผู้วิจัย นางสาวจารุณี คำกอง รหัสนักศึกษา 2559000175

ปริญญา เกษตรศาสตรมหาบัณฑิต (ส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร)

อาจารย์ที่ปรึกษา (1) รองศาสตราจารย์ ดร. เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ (2) รองศาสตราจารย์ ดร. ภรณ์ ต่างวิวัฒน์
ปีการศึกษา 2556

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) สภาพพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกร (2) ทักษะคิดของเกษตรกรต่อการทำเกษตรยั่งยืน (3) ความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำเกษตรยั่งยืนของเกษตรกร และ (4) ปัญหาและข้อเสนอแนะของเกษตรกรที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรยั่งยืน

ประชากรในการศึกษา คือ เกษตรกรที่ได้รับหนังสืออนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดชัยโสธร จำนวน 12,297 ราย สุ่มตัวอย่างแบบง่ายโดยวิธีการจับสลากได้กลุ่มตัวอย่าง 201 ราย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์ สถิติที่ใช้ คือ ร้อยละ ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า (1) เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุเฉลี่ย 49.82 ปี การศึกษาจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 แรงงานเฉลี่ย 3.16 คน การถือครองที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดินเฉลี่ย 14.12 ไร่ และพื้นที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมน้อยกว่า 13 ไร่ (2) ทักษะคิดของเกษตรกรเห็นด้วยอย่างยิ่งว่า การทำเกษตรยั่งยืนทำให้มีรายได้และมีอาหารบริโภคตลอดทั้งปี และเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้กับประเทศ (3) เกษตรกรมีความคิดเห็นว่าปัจจัยต่างๆ มีผลเกี่ยวกับการทำเกษตรยั่งยืน คือ มีความขยัน อดทน รักการเกษตรและสิ่งแวดล้อมในแปลง การตัดสินใจและร่วมกันทำงานในแปลง การสร้างความตระหนักในประโยชน์ที่ได้รับจากการพัฒนาเกษตรยั่งยืน ต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น และผู้บริโภคให้ความสำคัญกับการทำเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (4) เกษตรกรมีปัญหาระดับปานกลางเกี่ยวกับการขาดแคลนเงินทุนหรือเงินทุน มีภาวะหนี้สิน และต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น เช่น น้ำมัน ปุ๋ย เมล็ดพันธุ์ เกษตรกรเสนอแนะให้ ภาครัฐสนับสนุนเงินทุนเป็นรายบุคคลสำหรับผู้ทำเกษตรยั่งยืน และ ให้ภาครัฐจัดตั้งเงินกองทุนด้านการเกษตรในหมู่บ้าน ชุมชนในการส่งเสริมการทำเกษตรยั่งยืน

คำสำคัญ เกษตรยั่งยืน ความคิดเห็นของเกษตรกร เขตปฏิรูปที่ดิน จังหวัดชัยโสธร

Thesis title: Sustainable Agriculture of Farmers in Land Reform Area of Yasothon Province

Researcher: Miss Charunee Khamkong; **ID:** 2559000175;

Degree: Master of Agriculture (Agricultural Extension and Development);

Thesis advisors: (1) Dr. Benchamas Yooprasert, Associate Professor;

(2) Dr. Paranee Tangwiwat, Associate Professor; **Academic year:** 2013

Abstract

The objectives of this research were to study (1) fundamental social and economic status of farmers, (2) farmers' attitude towards sustainable agriculture, (3) farmers' opinions pertaining to sustainable agriculture, and (4) problems and suggestions by farmers on sustainable agriculture.

The population in this study was 12,297 farmers who received an official permit giving them the right to do agricultural farming in the land reform area of Yasothon Province. The 201 samples were selected by drawing lots which was a simple random sampling method. The data collecting process was to interview the samples. The statistical methodology was used to analyze the data by computerized program. The statistical methods were percentage, minimum value, maximum value, mean, and standard deviation.

The findings of this study were as follows: (1) most of the farmers were female with average age of 49.82 years and finished lower primary education. The average farmer labor was 3.16 persons. The average of their occupied area in the land reform area was 14.12 rai (1 rai = 1,600 square meters), while the average of farming area was less than 13 rai. (2) To consider the farmers' attitude towards sustainable agriculture, they indicated at the "most" level that they would obtain income and would have enough food for consuming through the year from conducting sustainable agriculture, and the sustainable agriculture was an important base in making the country strengthening. (3) They mentioned that there were various factors affecting the sustainable agriculture, these were their diligence and patience, being fond of farming and conserving the environment around the farm, the decision making and cooperation in farm work, realization of the benefit reaped from developing sustainable agriculture, the increase of production cost, and consumers' being in favor of environmentally friendly farming. Hence, (4) they had problems, at "moderate" level with the insufficiency of capital and debts. The problems also included the increase of production cost which was affected from the higher price of fuel, fertilizer, plant tribe seeds, etc. They suggested that related government agencies should have individually support to the farmers who had perform sustainable agriculture with the sufficient capital, and they should have set agricultural fund in the community in order to support local sustainable agriculture.

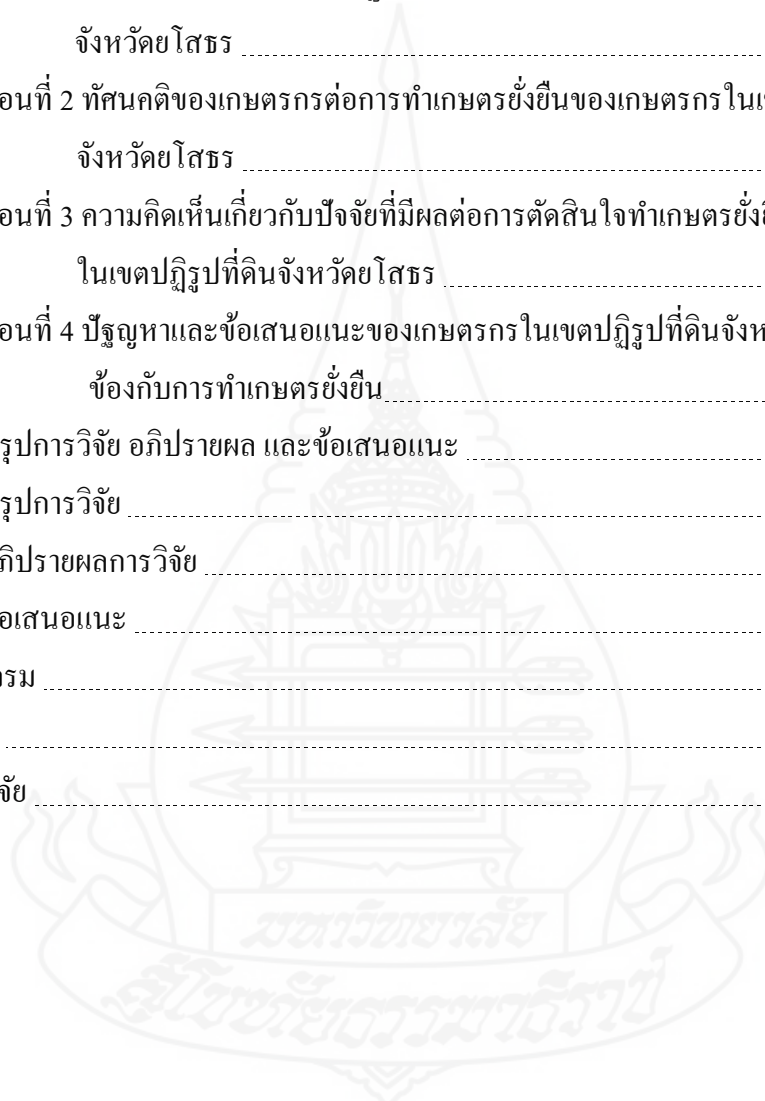
Keywords: Sustainable Agriculture, Farmers' opinion, Land Reform Area, Yasothon Province

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญตาราง	ฅ
สารบัญภาพ	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์การวิจัย	3
กรอบแนวคิดการวิจัย	4
ขอบเขตการวิจัย	5
นิยามศัพท์เฉพาะ	5
ผลที่คาดว่าจะได้รับ	9
บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	10
แนวคิดเกี่ยวกับเกษตรยั่งยืน	10
แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความคิดเห็น	23
การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมในประเทศไทย	26
การพัฒนาการเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร	31
ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	35
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	42
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	42
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	44
การเก็บรวบรวมข้อมูล	46
การวิเคราะห์ข้อมูล	46

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	50
ตอนที่ 1 สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจบางประการของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน จังหวัดยโสธร	50
ตอนที่ 2 ทิศนคติของเกษตรกรต่อการทำเกษตรยั่งยืนของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน จังหวัดยโสธร	64
ตอนที่ 3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืนของเกษตรกร ในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร	66
ตอนที่ 4 ปัญญาและข้อเสนอแนะของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธรเกี่ยวกับ ข้อกักับการทำเกษตรยั่งยืน	77
บทที่ 5 สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	82
สรุปการวิจัย	82
อภิปรายผลการวิจัย	88
ข้อเสนอแนะ	91
บรรณานุกรม	93
ภาคผนวก	97
ประวัติผู้วิจัย	108

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 3.1 เกษตรกรที่ได้รับหนังสืออนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในเขตปฏิรูปที่ดิน จังหวัด ยโสธรและกลุ่มตัวอย่างของแต่ละตำบล	43
ตารางที่ 4.1 สภาพสังคม	50
ตารางที่ 4.2 แรงงานในครัวเรือนภาคการเกษตร	54
ตารางที่ 4.3 การประกอบอาชีพของครัวเรือนเกษตรกร	55
ตารางที่ 4.4 รายได้ของครัวเรือนในและนอกภาคการเกษตร	56
ตารางที่ 4.5 รายจ่ายของครัวเรือนในและนอกภาคการเกษตร	57
ตารางที่ 4.6 สภาวะหนี้สินของครัวเรือน	58
ตารางที่ 4.7 เงินออกในครัวเรือน	59
ตารางที่ 4.8 การถือครองที่ดินในครัวเรือนเกษตรกร	60
ตารางที่ 4.9 พื้นที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรวม	62
ตารางที่ 4.10 การใช้ประโยชน์ในแปลงที่ดิน ส.ป.ก.	63
ตารางที่ 4.11 การใช้ประโยชน์ในแปลงที่ดิน ส.ป.ก.	63
ตารางที่ 4.12 ทักษะคิดของเกษตรกรต่อการทำเกษตรยั่งยืน	64
ตารางที่ 4.13 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืนในด้านบุคคลที่ เกี่ยวกับคุณลักษณะเฉพาะเกษตรกร	66
ตารางที่ 4.14 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืนในด้านบุคคลที่ เกี่ยวกับความสามารถในการผลิตของเกษตรกร	67
ตารางที่ 4.15 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืนในด้านบุคคลที่ เกี่ยวกับประสบการณ์ชีวิตของเกษตรกร	68
ตารางที่ 4.16 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืนในด้านสังคม ...	70
ตารางที่ 4.17 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืนใน ด้านเศรษฐกิจ.....	71
ตารางที่ 4.18 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืนในด้านนโยบาย ภาครัฐ.....	73

สารบัญตาราง (ต่อ)

	หน้า
ตารางที่ 4.19 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืน ในด้านสิ่งแวดล้อม.....	75
ตารางที่ 4.20 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืนในด้านผู้บริโภค	76
ตารางที่ 4.21 ปัญหาของเกษตรกร.....	77
ตารางที่ 4.21 ข้อเสนอแนะของเกษตรกร.....	80

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย	4
ภาพที่ 2.1 แผนที่แสดงพื้นที่เขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร	30
ภาพที่ 2.2 แผนที่แสดงแปลงถือครองที่ดินที่สมัครเข้าร่วม โครงการนิคมการเกษตร	34

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมมาเป็นเวลานานับหลายทศวรรษประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพ ในการเกษตร ที่ดินจึงเป็นปัจจัยสำคัญและเป็นรากฐานเบื้องต้นของการผลิตทางเกษตรกรรม แต่การทำเกษตรในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมาเน้นการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งเริ่มเด่นชัดมากขึ้นตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 เมื่อ พ.ศ. 2504 โดยการขยายพื้นที่การผลิต และเพิ่มผลผลิต ทางการเกษตร และการทำการเกษตรเน้นการผลิตพืชเชิงเดี่ยว เช่น การปลูกข้าว อ้อย ยางพารา เพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านตลาดเป็นหลัก (วิระชัย นาควิบูลย์วงศ์ และคณะ, 2554:2) ในระยะต่อมาที่ดินเพื่อการเกษตรเริ่มขาดแคลนมากขึ้นเป็นลำดับ เนื่องจากที่ดินมีปริมาณจำกัดในขณะที่มีความต้องการใช้ที่ดินเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นส่งผลทำให้เกิดการขยายตัวของเขตเมือง รวมทั้งการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมและบริการ ทำให้ที่ดินมีราคาที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่องซึ่งในช่วง พ.ศ. 2528-2539 ราคาที่ดินปรับตัวเพิ่มสูงขึ้นประมาณ 30 เท่า ด้วยราคาที่ดินเพิ่มสูงขึ้น ทำให้การรักษาและ การขยายพื้นที่เกษตรกรรมเป็นไปได้ยาก เกษตรกรหลายรายขายที่ดินเพื่อหวังผลตอบแทนที่ดีกว่าการทำเกษตร ในส่วนของที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดินภายใต้การดำเนินงานของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ทิศทางของขนาดเนื้อที่การถือครองที่ดินของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน ไม่แตกต่างจากภาพรวมของเกษตรกรทั่วไป โดยใน พ.ศ. 2551 เนื้อที่การถือครองที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดินเฉลี่ยประมาณ 13.97 ไร่ต่อราย ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก เมื่อเปรียบเทียบกับเนื้อที่การถือครองในช่วง พ.ศ. 2518-2529 ซึ่งขนาดการถือครองที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดินเฉลี่ย 19.21 ไร่ต่อราย และจากข้อมูลการถือครองที่ดินของเกษตรกรผู้ได้รับ ส.ป.ก. 4-01 พบว่า เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินมากกว่าร้อยละ 40 ถือครองที่ดินขนาด 10 ไร่ลงมา โดยมีเกษตรกรที่ถือครองที่ดิน 6-10 ไร่ ประมาณร้อยละ 22.78 ของเกษตรกรทั้งหมดในเขตปฏิรูปที่ดิน รองลงมา มีขนาดการถือครอง 0-5 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 21.08 ของเกษตรกรทั้งหมดในเขตปฏิรูปที่ดิน และพบว่าเกษตรกรในภาคเหนือส่วนใหญ่ถือครองที่ดิน 0-5 ไร่ คิดเป็น ร้อยละ 29.30 ของเกษตรกรทั้งหมดในเขตปฏิรูปที่ดิน ทั้งนี้ขนาดการถือครองที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดินเฉลี่ยลดลง ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการขอโอนสิทธิและกระจายสิทธิการใช้ประโยชน์ ในที่ดินมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นประมาณ ร้อยละ 1.5 ต่อปี จะเห็นได้ว่าเนื้อที่การถือครองที่ดินของ

เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน มีแนวโน้มที่จะลดลงอย่างต่อเนื่องในอนาคต ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน คือ ปัญหาด้านการผลิตซึ่งสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์ในที่ดิน เนื่องจากพื้นที่เขตปฏิรูปที่ดิน ส่วนใหญ่ประมาณ ร้อยละ 98 หรือ 29.37 ล้านไร่ เป็นพื้นที่นอกเขตชลประทาน การเพาะปลูกพืชต้องอาศัยน้ำฝน เกษตรกรปลูกพืชได้เพียงปีละครั้ง ทำให้เกษตรกรใช้ประโยชน์ไม่เต็มที่ ไม่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม รวมทั้งการขาดความรู้ในการพัฒนาระบบการผลิตและการจัดการผลผลิต ทำให้เกษตรกรประสบปัญหาศัตรูพืชและผลผลิตต่อไร่ลดลง เกษตรกรต้องลงทุนในส่วนของปุ๋ยเคมี และสารเคมีกำจัดศัตรูพืชเพิ่มขึ้นเพื่อให้ได้ผลผลิตมากขึ้น แม้ว่าราคาสินค้าทางการเกษตรหลายชนิดมีแนวโน้มสูงขึ้น แต่การลงทุนที่เพิ่มขึ้นทำให้รายได้ของเกษตรกรลดต่ำลง เป็นอย่างมาก เนื่องจากปัจจัยการผลิตต่างๆ เช่น เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง และค่าแรงงาน มีราคาสูงขึ้น ก่อให้เกิดปัญหาหนี้สินและปัญหาความยากจน ผลที่เกิดขึ้นตามมาภายหลังคือ เกษตรกรไม่ทำประโยชน์ในที่ดิน ทั้งร้างหรือขายที่ดินให้กับบุคคลอื่น สำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร ได้ดำเนิน โครงการนิคมการเกษตร “เกษตรอินทรีย์” จังหวัดยโสธร ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2554 โดยการส่งเสริมเกษตรกรในพื้นที่เขตปฏิรูปที่ดิน ทำเกษตรยั่งยืน มีเกษตรกรต้นแบบในพื้นที่โครงการทำการเกษตรรูปแบบต่างๆ อาทิเช่น รูปแบบเกษตรอินทรีย์ รูปแบบเกษตรผสมผสาน รูปแบบเกษตรทฤษฎีใหม่ และรูปแบบเกษตรธรรมชาติ ซึ่งเป็นรูปแบบการทำเกษตรที่มุ่งความยั่งยืนให้เกิดขึ้นกับเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร แต่มีเกษตรกรบางรายเท่านั้นที่ประสบผลสำเร็จในการทำเกษตรยั่งยืน โดยเกษตรกรส่วนใหญ่ของโครงการยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร

จากสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาสภาพพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกร ทำสถิติของเกษตรกรต่อการทำเกษตรยั่งยืนของเกษตรกร ความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำเกษตรยั่งยืนของเกษตรกร รวมทั้งปัญหาและข้อเสนอแนะ ของเกษตรกรที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรยั่งยืน เพื่อสำหรับใช้เป็นข้อมูลและอาจจะนำไปสู่การหารูปแบบวิธีการพัฒนาเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน และการพัฒนาพื้นที่เกษตรกรรมในเขตปฏิรูปที่ดิน ให้เกิดการใช้ประโยชน์ที่ดินเต็มประสิทธิภาพ ซึ่งจะก่อให้เกิดความยั่งยืน การรักษาสินดินให้ดำรงอยู่ตกทอดทางมรดกไปยังลูกหลานเกษตรกรในอนาคต และยังเป็นข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาแก่เจ้าหน้าที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

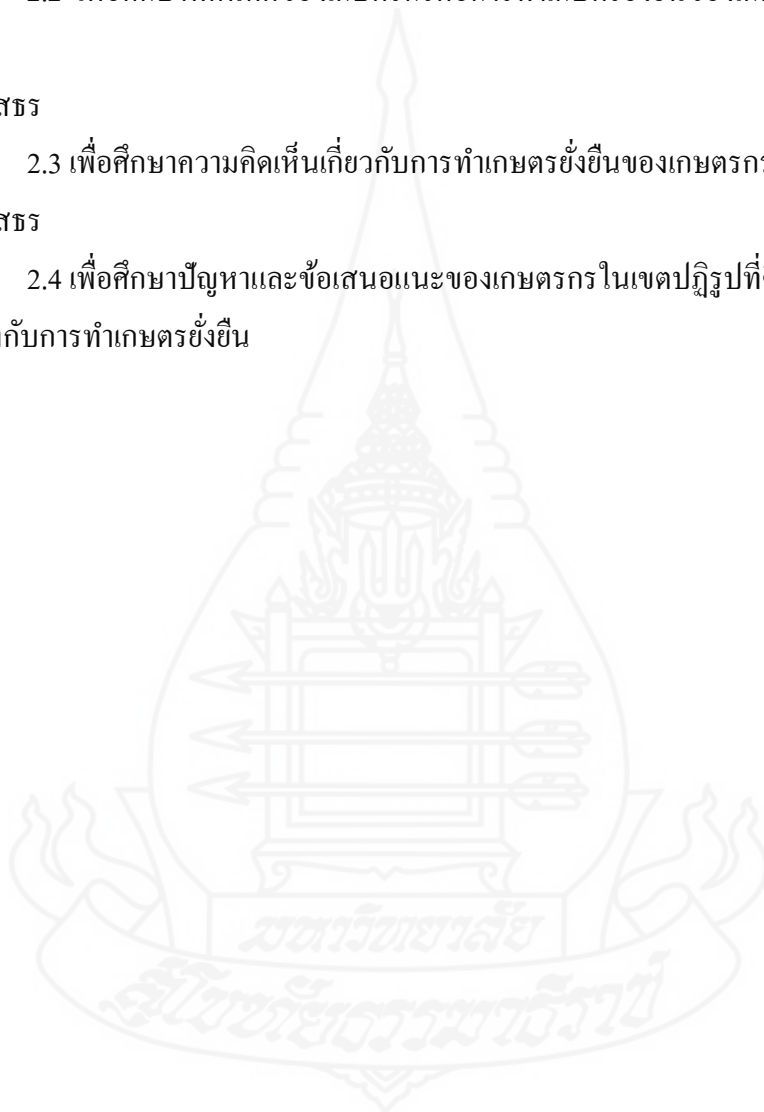
2.1 เพื่อศึกษาสภาพพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน
จังหวัดยโสธร

2.2 เพื่อศึกษาทัศนคติของเกษตรกรต่อการทำเกษตรยั่งยืนของเกษตรกรในเขตปฏิรูป
ที่ดิน

จังหวัดยโสธร

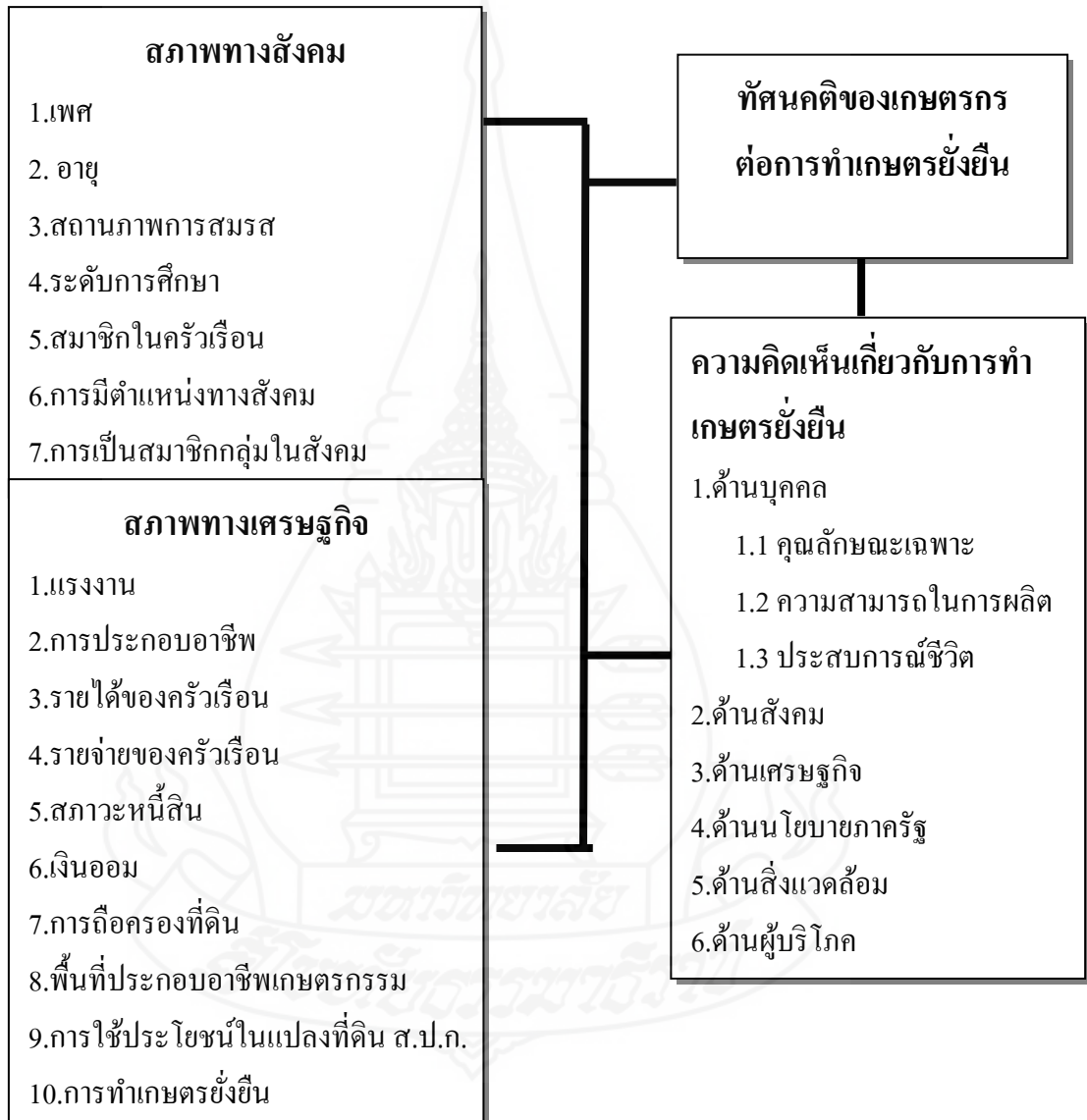
2.3 เพื่อศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำเกษตรยั่งยืนของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน
จังหวัดยโสธร

2.4 เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร
ที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรยั่งยืน

3. กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาการทำเกษตรยั่งยืนในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษา ดังนี้

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

4. ขอบเขตการวิจัย

4.1 ขอบเขตเชิงพื้นที่ การศึกษาวิจัยเรื่อง การทำเกษตรยั่งยืนในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร เป็นการศึกษาเกี่ยวกับเกษตรกรที่ได้รับหนังสืออนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร (ส.ป.ก. 4-01)

4.2 ขอบเขตเชิงเนื้อหา การศึกษาวิจัยเรื่องการทำเกษตรยั่งยืนในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร เป็นการศึกษาเกี่ยวกับสภาพพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจ ทักษะคติของเกษตรกรต่อการทำเกษตรยั่งยืน ความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำเกษตรยั่งยืน ในประเด็นด้านบุคคล ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านนโยบายภาครัฐ ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านผู้บริโภค

4.3 ขอบเขตเชิงเวลา การศึกษาวิจัยเรื่องการทำเกษตรยั่งยืนในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธรในครั้งนี้ เป็นการดำเนินการศึกษาวิจัยในเดือนมีนาคม พ.ศ.2557 ถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2557

5. นิยามศัพท์เฉพาะ

5.1 การปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม หมายถึง การปรับปรุงเกี่ยวกับสิทธิและการถือครอง ในที่ดินเพื่อเกษตรกรรมรวมถึงการจัดที่อยู่อาศัยในที่ดินเพื่อเกษตรกรรมนั้น โดยรัฐนำที่ดินของรัฐหรือที่ดินที่รัฐจัดซื้อหรือเวนคืนจากเจ้าของที่ดิน ซึ่งมีได้ทำประโยชน์ในที่ดินนั้นด้วยตนเอง หรือมีที่ดินเกินสิทธิตามพระราชบัญญัตินี้ เพื่อจัดให้แก่เกษตรกรผู้ไม่มีที่ดินของตนเอง หรือเกษตรกรที่มีที่ดินเล็กน้อยไม่เพียงพอแก่การครองชีพและสถาบันเกษตรกรได้เช่าซื้อ เช่าหรือเข้าทำประโยชน์โดยรัฐให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาอาชีพเกษตรกรรม การปรับปรุงทรัพยากรและปัจจัยการผลิต ตลอดจนการผลิต และการจำหน่ายให้เกิดผลดียิ่งขึ้น

5.2 เขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร หมายถึง เขตที่ดินที่พระราชกฤษฎีกากำหนดเป็นเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมในพื้นที่จังหวัดยโสธร

5.3 เกษตรกรรม หมายถึง การทำนา ทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงสัตว์น้ำ และกิจการอื่นตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์กำหนด โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา

5.4 เกษตรกรที่ได้รับหนังสืออนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร หมายถึง เกษตรกร ที่สำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร ออกหนังสืออนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในเขตปฏิรูปที่ดิน (ส.ป.ก. 4-01) ตามพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518

5.5 ระบบเกษตรยั่งยืน หมายถึง ระบบเกษตรกรรมที่ครอบคลุมถึงความสมดุลของสิ่งมีชีวิตที่อยู่ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งรวมไปถึงความเชื่อมโยงไปในระบบอื่นที่มีความเกี่ยวพันกันไม่ว่าจะเป็นโดยตรงหรือทางอ้อมก็ตาม ความเชื่อมโยงเหล่านี้จะเป็นส่วนที่ช่วยทำให้เกิดความสมดุลระหว่างมนุษย์ และสิ่งมีชีวิตที่มีความเกี่ยวพันกันต่อกัน ไปตั้งแต่ปัจจุบันเรื่อยไปจนถึงอนาคต

5.6 รูปแบบวนเกษตร หมายถึง ระบบเกษตรกรรมร่วมกับพื้นที่ป่า เพื่อการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร การอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติ การสร้างความหลากหลายทางชีวภาพให้เกิดขึ้น และก่อให้เกิดความยั่งยืนตลอดไป

5.7 รูปแบบเกษตรผสมผสาน หมายถึง ระบบเกษตรกรรมที่มีการปลูกพืชและหรือสัตว์หลายชนิด ในพื้นที่เดียวกัน โดยที่กิจกรรมการผลิตแต่ละชนิด จะต้องสามารถเกื้อกูลประโยชน์ต่อกันได้อย่างมีประสิทธิภาพรวมถึงการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ภายในไร่นา เช่น ดิน น้ำ แสงแดด อย่างเหมาะสม เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด เกิดความสมดุลของสภาพแวดล้อม และเพิ่มพูนความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ

5.8 รูปแบบเกษตรทฤษฎีใหม่ หมายถึง ระบบเกษตรกรรมที่เน้นการจัดสรรทรัพยากรน้ำในไร่นาควบคู่กับการจัดการพื้นที่การผลิตทางการเกษตร เพื่อสร้างผลผลิตทางการเกษตรให้เพียงพอกับความต้องการบริโภคในครัวเรือน มีรูปแบบการผลิตที่หลากหลายสำหรับเป็นแหล่งรายได้ที่มั่นคงของครัวเรือน เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเอง เกิดการรวมกลุ่มในหมู่บ้าน ชุมชน และรวมทั้งเกิดการสร้างเครือข่ายกลุ่มอาชีพที่สามารถพึ่งพาซึ่งกันและกัน

5.9 รูปแบบเกษตรอินทรีย์ หมายถึง ระบบเกษตรกรรมที่ให้ความสำคัญของความอุดมสมบูรณ์ของดิน โดยวิถีทางธรรมชาติ ปฏิเสธการใช้สารเคมี ปุ๋ยเคมีทุกชนิด ผสมผสานการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดจากประสบการณ์ที่ได้รับจากการทำการเกษตรผสมผสานกับวิทยาการสมัยใหม่แบบพึ่งพาธรรมชาติ และการใช้ทรัพยากรภายในไร่นา เพื่อแก้ปัญหาการเกษตร ลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอก รวมทั้งปกป้องสุขภาพ ความเป็นอยู่ของผู้คนในปัจจุบันและอนาคต สร้างความเป็นธรรมชาติระหว่างสิ่งแวดล้อมโดยรวมและสิ่งมีชีวิตให้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืน

5.10 รูปแบบเกษตรธรรมชาติ หมายถึง ระบบเกษตรกรรมที่เน้นการนำกระบวนการควบคุมธรรมชาติโดยธรรมชาติมาใช้ โดยการไม่กระทำหรือพยายามหลีกเลี่ยงกิจกรรมที่ไม่จำเป็น

รวมถึงการลดการพึ่งพาปัจจัย และเทคโนโลยีทางการผลิตต่างๆให้น้อยที่สุด เพื่อสร้างผลผลิตพืช และสัตว์ให้สอดคล้องกับระบบนิเวศของพื้นที่ เกิดการเกื้อกูลซึ่งกันและกันของระบบเกษตรกรรม และธรรมชาติอย่างเป็นองค์รวมและยั่งยืน

5.11 การทำเกษตรยั่งยืนในครัวเรือน หมายถึง ครัวเรือนของเกษตรกรในพื้นที่เขต ปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร ทำเกษตรยั่งยืนอย่างน้อยหนึ่งรูปแบบในพื้นที่

5.12 ไม่ทำเกษตรยั่งยืนในครัวเรือน หมายถึง ครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่เขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร ไม่ทำเกษตรยั่งยืนรูปแบบใดๆในพื้นที่

5.13 ทักษะต่อการทำเกษตรยั่งยืน หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อการทำเกษตร ยั่งยืน ซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์หรือสิ่งแวดลอมอันมีแนวโน้มที่จะให้บุคคลแสดงออก ในการ เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ต่อการทำเกษตรยั่งยืน

5.14 ทักษะของเกษตรกรต่อการทำเกษตรยั่งยืน หมายถึง ความรู้สึกต่อรูปแบบการ ทำเกษตรยั่งยืน ได้แก่ การทำวนเกษตร เกษตรผสมผสาน เกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรอินทรีย์ และ เกษตรธรรมชาติ

5.15 ความคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรยั่งยืน หมายถึง ความคิดเห็นเกี่ยวกับ ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืนในด้านบุคคล (คุณลักษณะเฉพาะ ความสามารถในการ ผลิต และประสบการณ์ชีวิตของเกษตรกร) ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านนโยบาย ภาครัฐ ด้านสิ่งแวดล้อม และ ด้านผู้บริโภค

5.16 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำเกษตรยั่งยืนในด้านบุคคลที่เกี่ยวข้องกับคุณ ลักษณะเฉพาะ ของเกษตรกร หมายถึง ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำ เกษตรยั่งยืนในประเด็น การมีสิทธิในการถือครองที่ดิน มีอุปนิสัยที่ชอบพึ่งพาตนเอง มากกว่าผู้อื่น ใฝ่การเรียนรู้ และศึกษาทดลองความรู้ใหม่ มีความขยันอดทนรักการเกษตรและสิ่งแวดล้อมใน แปลง และเลิกค่านิยมบริโภค อุดออม ไม่คิดอบายมุข

5.17 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำเกษตรยั่งยืนในด้านบุคคลที่เกี่ยวกับความสามารถใน การผลิตของเกษตรกร หมายถึง ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืนใน ประเด็น การตัดสินใจและร่วมกันทำงานในแปลง มีแรงงานครอบครัวที่เพียงพอกับการทำงาน มี การอาศัยในแปลงและมีเวลาทำงานในแปลง การใช้ทรัพยากรในแปลงอย่างคุ้มค่า และมีการปรับใช้ เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการทำการเกษตร

5.18 **ความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำเกษตรยั่งยืนในด้านบุคคลที่เกี่ยวกับประสบการณ์ชีวิตของเกษตรกร** หมายถึง ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืนในประเด็น มีประสบการณ์ชีวิตที่ยากลำบากและคืนรนของการทำอาชีพอื่น ความคุ้นเคยกับการทำเกษตรมาตั้งแต่ยังเด็ก เกิดความล้มเหลวจากการผลิตเชิงเดี่ยว และประสบปัญหาด้านสุขภาพจากการใช้สารเคมีปราบศัตรูพืช

5.19 **ความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำเกษตรยั่งยืนในด้านสังคม** หมายถึง ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืนในประเด็น มีผู้นำและมีการรวมกลุ่ม มีแบบอย่างเกษตรยั่งยืนในชุมชน มีการแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ในการทำเกษตรในชุมชน มีองค์กรชุมชนที่มีประสบการณ์ทำเกษตรยั่งยืนที่เข้มแข็ง และมีการสร้างความตระหนักในประโยชน์ที่ได้รับจากการพัฒนาเกษตรยั่งยืน

5.20 **ความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำเกษตรยั่งยืนในด้านเศรษฐกิจ** หมายถึงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืนในประเด็น การมีหนี้สิน การขาดแคลนเงินทุนหรือเงินทุนค่อนข้างน้อย การประกันราคาสินค้าเกษตร การมีรายได้ทางการเกษตรที่มั่นคง มีแหล่งรับซื้อ หรือตลาดที่แน่นอน มีองค์กรมาตรฐานผลผลิตในการสร้างความน่าเชื่อถือแก่ผลผลิต ต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น เช่น น้ำมัน ปุ๋ย เมล็ดพันธุ์ และมีเงินทุนอย่างเพียงพอ

5.21 **ความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำเกษตรยั่งยืนในด้านนโยบายภาครัฐ** หมายถึง ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืนในประเด็น มีนโยบายการส่งเสริมเกษตรยั่งยืนระดับท้องถิ่น มีนโยบายการส่งเสริมเกษตรยั่งยืนระดับจังหวัด มีนโยบายการส่งเสริมเกษตรยั่งยืนระดับประเทศ มีการประชาสัมพันธ์ การชี้แนะแนวทางการทำเกษตรยั่งยืนและเทคโนโลยีใหม่ๆที่เกี่ยวข้องกับภาคการเกษตร จากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน และภาครัฐมีการเตรียมความพร้อมด้านสาธารณูปโภคเช่น ถนน ไฟฟ้า ระบบชลประทานรองรับในพื้นที่ภาคการเกษตร

5.22 **ความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำเกษตรยั่งยืนในด้านสิ่งแวดล้อม** หมายถึง ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืนในประเด็น การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ การฟื้นฟูสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่เสื่อมโทรม การลดใช้สารเคมี การฟื้นฟูดินให้มีความอุดมสมบูรณ์สร้างความหลากหลายทางชีวภาพให้เกิดขึ้นในไร่นา และมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติที่มีคุณภาพดีและมีสัตว์น้ำ

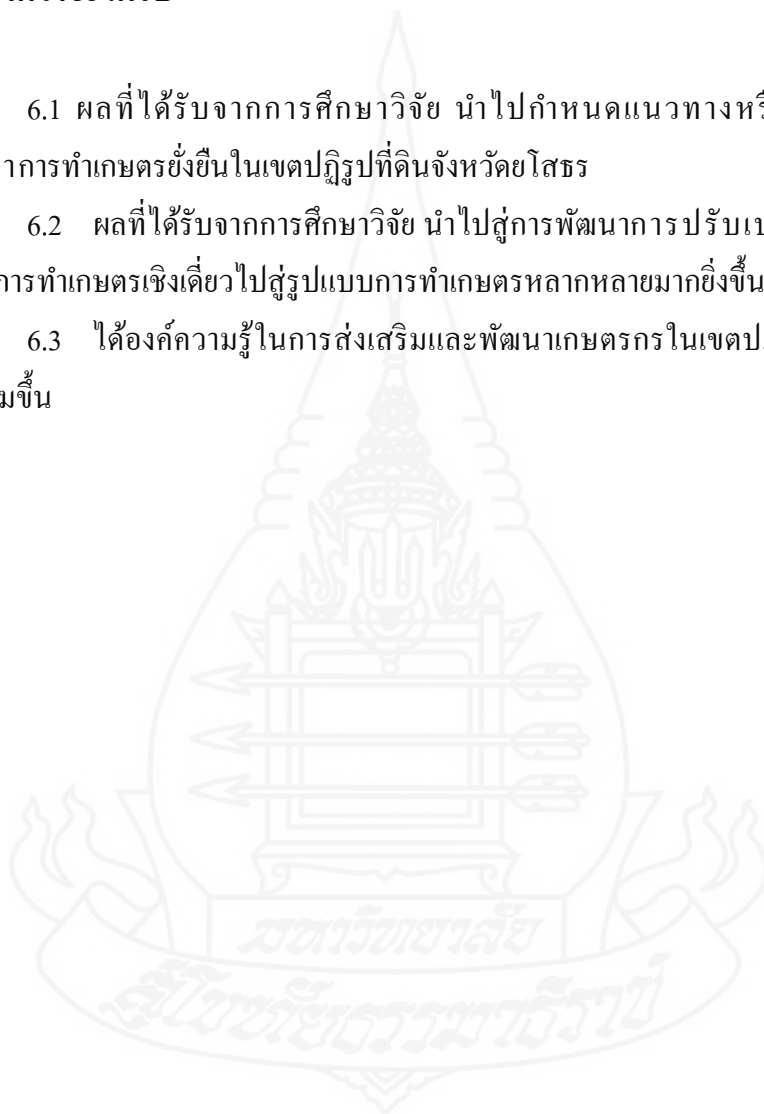
5.23 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำเกษตรยั่งยืนในด้านผู้บริโภค หมายถึง ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืนในประเด็น ผู้บริโภคให้ความสำคัญกับการทำเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และผู้บริโภคให้ความสำคัญกับการรักษาสุขภาพ

6. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

6.1 ผลที่ได้รับจากการศึกษาวิจัย นำไปกำหนดแนวทางหรือวางแผนการพัฒนการทำเกษตรยั่งยืนในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร

6.2 ผลที่ได้รับจากการศึกษาวิจัย นำไปสู่การพัฒนาการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยวไปสู่รูปแบบการทำเกษตรหลากหลายมากยิ่งขึ้น

6.3 ได้องค์ความรู้ในการส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินให้มีความเข้มแข็งเพิ่มขึ้น

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัย เรื่องการทำเกษตรยั่งยืนในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร ผู้วิจัยได้รวบรวมและศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในประเด็นต่างๆดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับเกษตรยั่งยืน
2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความคิดเห็น
3. การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมในประเทศไทย
4. การพัฒนาการเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร
5. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลจากการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปเป็นสาระสำคัญของการศึกษาวิจัยดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับเกษตรยั่งยืน

1.1 ความเป็นมาของเกษตรยั่งยืน

สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (2554:17) ได้กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับเกษตรกรรมยั่งยืนว่า “ความยั่งยืน” เป็นคำที่นิยมใช้ทั่วไปในแวดวงนักพัฒนา โดยได้มีความเข้าใจต่อความหมายและแนวคิดของคำนี้ตรงกัน คำว่า “ความยั่งยืน” มาจากภาษาอังกฤษว่า Sustainability ซึ่งในพจนานุกรมนั้นอธิบายความหมายว่า คือ การดำเนินการไปอย่างต่อเนื่องหรือความสามารถในการดำรงอยู่ โดยไม่มีวันสูญหายไป แต่เมื่อนำคำนี้มาใช้ในทางการเกษตร คำว่า “ความยั่งยืน” นี้ น่าจะหมายถึง “ศักยภาพในการผลิตที่ดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องโดยไม่ทำให้ฐานทรัพยากรทรุดโทรมหรือสูญสิ้นไป” ดังที่คณะกรรมการที่ปรึกษาด้านเทคนิคของกลุ่ม CGIAR (Consultive Group on International Agricultural Research) นิยามว่า “เกษตรยั่งยืน” คือ ระบบการบริหารทรัพยากรเพื่อทำการผลิตทางการเกษตรที่ตอบสนองต่อความจำเป็นและความต้องการของมนุษย์ ในขณะเดียวกันก็ธำรงรักษาและฟื้นฟูคุณภาพสิ่งแวดล้อม ตลอดจนช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

อนุสรณ์ อุณ โณ (2546:9-12) ได้กล่าวไว้ว่า ความเคลื่อนไหวด้านเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรและองค์กรพัฒนาเอกชนได้ก่อตัวขึ้นในสังคมไทยเมื่อปลาย ทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา เมื่อประเทศไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงจากการทำการเกษตรแบบเพื่ออยู่เพื่อกินมาเป็นการเกษตรแผนใหม่

ที่มุ่งการทำเกษตรเพื่อการค้าเป็นหลัก ภายหลังจากการเริ่มต้นพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรกเมื่อปีพ.ศ. 2504 โดยองค์การพัฒนาเอกชนและเกษตรกรได้เสนอแนวคิดและวิธีปฏิบัติ “เกษตรกรรมยั่งยืน หรือ เกษตรยั่งยืน” เป็นทางออกสำหรับการแก้ไขปัญหาความยากจนและหนี้สินเกษตรกร และความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมเพราะขณะที่เกษตรแผนใหม่

- 1) เน้นการปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว
- 2) ใช้เมล็ดพันธุ์ปรับปรุงที่ให้ผลผลิตสูง
- 3) เน้นการใช้ปัจจัยการผลิตจำพวกสารเคมีการเกษตรและเครื่องจักรกลการเกษตร ทว่าผลผลิตที่เพิ่มขึ้นไม่เป็นสัดส่วนกับปัจจัยการผลิตที่ใช้ ขณะที่ปริมาณการใช้และราคาปัจจัยการผลิตเพิ่มสูงขึ้น และ
- 4) วางแผนการผลิตโดยมีเป้าหมายเพื่อผลตอบแทนทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ซึ่งจะต้องเทียบกับภาวะราคาและผลผลิตผันผวน ทว่าเกษตรกรรมยั่งยืน

- 1) เน้นความหลากหลายและเกื้อกูลกันของกิจกรรมในแปลงเกษตร
- 2) ใช้พันธุ์ท้องถิ่น ซึ่งเกษตรกรสามารถเก็บรักษาและพัฒนาพันธุ์เองได้
- 3) เน้นการใช้ปัจจัยการผลิตในฟาร์มและในท้องถิ่นแทนสารเคมีการเกษตร และเน้นการใช้แรงงานคน สัตว์ และเครื่องทุ่นแรงขนาดเล็ก ซึ่งช่วยลดต้นทุนการผลิตและรักษาสภาพแวดล้อมในเวลาเดียวกัน และ
- 4) มีเป้าหมายการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นอันดับแรก การจำหน่ายในตลาดท้องถิ่นเป็นลำดับรอง จึงช่วยลดความเสี่ยงจากความผันผวนของราคาผลผลิต ขณะที่นโยบายพัฒนาด้านการเกษตรของรัฐเน้นการส่งเสริมเกษตรแนวใหม่และมีเกษตรกรปฏิบัติอยู่อย่างกว้างขวางการเสนอทางเลือกการพัฒนาการเกษตรที่ต่างไปจากนโยบายรัฐและวิธีการทำการเกษตรโดยรวม

เกษตรกรรมยั่งยืน เป็นรูปแบบการจัดการทรัพยากรประเภทหนึ่งไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของไร่นาผสมผสาน วนเกษตร ไร่สวนผสม ฯลฯ ซึ่งสถานะของเกษตรกรรมยั่งยืนดังกล่าวนี้ได้ถูกใช้ในการ “อธิบายสังคมในการเรียกร้องสิทธิของชาวบ้านในการอยู่กับป่าเช่นเดียวกับป่าชุมชน และเป็นทางออกในการทำมาหากินของชาวบ้านจริงๆ” และเป็นระบบคิดที่เห็นความสัมพันธ์ระหว่างระบบเกษตรกรรมกับธรรมชาติอย่างเป็นองค์รวม เช่นเดียวกับระบบเกษตรธรรมชาติ ของมาซาโนบุ ฟูกุโอะเกะ ที่เป็นต้นแบบแพร่หลายในประเทศไทยที่ไม่ได้เป็นเพียงเทคนิคหรือวิธีการทำเกษตร แต่เป็นวิถีแห่งการบ่มเพาะความสมบูรณ์ของมนุษย์และการเข้าถึงธรรมชาติ

สรุปได้ดังนี้ ขบวนการเกษตรยั่งยืน เกิดจากการผสมผสานขององค์ความรู้ 3 ประการขึ้นด้วยกันคือ

1. การรวบรวมความรู้และประสบการณ์ของเกษตรกร ที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำเกษตร เช่น ประสบการณ์ของพ่อมหาอยู่สุนทรชัย จังหวัดสุรินทร์ ลุงฉวย แก้วคง จังหวัดนครสวรรค์ และป๊ะหรน หมักดี จังหวัดสงขลา ผู้ใหญ่วิบูรณ์ เข้มเฉลิม จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นต้น
2. การส่งเสริมเทคโนโลยีการเกษตรกรรมผสมผสาน เช่น การเลี้ยงปลาในนาข้าวขององค์การพัฒนาเอกชน

3. การนำเอาประสบการณ์และแนวคิดเรื่องเกษตรกรรมทางเลือก (Alternative Agriculture) จากประเทศต่างๆ เช่น เกษตรกรรมธรรมชาติจากชาวนาญี่ปุ่นชื่อ มาซาโนบุ ฟูกุโอะกะ ประสบการณ์เกษตรกรรมอินทรีย์ในยุโรป เป็นต้น เข้ามาประสมประสาน และสังเคราะห์ขึ้นเป็นชุดความรู้และแนวความคิดเป็นของคนไทย

1.2 ความหมายของระบบเกษตรยั่งยืน

ในช่วงเริ่มต้นของการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนในประเทศไทย ได้ใช้คำว่า “เกษตรกรรมทางเลือก” ซึ่งเป็นคำที่สื่อความหมายถึงการปฏิเสชรระบบเกษตรกรรมแผนใหม่หรือเกษตรกระแสหลัก ปัจจุบันได้เรียกชื่อกันใหม่ว่า “เกษตรกรรมยั่งยืน” ความหมายของเกษตรกรรมทางเลือกจึงมีความหมายเช่นเดียวกับเกษตรกรรมยั่งยืน นอกจากนี้อาจมีคำเรียกอย่างอื่นอีก เช่น เกษตรกรรมเชิงนิเวศ เกษตรกรรมเชิงระบบ แต่ในการศึกษาครั้งนี้ขอใช้คำว่า “เกษตรยั่งยืน”

เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก (2535:25) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความยั่งยืนคือ ความสามารถของระบบที่จะรักษาอัตราของการผลิตให้อยู่ในระดับที่ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายในระยะยาวติดต่อกันภายใต้สภาพแวดล้อมที่เลวร้าย หรือไม่เหมาะสม ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นอยู่เป็นประจำจนเป็นลักษณะประจำถิ่น เช่น ดินเป็นกรด หรือดินเค็ม พื้นที่ดินที่มีสภาพน้ำท่วมทุกปี หรือเกิดขึ้นเป็นครั้งคราวไม่สม่ำเสมอ เช่น น้ำท่วมฉับพลัน ฝนแล้ง โรคศัตรูพืชระบาด ฯลฯ

ธันวา จิตต์สงวน (2543:73) กล่าวว่า การทำเกษตรแบบยั่งยืน (Sustainable Agriculture) ซึ่งในความหมายโดยทั่วไป คือระบบเกษตรที่มีความสัมพันธ์และเกื้อกูลกับสภาพทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของแต่ละภูมิภาค มีการผลิตที่หลากหลายเพื่อลดความเสี่ยงและการพึ่งพาปัจจัยภายนอก อันจะนำไปสู่การพึ่งพาตนเองในที่สุด

วิฑูรย์ ปัญญากุล (2544:1-3) ได้กล่าวไว้ว่า ความยั่งยืน (Sustainability) ซึ่งในพจนานุกรมนั้นอธิบายความหมายว่า คือ การดำเนินการไปอย่างต่อเนื่องหรือความสามารถในการดำรงอยู่โดยไม่มีวันสูญหายไป แต่เมื่อนำคำนี้มาใช้ในทางการเกษตร คำว่า ยั่งยืน นี้ น่าจะหมายถึง “ศักยภาพในการผลิตที่ดำรงอยู่อย่างต่อเนื่อง โดยไม่ทำให้ฐานทรัพยากรทรุดโทรมหรือสูญสิ้นไป”

มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (2547:7) ได้กล่าวเกี่ยวกับระบบเกษตรยั่งยืนดังนี้ ระบบเกษตรยั่งยืน มิใช่เป็นเพียงกิจกรรมทางเศรษฐกิจ แต่เป็นวิถีการผลิต และการดำเนินชีวิตที่กลมกลืนกับธรรมชาติ และวัฒนธรรม ด้วยการเกษตรเป็นรากฐานของวิถีชีวิตชาวไร่ ชาวนา ชาวสวน เป็นแบบแผนการดำเนินชีวิต ทศนคติ ตลอดจนประเพณี วัฒนธรรมของชุมชนสะท้อนถึงระบบการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ที่แสดงออกผ่านทางวิถีการผลิต หลักการของเกษตรยั่งยืนที่เน้นการพึ่งตนเองในการผลิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ จึงเป็น

แบบแผนการใช้ชีวิตอย่างสมถะ อันเป็นเสมือนภูมิคุ้มกันให้กับเกษตรกรและชุมชน จากการรุกรานของกระแสวัฒนธรรมบริโภคนิยม ที่หลั่งไหลมาพร้อมกับการพัฒนาเศรษฐกิจยุคโลกาภิวัตน์

ดังนั้นผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า จากความหมายของเกษตรยั่งยืนข้างต้นที่มีผู้ให้ความหมายไว้หลายท่าน ระบบเกษตรยั่งยืน หมายถึง ระบบการทำเกษตรกรรมที่ครอบคลุมถึงความสมดุลของสิ่งมีชีวิตที่อยู่ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งรวมไปถึงความเชื่อมโยงไปในระบบอื่นที่มีความเกี่ยวพันกัน ไม่ว่าจะเป็นโดยตรงหรือทางอ้อมก็ตาม ความเชื่อมโยงเหล่านี้จะเป็นส่วนที่ช่วยให้เกิดความสมดุล ระหว่าง มนุษย์ และสิ่งมีชีวิตที่มีความเกี่ยวพันกันต่อกันไปตั้งแต่ปัจจุบันเรื่อยไปจนถึงอนาคต

1.3 รูปแบบระบบเกษตรยั่งยืน

ธันวา จิตต์สงวนและคณะ (2543:1) ได้ศึกษาแนวทางและนโยบายในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน กรณีศึกษาภาคเหนือ ได้กล่าวว่าการถือกำเนิดขึ้นของระบบเกษตรแบบยั่งยืนในประเทศไทยนั้น ไม่สามารถที่จะกำหนดแน่ชัดว่าเริ่มขึ้นเมื่อใด แต่ก็เป็นที่น่าเชื่อถือได้ว่าแนวทางในการทำเกษตรกรรมโดยมุ่งหวังความสมดุลของผลผลิตที่เกิดขึ้น อย่างมีความสอดคล้องกับสภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในไร่นา และเป็นแนวความคิดผลิตที่เข้ากันได้กับสภาพเงื่อนไขของเกษตรกร ชุมชน และสังคมชนบทไทยที่มีอยู่ นั้น ได้ถือกำเนิดเป็นเวลานานเพื่อให้ความสอดคล้องกับแนวนโยบายของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์การศึกษานี้จึงมุ่งเน้นไปที่รูปแบบการผลิตแบบยั่งยืนใน 5 รูปแบบ คือ รูปแบบวนเกษตร รูปแบบเกษตรผสมผสาน รูปแบบเกษตรทฤษฎีใหม่ รูปแบบเกษตรอินทรีย์ และรูปแบบเกษตรธรรมชาติ ที่สอดคล้องกับพื้นที่ดำเนินการในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร ดังนี้

1.3.1 รูปแบบวนเกษตร

ธันวา จิตต์สงวนและคณะ (2543:2) ได้ศึกษาแนวทางและนโยบายในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน กรณีศึกษาภาคเหนือ ได้กล่าวถึงเหตุผลที่มาของวนเกษตร (Agro forestry) คือ ป่าไม้ นับว่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้อประโยชน์ต่อมนุษย์อย่างมหาศาล ทั้งทางตรงและทางอ้อม แต่พื้นที่ป่าไม้ของประเทศนับว่าจะลดลง จากสาเหตุ nạnป่าการ รวมทั้ง การเพิ่มพื้นที่เกษตรกรรมก็ถือว่าเป็นสาเหตุหนึ่งของการลดลงของพื้นที่ป่าไม้ด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะเมื่อมีการทำเกษตรกระแสหลักอย่างแพร่หลาย เกษตรกรเน้นการผลิตเพื่อการค้า ทำให้ต้องมีการขยายพื้นที่เพาะปลูก แต่ในขณะที่เดียวกันปรากฏว่าทรัพยากรดินเสื่อมโทรมลงมาก เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่ใช้ที่ดินในการเพาะปลูก อย่างขาดการอนุรักษ์และการปรับปรุงคุณภาพดินที่เหมาะสม ทำให้เกษตรกรต้องการที่ดินที่อุดมสมบูรณ์กว่าเดิม รวมทั้งปัญหากรรมสิทธิ์ในที่ดินที่เกษตรกรจำนวน

มากไม่สามารถครอบครองได้ ประกอบกับที่ดินที่มีอยู่ในปัจจุบันเป็นของกลุ่มคนที่ไม่ได้ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เกษตรกรจึงต้องดิ้นรนในการแสวงหาที่ดินเพื่อทำการเพาะปลูกอยู่ตลอดเวลา

ระบบวนเกษตร จึงนับว่าเป็นรูปแบบการเกษตรแบบยั่งยืนอย่างหนึ่ง เนื่องจากการผลิตทางการเกษตรที่ถือเอาความสมดุลกับระบบนิเวศในพื้นที่ป่าไม้เป็นหลัก สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับแนวทางการส่งเสริมการเกษตรและการปลูกป่าไม้ในเวลาเดียวกัน อันจะมีผลต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และความมั่นคงของชาติไปพร้อมกัน

วัตถุประสงค์ของวนเกษตร

ธันวา จิตต์สงวนและคณะ (2543:4) จากหลักการของการอยู่ร่วมกันของการเกษตรกรรมและพื้นที่ป่าไม้อย่างยั่งยืน ระบบวนเกษตร จึงมีวัตถุประสงค์หลักอยู่ 3 ประการ ที่สามารถจะคาดหวังได้ กล่าวคือ

1. การดำรงอยู่ร่วมกันระหว่างพื้นที่ป่ากับการเกษตร เป็นแนวทางที่จะสามารถทำให้เกิดการเพิ่มขึ้นของผลผลิตพืชและสัตว์ในภาคการเกษตร และสามารถรักษาป่าไม้ในไร่นาของตนเอาไว้ใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ เช่น อาหาร เชื้อเพลิง สมุนไพร และวัสดุก่อสร้าง

2. การเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ของประเทศ เป็นหนทางที่จะรักษาพื้นที่ป่าไม้เอาไว้ได้ แม้จะเป็นป่าไม้ขนาดย่อมในไร่นาก็ตาม ก็ยังนับว่าเป็นแนวทางที่จะเพิ่มพื้นที่ป่าไม้โดยรวมของชาติได้เช่นกัน

3. การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นแนวทางการอนุรักษ์ความหลากหลายของพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ในไร่นา ที่จะสูญหายไป หากไม่มีพื้นที่ป่าไม้ เนื่องจากความหลากหลายทางชีวภาพเหล่านี้ จะดำรงอยู่ภายใต้ระบบนิเวศที่สมดุลเท่านั้น

รูปแบบของวนเกษตร

ธันวา จิตต์สงวนและคณะ (2543:2) ได้ศึกษาแนวทางและนโยบายในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน กรณีศึกษาภาคเหนือ ได้กล่าวถึงรูปแบบของวนเกษตร ที่ดำเนินการอยู่ในประเทศไทย สามารถจำแนกออกตามส่วนประกอบของกิจกรรมของวนเกษตร ก็มีอยู่ 3 ระบบคือ

1. ระบบปลูกป่า-นาไร่ (Agrosilvicultural system)

ระบบปลูกป่านาไร่ที่จะกล่าวถึงในวนเกษตรนั้น มีความแตกต่างเพราะการปลูกพืชกสิกรรม และการปลูกป่านั้น เป็นการทำการเกษตรในที่ดินอันเป็นของรัฐ และรัฐยังถือว่าไม้ที่ปลูกนั้นเป็นของรัฐ นอกจากพืชกสิกรรมเท่านั้นที่จะเป็นของราษฎร ในที่นี้จึงชี้ให้เห็นว่า ลักษณะเช่นนั้นเป็น Taungya system ไม่ใช่ agroforestry หรือวนเกษตร จนกว่าทั้งพืชกสิกรรมและไม้เป็นของราษฎร จึงอาจถือได้ว่าเป็นวนเกษตรระบบหนึ่ง

2. ระบบปลูกป่า-หญ้าเลี้ยงสัตว์ (Sylvopastoral system)

ระบบปลูกป่า-หญ้าเลี้ยงสัตว์ในสมัยปัจจุบันคนไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงนิสัยในการกินคือ เริ่มกินเนื้อ ไข่ กันมากขึ้น เพราะฉะนั้น ในแง่ของการพัฒนาชนบทจึงสมควรให้ราษฎรมีความรู้ในเรื่องการผลิตปศุสัตว์ หรือเลี้ยงปลาออกขายในตลาด พร้อมทั้งการปลูกป่าเพื่อใช้ส่วนต่างๆ ของต้นไม้ เพื่อการปศุสัตว์ หรือการปลูกต้นไม้เพื่อหวังประโยชน์จากไม้โดยตรง หรือการปลูกหญ้าเสริม หรือการเลี้ยงปศุสัตว์ในสวนป่าเพื่อให้ปศุสัตว์ช่วยในการกำจัดหญ้าอันเป็นเชื้อเพลิงของไฟป่าในแต่ละปี รวมทั้งเพิ่มปุ๋ยตามธรรมชาติอีกด้วย

3. ระบบเลี้ยงสัตว์-ปลูกป่า-นาไร่ (Agrosylvopastoral system)

วนเกษตรระบบที่สามนี้เป็นระบบที่มีตัวแปร หรือปัจจัยอยู่รวมกันถึงสามอย่าง ซึ่งได้แก่ การเลี้ยงสัตว์ ปลูกป่า และการทำนาไร่ อาจจะถือว่าเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างประณีต เพราะปัจจัยทั้งสามอย่างที่ว่ามานี้ หากอยู่ในสภาพการณ์ต่างๆ เหมาะสมและสมบูรณ์ ย่อมเกิดความเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดความยั่งยืนของระบบการผลิตทางการเกษตร และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

ดังนั้นผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า รูปแบบวนเกษตร คือ ระบบเกษตรกรรมร่วมกับพื้นที่ป่า เพื่อการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร การอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติ การสร้างความหลากหลายทางชีวภาพให้เกิดขึ้นและก่อให้เกิดความยั่งยืนตลอดไป

1.3.2 รูปแบบเกษตรผสมผสาน

ธันวา จิตต์สงวนและคณะ (2543:11) ได้ศึกษาแนวทางและนโยบายในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน กรณีศึกษาภาคเหนือ ได้กล่าวว่าเหตุผลที่มาของเกษตรผสมผสาน (Integrated Farming) คือ การทำเกษตรกระแสหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำเกษตรเชิงเดี่ยว (Monoculture) หรือครัวเรือนเกษตรกรทำการผลิตสินค้า การเกษตรเพียงชนิดเดียวซึ่งส่งผลกระทบต่อให้เกิดปัญหาหลายๆ ด้านคือ

1. รายได้ของครัวเรือนไม่มีเสถียรภาพ อันเนื่องมาจากความผันแปรของราคาผลผลิต และปัจจัยการผลิต
2. เศษวัสดุจากพืชและมูลสัตว์ไม่ได้นำไปใช้ประโยชน์เมื่อครัวเรือนทำการเกษตรเชิงเดี่ยว หรือทำการผลิตสินค้าหลายชนิด (Mixed farm) แต่ขาดความเกื้อกูลกันในการผลิต ของเสียหรือวัสดุเหลือใช้ไม่ได้นำมาใช้ประโยชน์ ดังนั้นการผลิตของครัวเรือนจึงไม่ทำให้เกิดการประหยัดทางขอบข่าย (Economy of scope)
3. การผลิตสินค้าเดี่ยวบางชนิดใช้เงินลงทุนมากครัวเรือนต้องพึ่งพิงเงินทุน และปัจจัยการผลิตจากภายนอก ทำให้เกิดภาระหนี้สินสะสมแก่ครัวเรือนมากยิ่งขึ้น

4. คราวเรือนต้องพึ่งพิงอาหารจากภายนอกทั้งนี้เพราะเกษตรกระแสหลักมีผลผลิตเพียงไม่กี่ชนิด และผลผลิตบางชนิดไม่สามารถนำมาบริโภคได้ ดังนั้นคราวเรือนต้องซื้ออาหารส่วนใหญ่มาบริโภค

เกษตรผสมผสานตามแนวคิดดังกล่าวมีหลักการพื้นฐานที่สำคัญ 2 ประการ คือ

1. ต้องมีกิจกรรมการเกษตรตั้งแต่ 2 กิจกรรมขึ้นไป โดยการทำการเกษตรทั้งสองกิจกรรมนั้น ต้องทำในพื้นที่และระยะเวลาเดียวกัน

2. ต้องเกิดการเกื้อกูลประโยชน์ระหว่างกิจกรรมต่างๆและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในระบบเกษตรผสมผสาน

วัตถุประสงค์ของการเกษตรผสมผสาน

ธันวา จิตต์สงวนและคณะ (2543:12) ได้ศึกษาแนวทางและนโยบายในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน กรณีศึกษาภาคเหนือ ได้กล่าวถึงระบบเกษตรผสมผสาน มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ ดังนี้

1. เพื่อให้เกิดความมั่นคงด้านรายได้
2. เพื่อลดการพึ่งพิงด้านเงินทุน ปัจจัยการผลิต และอาหารจากภายนอก
3. เพื่อให้เกิดการประหยัด
4. เพื่อเพิ่มรายได้จากพื้นที่ทำการเกษตรขนาดย่อยที่จำกัด
5. เพิ่มพูนความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ลดการทำลายสิ่งแวดล้อม

รูปแบบของเกษตรผสมผสาน

ธันวา จิตต์สงวนและคณะ (2543:15-16) ได้ศึกษาแนวทางและนโยบายในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน กรณีศึกษาภาคเหนือ ได้กล่าวถึงรูปแบบของเกษตรผสมผสานว่ามีหลักสำคัญที่เน้นความเกื้อกูลกันระหว่างกิจกรรมการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และปลา ซึ่งเมื่อกิจกรรมเหล่านั้นเกื้อกูลกันจะทำให้สามารถลดค่าใช้จ่าย และเพิ่มผลผลิตการผลิตและรายได้ให้สูงขึ้น รูปแบบการผลิตของเกษตรกรแต่ละรายจะแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ชีวภาพ และเศรษฐกิจสังคม โดยสามารถแบ่งระบบเกษตรผสมผสานได้เป็น 3 แบบ ดังนี้

1. การผสมผสานโดยยึดพืชเป็นหลัก

การผสมผสานโดยยึดพืชเป็นหลักนั้น รายได้จากพืชจะเป็นรายได้หลักของคราวเรือน ส่วนรายได้จากกิจกรรมอื่นเช่น ปลา และเลี้ยงสัตว์ จะเป็นรายได้รองสำหรับรายได้ที่กล่าวถึงนี้ คิดจากมูลค่าของผลผลิตในคราวเรือน ไม่ได้คิดจากมูลค่าของผลผลิตที่ขายได้ สำหรับรูปแบบการผลิตที่พบกันทั่วไป คือ การเลี้ยงปลาในนาข้าวและการทำสวนผลไม้ พืชผักและเลี้ยงปลา

2. การผสมผสานโดยยึดสัตว์เป็นหลัก

การผสมผสานโดยยึดสัตว์เป็นหลักนั้น คราวเรือนจะได้รายได้หลักจากสัตว์เลี้ยง ส่วนรายได้จากพืชและปลาจะเป็นรายได้รองในทางปฏิบัติสัตว์ที่นำมาเลี้ยงในระบบเกษตรผสมผสาน ได้แก่ วัว สุกร เป็ด และไก่ ส่วนพืชที่ปลูกในระบบเกษตรผสมผสาน คือ สวนผัก สวนผลไม้ และข้าว

3. การผสมผสานโดยยึดปลาเป็นหลัก

การผสมผสานโดยยึดปลาเป็นหลักนั้น รายได้หลักของครัวเรือนจะมาจากปลา ส่วนรายได้จากพืชและสัตว์จะเป็นรายได้รองสำหรับรูปแบบการผลิตมีลักษณะคล้ายๆ กับรูปแบบการผลิตของทั้งสองประเภทที่ได้กล่าวมาแล้ว

ดังนั้นผู้วิจัยสรุปได้ว่า รูปแบบเกษตรผสมผสาน คือ ระบบเกษตรกรรมที่มีการปลูกพืชและหรือสัตว์หลายชนิด ในพื้นที่เดียวกัน โดยที่กิจกรรมการผลิตแต่ละชนิด จะต้องสามารถเกื้อกูลประโยชน์ต่อกันได้อย่าง มีประสิทธิภาพรวมถึงการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ภายในไร่นา เช่น ดิน น้ำ แสงแดด อย่างเหมาะสม เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด เกิดความสมดุลของสภาพแวดล้อม และเพิ่มพูนความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ

1.3.3 รูปแบบเกษตรทฤษฎีใหม่

ธันวาคม จิตต์สงวน และคณะ (2543:18) ได้ศึกษาแนวทางและนโยบายในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน กรณีศึกษาภาคเหนือ ได้กล่าวถึง เหตุผลที่มาของรูปแบบการเกษตรทฤษฎีใหม่ (New Theory Agriculture) คือ แนวความคิดเกี่ยวกับระบบการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ (New Theory Agriculture) เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นจากการวิเคราะห์ปัญหาทั่วไป ในภาคเกษตรของประเทศไทยที่กำลังพัฒนา โดยเฉพาะการเกษตรของประเทศไทยใน 2 ปัญหา สำคัญด้วยกัน กล่าวคือ

1. ปัญหาร้ายแรงจากการขาดแคลนน้ำ เนื่องจากการทำการเกษตรเป็นวิถีชีวิต ของเกษตรกรและชาวนาชนบท ซึ่งส่วนใหญ่ผูกติดกับแหล่งน้ำธรรมชาติ เช่น น้ำฝน และแม่น้ำลำธารต่างๆ พื้นที่เกษตรกรรมของไทยกว่าร้อยละ 70อยู่นอกเขตชลประทาน ทำให้เกษตรกรต้องอาศัยแหล่งน้ำ จากธรรมชาติเพียงอย่างเดียวในการทำการเกษตร และในปัจจุบันการเสียดุลระบบนิเวศได้ก่อให้เกิดความแปรปรวนของดินฟ้าอากาศ ฝนตกไม่สม่ำเสมอ ฝนทิ้งช่วง เกิดภาวะแห้งแล้ง การเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ ได้มีการวิเคราะห์ความต้องการใช้น้ำ โดยใช้หลักเกณฑ์เฉลี่ยต้องมีน้ำใช้ในฤดูแล้ง ประมาณ 1,000 ลูกบาศก์เมตรต่อ 1ไร่ ดังนั้นหากต้องการปลูกข้าว 5ไร่และพืชผักผลไม้ 5ไร่ จึงต้องมีน้ำเพื่อใช้ในการเกษตร 10,000 ลูกบาศก์เมตร

2. ความไม่มั่นคงทางด้านอาหารของเกษตรกร เป็นปัญหาอีกด้านหนึ่ง ที่มีการวิเคราะห์ไว้ โดยเน้นให้แต่ละครัวเรือนควรมีแหล่งอาหาร โดยเฉพาะข้าวให้เพียงพอต่อการบริโภค ซึ่งโดยปกติแล้ว หากครัวเรือนเกษตรกรต้องการให้มีการผลิตข้าว เพื่อให้บริโภคได้เพียงพอตลอดปี ครัวเรือนควรทำนาในพื้นที่ราว 5 ไร่ การเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ จึงเน้นให้มีการผลิตข้าวเพื่อ ให้เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นเป้าหมายแรก โดยหากครัวเรือนหนึ่งมีพื้นที่การทำนาประมาณ 5 ไร่ ก็สามารถดำรงชีพอยู่ได้ โดยจำแนกพื้นที่ ดังนี้

- ร้อยละ 30 ของพื้นที่ ให้มีการขุดสระน้ำจะบรรจุน้ำได้ประมาณ 10,000 ลูกบาศก์เมตร ไว้ใช้ในช่วงฤดูแล้ง และสามารถเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำได้
- ร้อยละ 30 ของพื้นที่ ใช้เพาะปลูกพืชผักสวนครัว หรือปลูกไม้ผลไม้ยืนต้น

เศรษฐกิจเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว

- ร้อยละ 30 ของพื้นที่ ใช้ในการทำนาหรือปลูกข้าว เพื่อสร้างความมั่นคงในด้านอาหาร

3. ร้อยละ 10 ของพื้นที่ เป็นบริเวณปลูกสร้างบ้าน และสิ่งก่อสร้างเพื่อที่อยู่อาศัยการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ เป็นแนวคิดหรือทฤษฎีที่เน้น การจัดการทรัพยากรน้ำ (Water resource management) เพื่อสนับสนุนการผลิตทางการเกษตร โดยการผลิตทางการเกษตรนั้น ก็ควรเป็นไปเพื่อความมั่นคงทางด้านอาหาร (Food security) เพื่อให้เลี้ยงตัวเองได้ภายในครัวเรือนก่อน แล้วจึงเพิ่ม ความมั่นคงทางด้านรายได้ (Income security) จากกิจกรรมอื่นๆ ตามมา ซึ่งนับว่าเป็น ทฤษฎีใหม่ขั้นตอนที่ 1 ที่เน้นการพออยู่พอกินของเกษตรกรนั่นเอง

วัตถุประสงค์ของเกษตรทฤษฎีใหม่

ธันวา จิตต์สงวนและคณะ (2543:20) ได้ศึกษาแนวทางและนโยบายในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน กรณีศึกษาภาคเหนือ ได้กล่าวถึง ระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่ ประกอบด้วย วัตถุประสงค์หลักอย่างน้อย 3 ประการ กล่าวคือ

1. ความมั่นคงทางด้านอาหาร การทำเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่นี้ ได้มีการจัดสรรพื้นที่ใช้ทำนา ทำสวนผลไม้ ไม้ยืนต้น พืชไร่ และเลี้ยงปลา โดยหลักการของทฤษฎีใหม่จะเน้นที่การเพาะปลูก เพื่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลักที่เหลือจึงนำไปขาย ดังนั้น เกษตรกรที่ทำเกษตรทฤษฎีใหม่นี้ ก็จะส่งเสริมให้มีอาหารเพื่ออุปโภคและบริโภคภายในครัวเรือนเป็นการพึ่งพาตนเอง ลดการพึ่งพาจากภายนอก จึงก่อให้เกิดความมั่นคงทางด้านอาหาร

2. การจัดการทรัพยากรน้ำ เกษตรกรตามแนวเกษตรทฤษฎีใหม่ จะมีแหล่งน้ำ ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญในการทำเกษตร ซึ่งในอดีตการทำเกษตรจะอาศัยแหล่งน้ำธรรมชาติ แต่ใน

ปัจจุบันสภาพอากาศแปรปรวน ปริมาณน้ำมีไม่พอ ประกอบกับพื้นที่การเกษตรร้อยละ 70 อยู่นอกเขตชลประทาน การเกษตรทฤษฎีใหม่จึงจะทำให้เกษตรกรสามารถจัดการบริหารน้ำ ที่มีอยู่อย่างเกิดประโยชน์สูงสุด

3. ความมั่นคงทางด้านรายได้ เกษตรกรทำเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ ซึ่งเน้นการทำเกษตรเพื่อการบริโภคในครัวเรือนและจำหน่ายในส่วนที่เหลือ จึงจะก่อให้เกิดรายได้ที่มั่นคงแก่เกษตรกร และเป็นการลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนอีกด้วย

รูปแบบเกษตรทฤษฎีใหม่

ธันวา จิตต์สงวนและคณะ (2543:19) ได้ศึกษาแนวทางและนโยบายในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน กรณีศึกษาภาคเหนือ ได้กล่าวถึงรูปแบบการผลิตทางการเกษตรทฤษฎีใหม่ เป็น 3 ชั้น คือ

ชั้นที่ 1 มีความพอเพียงเลี้ยงตัวเองได้บนพื้นฐานของความประหยัด ขจัดค่าใช้จ่าย

ชั้นที่ 2 รวมพลังกันในรูปกลุ่ม เพื่อทำการผลิต การตลาด การจัดการ รวมทั้งด้านสวัสดิการ การศึกษา และการพัฒนาสังคม

ชั้นที่ 3 สร้างเครือข่ายกลุ่มอาชีพและขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้หลากหลาย โดยประสานความร่วมมือกับภาครัฐกิจ ภาคองค์กรพัฒนาเอกชน และภาคราชการในด้านเงินทุน การตลาด การผลิต การจัดการ และข้อมูลข่าวสาร

ดังนั้นผู้วิจัยสรุปได้ว่า รูปแบบเกษตรทฤษฎีใหม่ คือ ระบบเกษตรกรรม ที่เน้นการจัดสรรทรัพยากรน้ำในไร่นาควบคู่กับการจัดการพื้นที่การผลิตทางการเกษตร เพื่อสร้างผลผลิตทางการเกษตรให้เพียงพอกับความต้องการบริโภคในครัวเรือน มีรูปแบบการผลิตที่หลากหลายสำหรับเป็นแหล่งรายได้ที่มั่นคงของครัวเรือน เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเอง เกิดการรวมกลุ่ม ในหมู่บ้าน ชุมชน และรวมทั้งเกิดการสร้างเครือข่ายกลุ่มอาชีพที่สามารถพึ่งพาซึ่งกันและกัน

1.3.4 รูปแบบเกษตรอินทรีย์

ธันวา จิตต์สงวนและคณะ (2543:25) ได้ศึกษาแนวทางและนโยบายในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน กรณีศึกษาภาคเหนือ ได้กล่าวถึง เหตุผลที่มาของรูปแบบเกษตรอินทรีย์ (Organic Farming) คือ สืบเนื่องมาจากระบบการเกษตรกระแสหลัก ที่มีโครงสร้างในลักษณะ ที่อาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่ เน้นการลงทุนในปัจจุบันการผลิตโดยเฉพาะเครื่องจักรกล พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ปุ๋ยเคมี และ การใช้สารเคมีในการเกษตรเพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร นอกจากนี้ ยังเป็นระบบการเกษตรที่เน้นความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน โดยเฉพาะการผลิตพืชหรือสัตว์ในพื้นที่ขนาดใหญ่

จากลักษณะดังที่กล่าวมานี้ ปัญหาสะสมหลายประการจึงเกิดขึ้น เช่น ผลกระทบ ต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากต่างประเทศ ผลกระทบต่อการพัฒนาการของภูมิปัญญาท้องถิ่น และที่สำคัญคือผลกระทบต่อสุขภาพของเกษตรกร และผู้บริโภค จากสารพิษที่ตกค้างในผลผลิตทางการเกษตร

แนวทางของเกษตรอินทรีย์เป็นแนวทางการเกษตรที่วางพื้นฐานอยู่บนความรู้ทางวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นฐานความรู้เรื่อง “ดิน” เป็นสำคัญ โดยให้ความสำคัญกับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากใบไม้ต่างๆ รวมทั้งการหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชในไร่ นา เนื่องจากการใช้สารเคมี จะเป็นการเพิ่มต้นทุนการผลิต และก่อให้เกิดปัญหาต่อระบบนิเวศ เป็นแหล่งของเชื้อโรคของโรคมะเร็ง ดังนั้น ทางออกก็คือ เกษตรกรควรจะต้องพึ่งตนเอง โดยลดต้นทุนการใช้ปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ยเคมี และสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ให้น้อยที่สุด

วัตถุประสงค์ของเกษตรอินทรีย์

ธันวา จิตต์สงวนและคณะ (2543:26-27) ได้ศึกษาแนวทางและนโยบายในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน กรณีศึกษาภาคเหนือได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของเกษตรอินทรีย์ ดังนี้

1. การฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน เนื่องจากความเสื่อมโทรมของดิน ที่ถูกทำลายจากการเกษตร ในแนวทางของการปฏิวัติเขียว (Green Revolution) ซึ่งได้เข้ามามีต่อการเกษตร ทั่วโลกอยู่ขณะนี้ ก่อให้เกิดการสะสมปัญหาหลายประการ โดยเฉพาะการสะสมของสารเคมีในดิน ฉะนั้นพืชจึงเป็นแหล่งอาหารเริ่มต้นของสิ่งมีชีวิต พืชจะเจริญงอกงามเป็นอาหารที่ดีของมนุษย์และสัตว์ได้ ต้องอาศัยดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ และดินที่มีความอุดมสมบูรณ์นั้นต้องมีคุณสมบัติที่ประกอบด้วยส่วนสำคัญ 3 ประการ คือ แร่ธาตุ อินทรีย์วัตถุ และสิ่งมีชีวิต

2. การสร้างความปลอดภัยของอาหาร เนื่องจากการใช้สารเคมีในปริมาณที่มาก และสะสมเป็นระยะเวลานานของรูปแบบการเกษตรกระแสหลักก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากต่างประเทศ ผลกระทบต่อการพัฒนาการของภูมิปัญญาท้องถิ่น และที่สำคัญที่สุดคือ ผลกระทบต่อสุขภาพของเกษตรกรและผู้บริโภคจากสารพิษที่ตกค้างในผลผลิตทางการเกษตร

รูปแบบเกษตรอินทรีย์

ธันวา จิตต์สงวนและคณะ (2543:30) ได้ศึกษาแนวทางและนโยบายในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน กรณีศึกษาภาคเหนือได้กล่าวถึง รูปแบบเกษตรอินทรีย์เป็นเทคนิคการผลิต เพื่อให้เกิดความยั่งยืนทางการเกษตร หากแบ่งรูปแบบย่อยของเกษตรอินทรีย์ ตามลักษณะประเภทของพืชที่ปลูกในประเทศไทย แบ่งได้ 3 ประเภท คือ

1. การปลูกพืชผักในแบบเกษตรอินทรีย์

การปลูกพืชผักชนิดเดียวหรือปลูกผสมผสานกันหลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน โดยหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมี รูปแบบการปลูกพืชผักในแบบเกษตรอินทรีย์ จะแตกต่างออกไปแล้วแต่พื้นที่ กรรมวิธีในการบำรุงดิน และการควบคุมโรคแมลง

2. การปลูกพืชไร่ในแบบเกษตรอินทรีย์

โดยส่วนมากพืชไร่ที่ปลูกแบบอินทรีย์ คือ ข้าว ซึ่งมีการพัฒนาเชื่อมโยงการผลิตและการตลาดเป็นระบบธุรกิจเกษตรอินทรีย์ สามารถติดต่อกับตลาดทั้งภายในและภายนอกประเทศ อาจจะมีการประยุกต์โดยเพิ่มพืชตระกูลถั่ว หรือเลี้ยงปลาในนาข้าวไปด้วยก็ได้ซึ่งจะทำให้เกิดผลผลิตที่สูงกว่าการปลูกข้าวเพียงอย่างเดียว

3. การปลูกไม้ผลในแบบเกษตรอินทรีย์

ไม้ผลเป็นพืชที่ใช้ระยะเวลาในการปลูกกว่าพืชไร่ และพืชผัก อีกทั้งเป็นพืชเศรษฐกิจ จึงมีความสำคัญในการสร้างความสมดุลของระบบนิเวศ การปลูกไม้ผลในแบบเกษตรอินทรีย์เป็นการหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมี ใช้ปุ๋ยจากเศษเหลือของพืช มูลสัตว์และซากสัตว์เป็นอาหารของจุลินทรีย์ เพื่อช่วยในการปรับปรุงดิน ไม่ใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชเพื่อความปลอดภัยต่อเกษตรกรและผู้บริโภค

ดังนั้นผู้วิจัยสรุปได้ว่า รูปแบบเกษตรอินทรีย์ คือ ระบบเกษตรกรรมที่ให้ความสำคัญของความอุดมสมบูรณ์ของดิน โดยวิถีทางธรรมชาติ ปฏิเสธการใช้สารเคมี ปุ๋ยเคมีทุกชนิด ผสมผสานการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดจากประสบการณ์ที่ได้รับจากการทำการเกษตรผสมผสานกับวิทยาการสมัยใหม่แบบพึ่งพาธรรมชาติ และการใช้ทรัพยากรภายในไร่นา เพื่อแก้ปัญหาการเกษตร ลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอก รวมทั้งปกป้องสุขภาพ ความเป็นอยู่ของผู้นคนในปัจจุบันและอนาคต สร้างความเป็นธรรมระหว่างสิ่งแวดล้อมโดยรวมและสิ่งมีชีวิตให้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืน

1.3.5 รูปแบบเกษตรธรรมชาติ

ธันวาคม จิตต์สงวนและคณะ (2543:32) ได้ศึกษาแนวทางและนโยบายในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน กรณีศึกษาภาคเหนือ ได้กล่าวว่า เหตุผลที่มาของรูปแบบเกษตรธรรมชาติ(Natural Farming) คือ เกิดจากการพัฒนาเกษตรของประเทศไทย นับตั้งแต่มีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ใน พ.ศ. 2504 การเกษตรของประเทศไทย ก็เข้าสู่ยุคของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว นโยบายการผลิตเพื่อการค้าและการส่งออก กลายเป็นแนวโน้มนโยบายหลักของการพัฒนาการเกษตรไทย ซึ่งผลของการดำเนินนโยบายดังกล่าว ทำให้มีการขยายพื้นที่ในการทำการเกษตรเพิ่มมากขึ้นมีการบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนอย่างต่อเนื่องมีการทำการเกษตรในลักษณะเพื่อการค้าแทนการเกษตรแบบยังชีพ ซึ่งเป็นรูปแบบการทำการเกษตรแบบ

ดั้งเดิม มีการใช้พันธุ์พืชลูกผสม (Hybrid variety) และพันธุ์พืชที่ให้ผลผลิตสูง (High yield variety : HYV.) แทนการใช้พันธุ์พืชพื้นเมืองซึ่งมีความแข็งแรงและมีความต้านทานโรคสูง มีการใช้สารเคมี ปุ๋ยเคมี และสารกำจัดศัตรูพืชเพิ่มมากขึ้น ทำให้ประเทศไทยต้องมีการนำเข้าปัจจัยการผลิตต่างๆ เหล่านี้จากต่างประเทศเป็นจำนวนมาก

กล่าวโดยสรุป ระบบการทำการเกษตรในปัจจุบันก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ มากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาทางด้านการทำลายความสมดุลทางธรรมชาติในไร่นา ซึ่งนับวันก็ยังมีแต่จะทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นปัญหาที่กำลังวิกฤต และต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน ดังนั้น ทางออกทางเดียวซึ่งจะสามารถแก้ไขปัญหา และฝ่าวิกฤตการณ์อันเกิดจากการทำการเกษตรแผนใหม่หรือเกษตรเคมี ก็คือ การหวนกลับไปพิจารณาถึงบทเรียนต่างๆ ที่ผ่านมา และเริ่มกระบวนการแห่งการปรับเปลี่ยนแนวความคิดและแนวทางในการทำการเกษตร เพื่อให้เป็นการทำการเกษตรที่สามารถรักษาสภาพแวดล้อม ด้วยการไม่ทำลายดิน ไม่ใช้ปุ๋ยเคมีหรือสารเคมีเพื่อกำจัดศัตรูพืช และยึดถือกฎแห่งธรรมชาติ เป็นการทำการเกษตรกรรมที่ร่วมมือกับธรรมชาติอย่างสอดคล้องและสมดุล โดยที่ไม่แยกทุกสิ่งออกจากธรรมชาติ ตลอดจนเป็นการทำการเกษตรกรรมที่ทำให้เกษตรกรสามารถมีชีวิตและความเป็นอยู่แบบพอเพียงและสามารถพึ่งพาตนเองได้ (Self-sufficiency and self-reliance)

เกษตรธรรมชาติ ได้รับการพัฒนาและเผยแพร่โดยนักเกษตรธรรมชาติชาวญี่ปุ่น ชื่อ มาซาโนบุ ฟูกุโอกะ (Masanobu Fukuoka) ซึ่งเป็นการเกษตรที่มุ่งเน้นในเรื่องของการฟื้นฟูธรรมชาติ ความอุดมสมบูรณ์ของดิน และระบบนิเวศเกษตรกรรม (Agro-ecological system) (วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, 2539) โดยที่ฟูกุโอกะ ได้เขียนถ่ายทอดประสบการณ์เกี่ยวกับการศึกษาและการทดลองทำการเกษตรธรรมชาติ ตามแนวคิดของเขาเองลงในหนังสือที่มีชื่อว่า ปฏิวัติยุคสมัยด้วยฟางเส้นเดียว (One Straw Revolution) ใน พ.ศ. 2518

วัตถุประสงค์ของเกษตรธรรมชาติ

ชันวา จิตต์สงวนและคณะ (2543:34) ได้ศึกษาแนวทางและนโยบายในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน กรณีศึกษาภาคเหนือได้กล่าวว่าวัตถุประสงค์หลักของการเกษตรธรรมชาติ คือ

1. กระบวนการควบคุมทางธรรมชาติโดยธรรมชาติ
2. ไม่มีการใช้สารเคมีในการป้องกันและกำจัดศัตรูพืช รวมไปถึงไม่มีการใช้ปุ๋ยเคมีหรือการแทรกแซงใดๆ ในการบำรุงดิน
3. การปล่อยให้ธรรมชาติในรูปของพืชชนิดต่างๆ ที่มีระบบการเจริญเติบโตและวงจรชีวิตที่แตกต่างกันควบคุมกันเอง จะก่อให้เกิดความสมดุลทางธรรมชาติได้ในที่สุด

รูปแบบเกษตรธรรมชาติ

ธันวาคม จิตต์สงวนและคณะ (2543:39) ได้ศึกษาแนวทางและนโยบายในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน กรณีศึกษาภาคเหนือ ได้กล่าวถึง รูปแบบของระบบเกษตรธรรมชาติ สามารถแบ่งตามเขตนิเวศเกษตรได้เป็น 2 รูปแบบ คือ

1. ระบบการเกษตรธรรมชาติในเขตนิเวศที่ราบลุ่ม

ในเขตพื้นที่ราบลุ่มทำนา ปลูกพืชไร่ และไม้ผล ตลอดจนการเลี้ยงเป็ด ไก่ ปลา แต่อย่างไรก็ตาม ในการทำนาควรปรับระบบแปลงเพื่อให้มีการระบายน้ำที่ดี หากเลี้ยงสัตว์ใหญ่ จำพวกวัว ควาย ก็ต้องมีการจัดการที่ดีเพื่อมิให้สัตว์เข้ามาทำลายพื้นที่เพาะปลูก อย่างไรก็ตาม ในการทำเกษตรธรรมชาติ วัวและควายจะมีความสำคัญลดลง เนื่องจากไม่มีการไถพรวน จึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องใช้แรงงานจากสัตว์

2. ระบบการเกษตรธรรมชาติในเขตนิเวศที่ดอนและที่สูง

เนื่องจากในพื้นที่ดอนหรือที่สูง อาจจะประสบปัญหาความแห้งแล้ง ความชุ่มชื้นในดินลดน้อยลง การทำนาธรรมชาติหรือการปลูกพืชไร่จึงได้ผลผลิตน้อย จึงควรมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้พื้นที่ให้เหมาะสม โดยการลดพื้นที่การทำนาหรือพืชไร่ลง และเพิ่มพื้นที่แหล่งน้ำ เพิ่มพื้นที่การปลูกไม้ผลและไม้ยืนต้นอื่นๆ ทั้งนี้ ควรแบ่งแปลงนาให้เล็กลง พันธุ์ข้าวที่ปลูกควรเป็นข้าวไร่ อาจจะมีสระน้ำสามารถใช้เลี้ยงปลาและกักน้ำไว้ใช้รดพืชผักและพืชอื่นๆ ในฤดูแล้งได้อีกด้วย

ดังนั้น ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า รูปแบบเกษตรธรรมชาติ คือ ระบบเกษตรกรรมที่เน้นการนำกระบวนการควบคุมธรรมชาติโดยธรรมชาติมาใช้ โดยการไม่กระทำหรือพยายามหลีกเลี่ยงกิจกรรมที่ไม่จำเป็นรวมถึงการลดการพึ่งพาปัจจัย และเทคโนโลยีทางการผลิตต่างๆ ให้น้อยที่สุด เพื่อสร้างผลผลิตพืชและสัตว์ให้สอดคล้องกับระบบนิเวศของพื้นที่ เกิดการเกื้อกูลซึ่งกันและกันของระบบเกษตรกรรมและธรรมชาติอย่างเป็นองค์รวมและยั่งยืน

2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความคิดเห็น

2.1 ความหมายของความคิดเห็น(Opinion) ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

ปธานานุกรมสังคมิวิทยา (ราชบัณฑิตยสถาน,2542:246) ได้บัญญัติคำว่า ความคิดเห็น ซึ่งตรงกับคำว่า Opinion ในภาษาอังกฤษไว้ว่า หมายถึง

1. ข้อพิจารณาเห็นว่าเป็นจริงจากการใช้ปัญญาความคิดประกอบ ถึงแม้จะไม่ได้อาศัยหลักฐานพิสูจน์ยืนยันได้เสมอไป

2. ทักษะหรือประมาณการเกี่ยวกับปัญหาหรือประเด็นใดประเด็นหนึ่ง

3. คำแถลงที่ยอมรับนับถือกันว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญในหัวข้อปัญหาที่มีผู้นำมาปรึกษา

จिरายู ทรัพย์สิน (2540:16) ได้ให้ความหมายว่า ความคิดเห็น หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดของบุคคลที่แสดงออกมา เพื่อให้ผู้อื่นสามารถที่จะรับรู้ตลอดจนสามารถที่จะประเมินค่าในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือประเด็นใดประเด็นหนึ่ง การลงความคิดเห็นอาจจะเป็นไปในลักษณะที่เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยก็ได้ อันเนื่องมาจากสถานการณ์สิ่งแวดล้อม การติดต่อกับภายนอก การเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆ และการพบปะสังสรรค์ประจำวัน

เสกสรร วัฒนพงษ์ (2542:8) ได้ให้ความหมายว่า ความคิดเห็น หมายถึง การแสดงออกถึงความเชื่อ ทักษะ การวินิจฉัย การพิจารณา หรือการประเมินผลอย่างมีรูปแบบ โดยได้รับอิทธิพลมาจากทักษะคติและข้อเท็จจริง ความรู้ที่มีอยู่ของผู้แสดงความคิดเห็นต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์และสภาพแวดล้อมต่างๆ การแสดงความคิดเห็นอาจจะแสดงออกโดยการพูดหรือการเขียนก็ได้

กู๊ด (Good, 1959, p.376) ได้ให้ความหมายของความคิดเห็น ได้แก่

1. ความหมายทั่วไป หมายถึง ความเชื่อ ความเห็น ข้อพิจารณา ความรู้สึก หรือทักษะที่ยังไม่ได้รับการพิสูจน์อย่างแน่นอน และยังขาดน้ำหนักทางเหตุผลหรือการวิเคราะห์ หรือกล่าวกว้างๆได้ว่า มีความหมายไปได้มากกว่าความรู้

2. ความหมายเฉพาะ หมายถึง การพิจารณาหรือการวินิจฉัยอย่างมีแบบแผนจากแหล่งข้อมูลหรือบุคคลที่เชื่อถือได้

3. ความคิดเห็นสาธารณะ หมายถึง การพิจารณาหรือข้อวินิจฉัยรวมๆ ของกลุ่มคนในสังคมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ หรือข้อเท็จจริง

โทมัส (Thomas, 1959, p. 233) ได้ให้ความหมายความคิดเห็นว่า “คือการยอมรับในคำพูด หรือความเชื่อที่นำไปสู่การคาดคะเน หรือการแปรผลในทางพฤติกรรมหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

โคลาซา (Kolasa, 1969, p. 386) ได้ให้ความหมายว่า ความคิดเห็นเป็นการแสดงออกของบุคคลในการพิจารณาข้อเท็จจริงอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือการประเมินผล (Evaluation) เกี่ยวกับสิ่งใด สิ่งหนึ่งจากเหตุการณ์แวดล้อม (Circumstances)

เฮอร์ล็อก (Hurlock, 1995 อ้างถึงใน ประสาร ฤทธิมนตรี, 2545:11) ได้ให้คำนิยามว่า ความคิดเห็นเป็นการแสดงออกด้านความรู้สึกสิ่งหนึ่งสิ่งใด เป็นความรู้สึกเชื่อถือที่ไม่ได้อยู่บนความแน่นอนหรือความจริง แต่ขึ้นอยู่กับจิตใจบุคคลจะแสดงออกโดยมีข้ออ้างหรือการแสดงผลสนับสนุน หรือปกป้องความคิดเห็นนั้น ความคิดเห็นบางอย่างเป็นผลของการแปล

ความหมายของข้อเท็จจริง ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติเฉพาะตัวของแต่ละคน เช่น พื้นความรู้ ประสบการณ์ในการทำงาน สภาพแวดล้อม และมีอารมณ์เป็นส่วนประกอบที่สำคัญ การแสดงความคิดเห็น อาจจะได้รับยอมรับ หรือปฏิเสธจากคนอื่น ๆ ก็ได้

เวบสเตอร์ (Webster,1999,p335) ได้ให้คำนิยามไว้ว่า ความคิดเห็น เป็นการแสดงออกของการตัดสินใจหรือการลงความเห็นเกี่ยวกับบุคคลใดหรือสิ่งใด เป็นการประเมินสถานการณ์หรือประเมินค่าตามความเชื่อหรือความรู้สึก โดยความเชื่อนั้นมีน้ำหนักมากกว่าความประทับใจ แต่น้อยกว่าความรู้สึกอันแท้จริง

จากความหมายของความคิดเห็น ที่มีผู้ให้ความหมายไว้หลายท่านสามารถสรุปได้ว่า ความคิดเห็น หมายถึง การแสดงออกทางความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด โดยขึ้นอยู่กับความรู้ ประสบการณ์ ตลอดจนสิ่งแวดล้อมต่างๆที่ได้รับมา การแสดงออกทางความรู้สึกนั้นอาจจะแสดงออกมาเป็นการพูด การเขียนก็ได้ การแสดงความคิดเห็นมักจะมีความรู้สึกเป็นส่วนประกอบมีทั้งแง่บวกหรือแง่ลบ

2.2 ประเภทของความคิดเห็น

สตีธา กระแสชล (2538:9) ได้กล่าวว่า ความคิดเห็นสามารถจำแนกได้ 2 ประเภท คือ

1. ความคิดเห็นเชิงบวกสุด-เชิงลบสุด เป็นความคิดเห็นที่เกิดจากการเรียนรู้และประสบการณ์ซึ่งสามารถทราบทิศทางได้ ทิศทางบวกสุด ได้แก่ ความรักจนหลง ทิศทางลบสุด ได้แก่ ความรังเกียจ ความคิดเห็นประการนี้รุนแรงและเปลี่ยนแปลงยาก

2. ความคิดเห็นจากความรู้ความเข้าใจ เป็นความคิดเห็นต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้นอยู่กับความรู้ความเข้าใจต่อสิ่งนั้น เช่น ความรู้ ความเข้าใจในทางที่ดี ได้แก่ ชอบ ยอมรับ เห็นด้วย ความรู้ความเข้าใจในทางที่ไม่ดี ได้แก่ ไม่ชอบ ไม่ยอมรับ ไม่เห็นด้วย

2.3 การวัดระดับความคิดเห็น

วิรัช เขียมบรรจง (2523,อ้างถึงใน ฉันทฤตดา ศรีสุขงศ์,2555:19) กล่าวว่า ความคิดเห็นเป็นลักษณะของแต่ละบุคคล การวัดจึงวัดจากแรงจูงใจ การรับรู้ แต่มีข้อแตกต่างของประสบการณ์และปัจจัยอื่นๆจึงมีวิธีวัดความรู้สึก ดังนี้

1. การฉายภาพ เป็นการวัดโดยการสร้างจินตนาการจากภาพ โดยภาพจะเป็นตัวกระตุ้นให้บุคคลแสดงความคิดเห็นออกมา และสามารถพิจารณาได้ว่า บุคคลมีความคิดเห็นหรือมีความรู้สึกอย่างไรต่อภาพที่เห็น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ที่ได้รับเป็นสำคัญ

2. การสัมภาษณ์ เป็นการซักถามบุคคลช่วยให้ได้ข้อมูลที่ขยายครอบคลุมทั้งในอดีต ปัจจุบันและอนาคต

3. การใช้แบบสอบถาม เป็นวิธีการวัดความคิดเห็นที่สิ้นเปลืองเวลา และเงินทุน น้อยกว่าวิธีการอื่นๆ โดยส่งแบบสอบถามไปยังกลุ่มที่ต้องการศึกษาให้ตอบกลับมา แต่มีข้อจำกัดอยู่ ว่าผู้ที่ถูกถามต้องอ่านออกเขียนได้

4. การเล่าความรู้สึก เป็นการวัดโดยการให้บุคคลเล่าความรู้สึกที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ออกมา ซึ่งผู้เล่าจะบรรยายความรู้สึกนึกคิดตามประสบการณ์และความสามารถออกมาถึงแม้จะไม่สามารถวัดความคิดเห็นได้โดยตรงแต่เนื่องจากความคิดเห็นเป็นการแสดงออกด้วยภาษาพูด ภาษาเขียน จึงสามารถวัดได้จากการแสดงออกดังกล่าว โดยอาศัยเครื่องมือต่างๆ เช่น การตอบแบบสอบถาม การฉายภาพ การสัมภาษณ์ และการเล่าความรู้สึก เป็นต้น

2.4 ทฤษฎีเกี่ยวกับความคิดเห็น

ทฤษฎีความสม่ำเสมอ (Consistency theory) เบส (Best, 1977 อ้างถึงใน ประสาร ฤทธิมนตรี, 2545:13) ทฤษฎีกล่าวว่า การที่บุคคลมีทัศนคติอย่างไรนั้นเกิดจากความสอดคล้องของ องค์ประกอบของทัศนคติทั้งด้านความคิดความเข้าใจ ความรู้สึก พฤติกรรมและ องค์ประกอบใดเกิดความไม่สอดคล้องขึ้นจะทำให้องค์ประกอบอื่นเปลี่ยนไปด้วย และทัศนคติก็ จะเปลี่ยนไป ความสอดคล้องเกิดขึ้นในลักษณะที่ความคิดกับความรู้สึกของบุคคลสอดคล้องกัน ทัศนคติที่มีต่อ สิ่งต่าง ๆ จะคงที่ แต่เมื่อใดที่ความคิดกับความรู้สึกเกิดขึ้นขัดแย้งกัน จนถึงระดับ บุคคลไม่สามารถ จะทนต่อไปได้ บุคคลก็จะลดการขัดแย้ง โดยประการที่หนึ่ง คือ คงทัศนคติของตนไว้ ไม่รับรู้ข้อมูลใดๆที่จะทำให้เกิดการขัดแย้งขึ้น และแยกแยะ เลือกรับเฉพาะข้อมูลที่ สอดคล้องกับความรู้สึกความคิดของตน ประการที่สอง คือเปลี่ยนทัศนคติไปตามข้อมูลที่ได้รับ

3. การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมในประเทศไทย

3.1 ความเป็นมาของการปฏิรูปที่ดิน

สุกัญญา แสงอร่าม (2555:14-15) ได้ศึกษาวิจัยแนวทางการปฏิรูปที่ดินเพื่อแก้ไข ปัญหาที่ดินทำกินในอนาคต ได้กล่าวว่าหลังจากเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2516 ได้เกิดเหตุการณ์ประชาชนในภาคส่วนต่างๆเรียกร้องให้รัฐบาลในสมัยนั้นทำการ ปฏิรูปที่ดินเพื่อบรรเทาความเดือดร้อนของชาวไร่ชาวนา ที่ต้องสูญเสียกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่เคย เป็นเจ้าของเพราะมีหนี้สินมาก และถูกนายทุนหรือพ่อค้าคนกลางเอารัดเอาเปรียบ โดยรวมกัน เดินขบวนชุมนุมเรียกร้องอย่างต่อเนื่องให้รัฐบาลแก้ไขปัญหาเรื่องที่ดินทำกิน และการถูกนายทุน เอารัดเอาเปรียบ นับเป็นพลังสำคัญในการผลักดันให้สภานิติบัญญัติแห่งชาติ ได้บัญญัติเรื่องการ ปฏิรูปที่ดินไว้ในรัฐธรรมนูญราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 มาตรา 81 ไว้ว่า “ให้รัฐพึงส่งเสริมให้

เกษตรกรรมกรรมสิทธิ์และสิทธิที่ดินเพื่อประกอบเกษตรกรรมอย่างทั่วถึง โดยการปฏิรูปที่ดินและวิธีการอื่นๆ” และเพื่อให้เป็นไปตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ

สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (2554:13-15) ระบุไว้ว่าเมื่อวันที่ 5 มีนาคม 2517 คณะรัฐมนตรีจึงมีมติให้กระทรวงมหาดไทยและกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้พิจารณาเค้าโครงการปฏิรูปที่ดินที่ได้เคยเสนอต่อสภาบริหารคณะปฏิวัติและได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นมาคณะหนึ่งขึ้นมาพิจารณาร่างมาตรการในการปฏิรูปที่ดินและดำเนินการร่างพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม เสนอคณะรัฐมนตรีเพื่อนำเสนอสภานิติบัญญัติแห่งชาติ และเมื่อวันที่ 17 มกราคม 2518 สภานิติบัญญัติแห่งชาติได้อนุมัติกฎหมายปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม เมื่อพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมได้รับความเห็นชอบจากสภานิติบัญญัติแห่งชาติ และมีผลบังคับใช้กฎหมายฉบับนี้ตั้งแต่วันที่ 6 มีนาคม 2518 เป็นต้นมา ต่อมาช่วงประมาณปลายเดือนกันยายน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชปรารภกับผู้อำนวยการสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ว่า “ให้มอบที่นาของทรัพย์สินทั้งหมดให้รัฐบาลนำไปปฏิรูปที่ดิน” นับได้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นนักปฏิรูปที่ดินของประเทศไทยพระองค์แรกที่มีพระอัจฉริยภาพที่ทรงคุณค่าลักษณะแห่งความเป็นผู้นำสูงสุด พระองค์ได้ทรงพระราชทานที่ดินทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ จำนวน 54,111 ไร่ แก่สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินงานปฏิรูปที่ดินในท้องที่ภาคกลาง รวม 8 จังหวัด คือ ปทุมธานี พระนครศรีอยุธยา นครนายก นครปฐม สุพรรณบุรี สระบุรี และฉะเชิงเทรา เพื่อนำไปดำเนินการปฏิรูปที่ดินให้กับชาวไร่ชาวนาที่ยากจน และไม่มีที่ดินทำกิน เนื่องจากที่ดินบางส่วนมีข้อผูกพันกับส่วนราชการอื่นอยู่ก่อนหน้านี้ จึงคงเหลือที่ดินพระราชทานเฉพาะที่ดินที่ใช้เพื่อเกษตรกรรม จำนวนทั้งสิ้น 44,624 ไร่ ในพื้นที่ 5 จังหวัด คือ ปทุมธานี นครนายก ฉะเชิงเทรา นครปฐม และพระนครศรีอยุธยา ทั้งนี้พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์เพื่อให้เป็นตัวอย่างกับเจ้าของที่ดินทั่วไป

สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (2554:47-48) ระบุไว้ว่า สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) เป็นหน่วยงานสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยให้สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) มีการบริหารในรูปแบบสำนักงานเทียบเท่ากรมมีคณะกรรมการบริหารระดับชาติ คือ คณะกรรมการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ที่มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นประธาน เป็นคณะกรรมการที่มีอำนาจสูงสุดในการควบคุมกำกับนโยบายการปฏิรูปที่ดินของประเทศ โดยมีเจตนารมณ์ในการกระจายที่ดินของรัฐและเอกชนที่มีมากเกินไปสู่เกษตรกรโดยตรงซึ่งเป็นผู้ที่ไม่มีที่ดินทำกินหรือมีที่ดินทำกินน้อยเกินไป โดยรัฐจะจ่ายค่าชดเชยให้แก่เจ้าของที่ดินอย่างเป็นธรรม

การประกาศกฎหมายปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม นับว่าเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญอีกครั้งหนึ่งของการบริหารจัดการที่ดินของไทย โดยรัฐออกกฎหมายและจัดองค์การควบคุมและกำจัดสิทธิการใช้ประโยชน์เพื่อเกษตรกรรมหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรเท่านั้น รวมถึงจำกัดขนาดการถือครอง และกำจัดสิทธิในการจำหน่ายถ่ายโอนให้บุคคลที่ไม่ได้ระบุไว้ในกฎหมาย ซึ่งสิทธิดังกล่าวเป็นสิทธิเพื่อการใช้ประโยชน์โดยที่ดินยังเป็นที่ดินของรัฐ ลักษณะของสิทธิจึงต่างกับกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ออกโดยกรมที่ดินภายใต้ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. 2497 ที่ให้สิทธิแก่ผู้ถือครองในลักษณะกรรมสิทธิ์เอกชนโดยสมบูรณ์

3.2 วัตถุประสงค์ของการปฏิรูปที่ดิน

สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (2546:2) ระบุไว้ว่า มาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 “การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม” หมายความว่า การปรับปรุงเกี่ยวกับสิทธิ และการถือครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรม รวมตลอดถึงการจัดที่อยู่อาศัยในที่ดินเพื่อเกษตรกรรมนั้น โดยรัฐนำที่ดินของรัฐ หรือที่ดินที่รัฐจัดซื้อหรือเวนคืนจากเจ้าของที่ดิน ซึ่งมิได้ทำประโยชน์ในที่ดินนั้นด้วยตนเองหรือมีที่ดินเกินสิทธิตามพระราชบัญญัตินี้ เพื่อจัดให้แก่เกษตรกรผู้ไม่มีที่ดินของตนเองหรือเกษตรกรที่มีที่ดินเล็กน้อยไม่เพียงพอแก่การครองชีพและสถาบันเกษตรกรได้เช่าซื้อ เช่าหรือเข้าทำประโยชน์โดยรัฐให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาอาชีพเกษตรกรรม การปรับปรุงทรัพยากรและปัจจัยการผลิตตลอดจนการผลิตและการจำหน่ายให้เกิดผลดียิ่งขึ้น

สุกัญญา แสงอร่าม (2555:22) ได้กล่าวไว้ว่า จากความหมายตามมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 การปฏิรูปที่ดินมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

ประการที่หนึ่ง เพื่อปรับปรุงเกี่ยวกับสิทธิและการถือครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ทำให้ผู้เช่าที่ดิน ผู้ไร้ที่ดินทำกินและผู้ประสงค์จะเป็นเกษตรกร ได้มีโอกาสเป็นเจ้าของที่ดินหรือมีที่ดินสำหรับทำการเกษตร เป็นของตนเองอย่างถาวรต่อไป

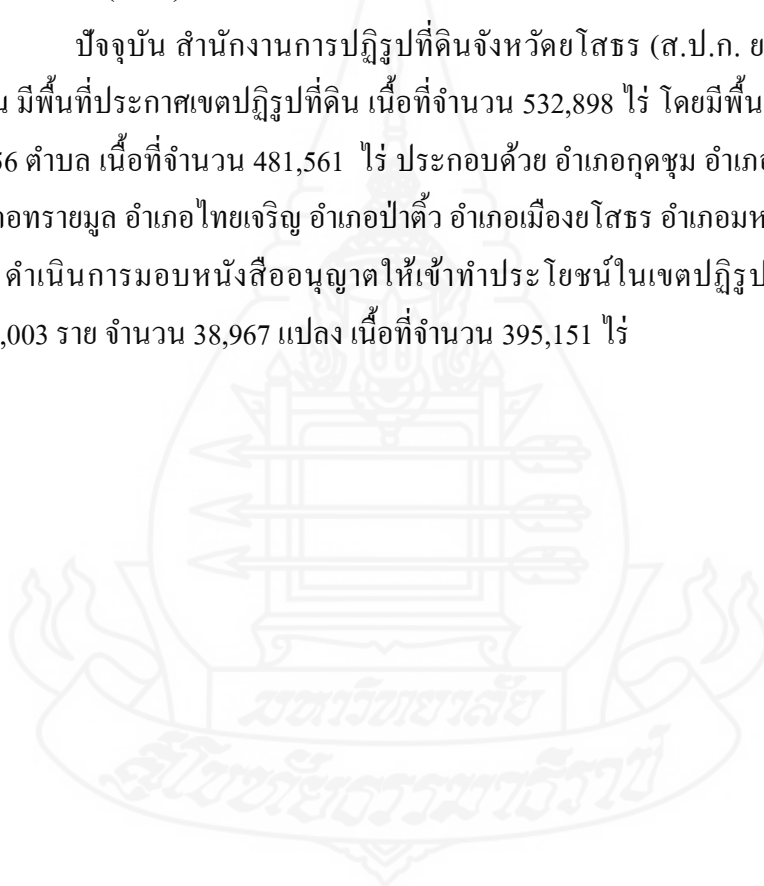
ประการที่สอง เพื่อพัฒนาอาชีพเกษตรกรรมและใช้ทรัพยากรที่ดินให้มีประสิทธิภาพ ด้วยการปรับปรุงการผลิต ให้บริการด้านสินเชื่อและการตลาด เพื่อให้เกษตรกรมีรายได้สูงขึ้น

ประการที่สาม ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งสถาบันเกษตรกร พัฒนาอาชีพนอกการเกษตร บริหารสาธารณูปโภค เพื่อเพิ่มสวัสดิการและเสริมสร้างความเจริญในท้องถิ่น ทำให้เกษตรกรมีความเป็น อยู่ดีขึ้น

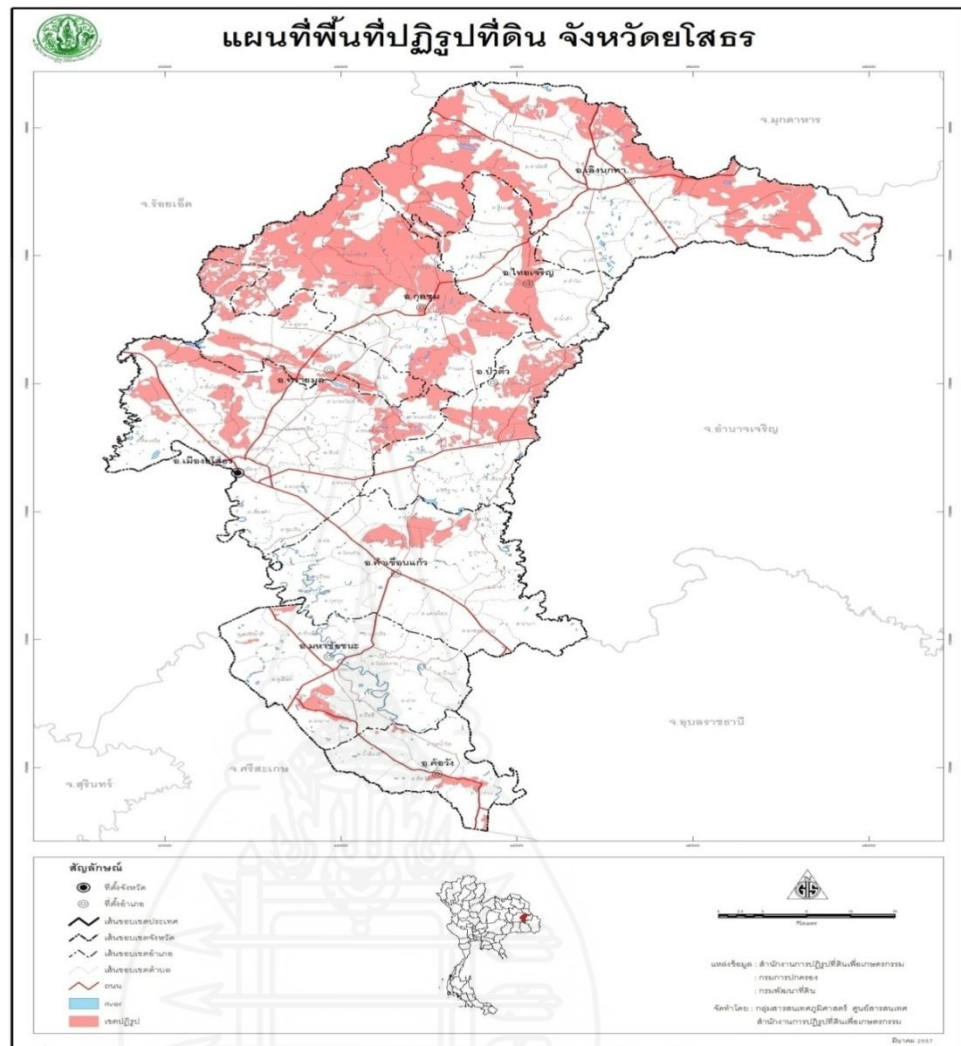
3.3. การปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร

สำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร (ส.ป.ท.ยโสธร) เป็นหน่วยงานราชการ ส่วนภูมิภาค สังกัดสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ท.) จัดตั้งขึ้นเมื่อจังหวัดยโสธร ได้เริ่มดำเนินการปฏิรูปที่ดิน โดยจัดตั้งสำนักงานผู้ประสานงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร ณ บริเวณหอประชุมจังหวัดยโสธร ด้านหลังศาลากลางจังหวัด เมื่อเดือนธันวาคม 2536 บริหารงาน โดยคณะกรรมการเตรียมการปฏิรูปที่ดินระดับจังหวัด และหลังจากได้มีพระราชกฤษฎีกา กำหนดเขตที่ดินในท้องที่จังหวัดยโสธรเป็นเขตปฏิรูปที่ดินมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 9 ธันวาคม 2536 จึงได้จัดตั้งสำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธรขึ้น บริหารงานโดยคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร (คปจ.)

ปัจจุบัน สำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร (ส.ป.ท.ยโสธร) ดำเนินการ ปฏิรูปที่ดิน มีพื้นที่ประกาศเขตปฏิรูปที่ดิน เนื้อที่จำนวน 532,898 ไร่ โดยมีพื้นที่ดำเนินการ จำนวน 9 อำเภอ 56 ตำบล เนื้อที่จำนวน 481,561 ไร่ ประกอบด้วย อำเภอกุดชุม อำเภอคำเขื่อนแก้ว อำเภอ ค้อวัง อำเภอทรายมูล อำเภอไทยเจริญ อำเภอป่าดิว อำเภอเมืองยโสธร อำเภอมหาชนะชัย และอำเภอ เลิงนกทา ดำเนินการมอบหนังสืออนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในเขตปฏิรูปที่ดิน (ส.ป.ท.4-01) จำนวน 30,003 ราย จำนวน 38,967 แปลง เนื้อที่จำนวน 395,151 ไร่

ภาพที่ 2.1 แผนที่แสดงพื้นที่เขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร
ที่มา : สำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร (2556)

4. การพัฒนาการเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร

สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (2553:84-85) ระบุว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2503 เป็นต้นมา อาชีพเกษตรกรรมหรือการทำเกษตรในประเทศไทย ส่วนใหญ่มุ่งไปในแนวทางการปฏิวัติเขียว ที่ต้องใช้เทคโนโลยีทันสมัย ทั้งสารเคมีที่เป็นปุ๋ย และสารกำจัดศัตรูพืชที่ต้องนำเข้าเพื่อเพิ่มผลผลิต เน้นการผลิตพืชเชิงเดี่ยวมีเป้าหมายหลักเพื่อการส่งออก ป้อนสินค้าสู่ประเทศอุตสาหกรรมและตลาดโลก การทำเกษตรในลักษณะดังกล่าว ได้ส่งผลกระทบต่อในทางลบมากมาย ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะเกษตรกรไทย การทำเกษตรในลักษณะดังกล่าว ส่งผลให้เกษตรกรต้องจ่ายเงินเพิ่มมากขึ้น ในการซื้อทั้งสารเคมีปุ๋ยและสารกำจัดศัตรูพืชราคาผลผลิตตกต่ำ ส่งผลกระทบต่อให้ยังขาดทุนและเป็นหนี้เพิ่มมากขึ้นสารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชยังส่งผลให้เกษตรกรต้องรับความเสี่ยงจากสารพิษ จากการสัมผัสโดยตรง จากการตกค้างในสิ่งมีชีวิตที่เป็นอาหารตามธรรมชาติ เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา และยังทำให้สิ่งมีชีวิตที่เป็นอาหารดังกล่าว ลดน้อยถอยลงไปเรื่อยๆ แม้กระทั่งผู้บริโภคเอง ก็มีความเสี่ยงต่อการรับสารพิษที่ตกค้างในอาหาร และท้ายที่สุดสินค้าเกษตรที่ส่งออกไปก็ถูกกีดกันจากประเทศผู้นำเข้า เนื่องจากมีสารเคมีตกค้างเกินปริมาณที่กำหนด ซึ่งสร้างความเสียหายที่กระทบต่อเศรษฐกิจของประเทศอย่างรุนแรง รายงานผลการดำเนินงานโครงการนิคมการเกษตร “เกษตรอินทรีย์” จังหวัดยโสธรปีงบประมาณ 2555 และปีงบประมาณ 2556 (2556 :1) ระบุว่า ปี พ.ศ. 2538 ชวนา อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ได้มีการสรุปบทเรียนจากสถานการณ์ที่เกษตรกรจำนวนมากในพื้นที่ประสบปัญหาดังกล่าวข้างต้น จึงนำมาสู่ทางออกในการแก้ไขปัญหาการปรับเปลี่ยนแผนการผลิตแบบเชิงเดี่ยวเข้าสู่การผลิตระบบเกษตรอินทรีย์ โดยได้รับความร่วมมือผ่านองค์กรพัฒนาภาคเอกชน (Non-Governmental Organizations : NGOs) โดยรวมกลุ่มจัดตั้งเป็นกลุ่มเกษตรกรทำนาโนโต (ชมรมรักษ์ธรรมชาติ) ครอบคลุมพื้นที่ อำเภอกุดชุม อำเภอทรายมูล อำเภอไทยเจริญ อำเภอป่าดัว และอำเภอเมืองยโสธร เบื้องต้นผลิตเพื่อการบริโภค ต่อมาผลิตข้าวอินทรีย์ เพื่อการส่งออกโดยผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์จากสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แห่งประเทศไทย (มกท.) ภายได้สหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (International Federation of Organic Agriculture Movement : IFOAM) และส่งออกสินค้าเกษตรอินทรีย์ภายใต้การดำเนินงานของสหกรณ์กรีนเน็ต จำกัด (Green Net Cooperative) โดยได้ดำเนินการเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ปี พ.ศ. 2550 สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) ได้คัดเลือกพื้นที่เขตปฏิรูปที่ดินตำบลก้าแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร เป็นพื้นที่ดำเนินโครงการนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร โดยน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็น

แนวทางในการส่งเสริมเกษตรกร รวมทั้งมีการส่งเสริมให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตเชิงเดี่ยว ระบบเกษตรเคมีมาทำการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ โดยได้รับความร่วมมือในการพัฒนาเกษตรกรจากกลุ่มเกษตรกรทำนาโนใต้ (ชมรมรักษ์ธรรมชาติ) ซึ่งนับว่าเป็นจุดเริ่มต้นในการพัฒนาเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร เข้าสู่กระบวนการผลิตด้านเกษตรกรรม นับเป็นรูปแบบหนึ่งของการทำเกษตรยั่งยืน

ปีพ.ศ. 2551 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้กำหนดนโยบายในการจัดตั้ง “นิคมการเกษตรพืชอาหารและพืชพลังงานทดแทน” เป็นการดำเนินโครงการนำร่องเพื่อคัดเลือกพื้นที่ที่มีความเหมาะสม มากำหนดเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพในการพัฒนาและบริหารจัดการผลิตให้ครบวงจร (Zoning) เพื่อขับเคลื่อนนโยบายการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจภาคการเกษตรรองรับสถานการณ์วิกฤตอาหารของโลกและพลังงาน โดยมีพืชเศรษฐกิจที่สำคัญทั้งในด้านจำนวนพื้นที่การผลิต และมูลค่าการจำหน่าย 5 ชนิด คือ ข้าว ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ มันสำปะหลัง ปาล์มน้ำมัน และอ้อย โดยมีเป้าหมายที่สำคัญคือการบริหารจัดการสินค้าเกษตรครบวงจร

ปีพ.ศ. 2552 สำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร ร่วมกับแกนนำเกษตรกร ตำบลท่าแมด อำเภอกุฉินชัย ได้ดำเนินการขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ต่อสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แห่งประเทศไทย (มกท.) ภายใต้อำนาจของโครงการว่า “โครงการเกษตรอินทรีย์พื้นที่นิคมเศรษฐกิจพอเพียง เขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร” ที่ตั้งเลขที่ 61 หมู่ 3 บ้านโนนยาง ตำบลท่าแมด อำเภอกุฉินชัย จังหวัดยโสธร มีเกษตรกรเข้าร่วมโครงการ จำนวน 33 ราย ครอบคลุมพื้นที่ จำนวน 761 ไร่

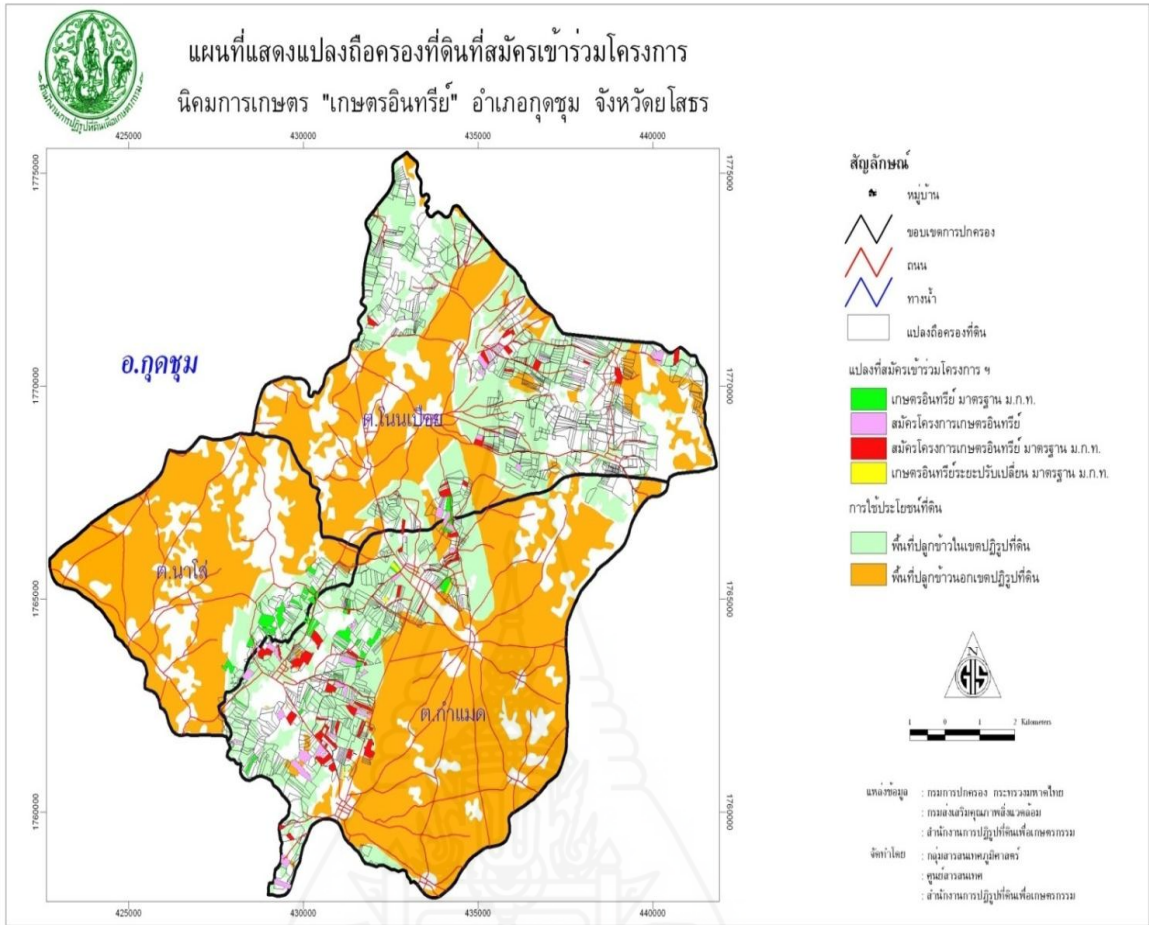
ปีพ.ศ. 2554 สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) ได้ดำเนินการตามนโยบายของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีการจัดตั้งนิคมการเกษตรพืชอาหารขึ้นในพื้นที่โครงการนิคมเศรษฐกิจพอเพียงเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร มีชื่อเรียกว่า โครงการนิคมการเกษตร “เกษตรอินทรีย์” จังหวัดยโสธร เพื่อนำหลักการทำเกษตรอินทรีย์เป็นแนวทางหนึ่งในการแก้ไขปัญหาที่เกษตรกรกำลังประสบอยู่ในปัจจุบัน โดยการพัฒนาทั้งด้านโครงสร้างพื้นฐาน พัฒนาองค์ความรู้ เทคนิควิธีการ รวมถึงการนำเอาภูมิปัญญาชาวบ้านมาประยุกต์ใช้ ในกระบวนการผลิต และการจำหน่าย เพื่อให้เกิดผลผลิตที่ปลอดภัยต่อสุขภาพอนามัยทั้งผู้ผลิต ผู้บริโภค ลดต้นทุนการผลิต เพิ่มรายได้จากการจำหน่ายผลผลิตที่มีคุณภาพแก่ผู้บริโภคภายในประเทศ และการผลิตเพื่อการส่งออก เป็นการลดต้นทุนการผลิตในระยะยาว นอกจากนี้ยังเป็นการส่งเสริมให้เกษตรกรรักษาสิ่งแวดล้อม รักษาสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติและสร้างความหลากหลายทางชีวภาพ โดยบูรณาการความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งส่วนราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรภาคประชาชน นอกจากนี้จังหวัดยโสธรได้สนับสนุนการทำเกษตรอินทรีย์ โดยกำหนดวิสัยทัศน์การพัฒนาจังหวัด

ยโสธร (พ.ศ. 2553 – 2556) ว่า “ยโสธรนำอยู่ การเกษตรปลอดภัย เกษตรอินทรีย์ก้าวไกลสู่สากล” มีประเด็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการสนับสนุนการทำเกษตรอินทรีย์ที่สำคัญ คือ ยุทธศาสตร์ที่ 1 ส่งเสริมการเกษตรปลอดภัยและเกษตรอินทรีย์ครบวงจรและประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 7 อนุรักษ์ฟื้นฟูพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยมีกลยุทธ์ คือ ส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิต การแปรรูปสินค้าเกษตรปลอดภัย และข้าวหอมมะลิอินทรีย์ให้ได้คุณภาพและมาตรฐาน ตลอดจน ส่งเสริมและเพิ่มช่องทางการตลาดสินค้าเกษตร และผลิตภัณฑ์สินค้าปลอดภัยและเกษตรอินทรีย์ทั้งในและต่างประเทศ

ปัจจุบันมีพื้นที่เป้าหมายดำเนินการ จำนวน 11 ตำบล 6 อำเภอ ได้แก่ ตำบลกำแมด ตำบลโนนเปือย ตำบลนาโส ตำบลหนองแห่น อำเภอภูซุ่ม ตำบลนาเวียง ตำบลไผ่ อำเภอทรายมูล ตำบลน้ำคำ อำเภอไทยเจริญ ตำบลโพธิ์ไทร อำเภอป่าดิว ตำบลนาสะไมย์ อำเภอเมือง ตำบลโคกสำราญ และตำบลบึงคำ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร เกษตรกรเป้าหมาย จำนวน 1,600 ราย เนื้อที่จำนวน 23,200 ไร่

จากข้อมูลข้างต้นสรุปได้ว่า การดำเนินงานของโครงการนิคมการเกษตร “เกษตรอินทรีย์” จังหวัดยโสธร มีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ คือการพัฒนาเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร ให้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินให้เกิดประโยชน์สูงสุด เกษตรกรมีความมั่นคงทางด้านอาหาร ระบบการผลิตทางการเกษตรที่มีความปลอดภัยต่อผู้บริโภค การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเอง เกิดการรวมกลุ่มของเกษตรกรอย่างยั่งยืน และสิ่งที่สำคัญที่สุดอีกประการหนึ่ง นั่นก็คือ การรักษาผืนดินของ ส.ป.ก ให้ตกทอดต่อไปยังลูกหลานในอนาคต

ภาพที่ 2.2 แผนที่แสดงแปลงถือครองที่ดินที่สมัครเข้าร่วมโครงการนิตมการเกษตร
“เกษตรอินทรีย์” อำเภอ กุดชุม จังหวัดยโสธร
ที่มา : สำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร (2554)

5. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

5.1 ด้านสภาพพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจ

ศาสตราจารย์ ดร.พัฒนาศักดิ์ (2546:35-45) ได้ศึกษาการทำเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรที่เป็นและไม่เป็นสมาชิกสหกรณ์การเกษตรยั่งยืนแม่ทา กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า เกษตรกรที่เป็นสมาชิกสหกรณ์การเกษตรยั่งยืนแม่ทาที่ทำการศึกษามีส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุเฉลี่ย 44 ปี มีสถานภาพสมรส จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 3 คนต่อครอบครัว มีพื้นที่ถือครองทางการเกษตรในครอบครัวเฉลี่ย 5 ไร่ รายได้มาจากการทำเกษตร (ปลูกพืช) ร่วมกับการเลี้ยงสัตว์และรับจ้าง โดยมีรายได้เฉลี่ย 40,742 บาทต่อปี ส่วนใหญ่กู้เงินจากกองทุนหมู่บ้าน เกษตรกรส่วนใหญ่ใช้จ่ายในการลงทุนภาคการเกษตร ไม่มีตำแหน่งทางสังคม และเป็นสมาชิก ชกส. ส่วนเกษตรกรที่ไม่เป็นสมาชิกสหกรณ์การเกษตรยั่งยืนแม่ทา ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุเฉลี่ย 43 ปี มีสถานภาพสมรส จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4 คนต่อครอบครัว มีพื้นที่ถือครองทางการเกษตรในครอบครัวเฉลี่ย 6 ไร่ รายได้มาจากการทำเกษตร (ปลูกพืช) อย่างเดียว โดยมีรายได้เฉลี่ย 37,516 บาทต่อปี ส่วนใหญ่กู้เงินจากกองทุนหมู่บ้าน เกษตรกรส่วนใหญ่ใช้จ่ายในการลงทุนภาคการเกษตร ไม่มีตำแหน่งทางสังคม และเป็นสมาชิก ชกส.

5.2 ด้านทัศนคติต่อการทำเกษตรยั่งยืน

ไพฑูรย์ กัษมาตย์ และคณะ (2543:32-34) ได้ศึกษาการพัฒนาเกษตรยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า ทัศนคติของเกษตรกรต่อการทำไร่นาสวนผสม เป็นเหตุผลที่สำคัญที่สุดคือด้านเศรษฐกิจ โดยเห็นว่าการทำเกษตรแบบเดิมรายได้ไม่เพียงพอ จึงต้องเปลี่ยนมาทำไร่นาสวนผสม ทำให้มีอาหารไว้บริโภคโดยไม่ต้องซื้อ และทำให้มีงานทำและรายได้ตลอดทั้งปี เพ็ญแข สุภณฐาพร (2548:19) ได้ศึกษาวิจัยเกษตรกรที่ทำการเกษตรแบบยั่งยืนในรูปแบบเกษตรอินทรีย์หรือเกษตรผสมผสาน พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ เห็นว่าการทำเกษตรแบบยั่งยืนนั้น มีส่วนทำให้ผลผลิตบนไร่นาและรายได้ของครัวเรือนเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็มีผลทำให้ต้นทุนการผลิตของเกษตรกรลดลง ทั้งนี้ เนื่องจาก ครัวเรือนสามารถทำการผลิตอาหารสำหรับการบริโภคได้เอง และไม่มีภาระที่จะต้องพึ่งพิงกับปัจจัยภายนอก วีระชัย นาควิบูลย์วงศ์ และคณะ (2554:216) ได้ศึกษาการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมในเขตปฏิรูปที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ: ศึกษากรณีขนาดการถือครองที่ดินไม่เกิน 10 ไร่ต่อครัวเรือน พบว่า เกษตรกรที่ทำระบบเกษตรยั่งยืนจะมีกิจกรรมที่หลากหลายการผลิตในแปลงช่วยทำให้เกษตรกรมีอาหารไว้บริโภคในครัวเรือนตลอดทั้งปี โดยเฉพาะเกษตรกรที่มีการปลูกข้าวจะมีความมั่นคงด้านอาหาร เพราะข้าวเป็นอาหารหลักปลูก

ไว้เพื่อบริโภคเป็นหลักเหลือจึงขาย สุรติวดี ภาคอุทัย (2556:46) ได้ทำการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจประกอบอาชีพเกษตรกรรมในอนาคตของเยาวชนเกษตรกรในโรงเรียนขยายโอกาสในเขตปฏิรูปที่ดิน จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยพบว่า ทักษะคติต่ออาชีพเกษตรกรรมของกลุ่มตัวอย่างในด้านคุณค่าของการประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยกลุ่มตัวอย่างเห็นว่าอาชีพเกษตรกรรมมีความสำคัญต่อคนไทย การประกอบอาชีพเกษตรกรรมไม่มีทางอดตาย ผลผลิตภาคการเกษตรสามารถหล่อเลี้ยงคนทั้งโลก อาชีพเกษตรกรรมสามารถแก้ไขปัญหาภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบัน และการส่งออกผลผลิตจากภาคการเกษตรทำรายได้หลักให้กับประเทศไทย ชันวา จิตต์สงวน และคณะ (2543:11) ได้ศึกษาแนวทางและนโยบายในการพัฒนาเกษตรยั่งยืน: กรณีศึกษาภาคเหนือ ซึ่งพบว่าการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนจะประสบผลสำเร็จได้จะต้องมีการรวมกลุ่มเกษตรกรซึ่งจะทำให้เกิดความเกื้อกูลของเกษตรกรและกลุ่มเกษตรกร ได้แก่ กลุ่มเกษตรผสมผสาน อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา กลุ่มเกษตรผสมผสาน กิ่งอำเภอแม่ฮอน จังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มเกษตรอินทรีย์ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

5.3 ด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำเกษตรยั่งยืน

5.3.1 ด้านบุคคล

1) คุณลักษณะเฉพาะของเกษตรกร

ไพฑูรย์ คัชมาตย์ และคณะ (2543:34) ได้ศึกษาการพัฒนาเกษตรยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า เกษตรกรมีความเห็นต่อคุณสมบัติของเกษตรกรที่จะสามารถทำไร่นาสวนผสมได้ประสบผลสำเร็จ จากประสบการณ์ตรงของเกษตรกรที่ได้ทำไร่นาสวนผสม เกษตรกรกลุ่มนี้ได้สรุปคุณสมบัติของผู้ที่จะสามารถทำไร่นาสวนผสมได้ประสบผลสำเร็จเรียงลำดับความสำคัญได้ ดังนี้ ต้องขยันและอดทน มีความตั้งใจจริง และมีความรับผิดชอบ ใฝ่หาความรู้อยู่เสมอ ต้องมีใจรักงานเกษตร ต้องรู้จักประหยัด มีที่ดินเป็นของตนเอง นันทิยา หุตานวัตร และคณะ (2547:150) ได้ศึกษาเกษตรกรรมยั่งยืน: กระบวนการ และตัวชี้วัด ซึ่งให้เห็นว่าการปรับเปลี่ยนสู่ระบบเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรต้นแบบ ซึ่งพบว่า การมีสิทธิในการถือครองที่ดินเป็นปัจจัยเอื้อที่ทำให้เกษตรกรต้นแบบสามารถตัดสินใจในเรื่องต่างๆ คือการปรับพื้นที่ให้เหมาะสมตามสภาพพื้นที่ การวางระบบน้ำ ตลอดจนการวางแผนการผลิตพืชและสัตว์ วิจารณ์ นาควิบูลย์วงศ์ และคณะ (2554:8) ได้ศึกษาการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมในเขตปฏิรูปที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ: ศึกษากรณีขนาดการถือครองที่ดินไม่เกิน 10 ไร่ต่อครัวเรือน พบว่า ปัจจัยลักษณะส่วนบุคคลของเกษตรกรก็มีผลต่อการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างเต็มที่หรือแบบเข้มข้นเช่นกัน หากมีนิสัยขยันขันแข็งก็มีแนวโน้มที่จะใช้ที่ดินอย่างเต็มที่ นอกจากนี้กลุ่มคนที่อยู่ในที่ แร่นแคว้น หรือมีที่ดินน้อยและขยัน มีแนวโน้มจะใช้ประโยชน์ที่ดินได้อย่างเต็มที่

2) ความสามารถในการผลิตของเกษตรกร

มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (2547:67) ศึกษาวิจัยลักษณะและศักยภาพของระบบเกษตรกรรมยั่งยืน (ภูมินิเวศเชิงใหม่-ลำพูน) ซึ่งมีปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ซึ่งพบว่าครอบครัวมีผลอย่างมากต่อการพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน หากสมาชิกในครอบครัวไม่เอาด้วย เกษตรกรรมยั่งยืนก็เกิดไม่ได้ นันทิยา หุตานวัตร และคณะ (2547:148-152) ได้ศึกษาเกษตรกรรมยั่งยืน: กระบวนทัศน์ กระบวนการ และตัวชี้วัด ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการปรับเปลี่ยนสู่ระบบเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรต้นแบบ ซึ่งพบว่า มีการอาศัยในแปลงและมีเวลาทำงานในแปลงเป็นปัจจัยเอื้อต่อการทำเกษตรยั่งยืน เพราะการทำเกษตรยั่งยืนจะต้องดูแลกิจกรรมทางการเกษตรที่มีความหลากหลายในแปลง นอกจากนี้การร่วมกันตัดสินใจของคนในครอบครัวและร่วมกันทำงานในแปลงเป็นปัจจัยเอื้อ ซึ่งการตัดสินใจร่วมกันนั้นจะทำให้เกิดการรับรู้กันในครอบครัวในการพัฒนาระบบการผลิตและวางแนวทางการผลิตที่สำคัญต่อการทำเกษตรกรรมยั่งยืน นอกจากนี้ เกษตรกรต้นแบบส่วนใหญ่ระบุสาเหตุหลักประการสำคัญที่ทำให้ตนยังทำเกษตรยั่งยืนไม่ได้ดังที่ปรารถนา คือ การมีแรงงานในครอบครัวน้อยไม่เพียงพอกับงานในไร่นาเป็นปัจจัยอุปสรรคในการทำเกษตรยั่งยืน เพ็ญแข สุภณฐาพร (2548:13-14) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการผลิตของเกษตรกรผู้ปลูกเกษตรผสมผสาน ผลการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงการผลิตทางการเกษตรของเกษตรกรผู้ปลูกเกษตรผสมผสาน ทำได้หลายๆ รูปแบบ ซึ่งแต่ละรูปแบบมีลักษณะที่แตกต่างกัน และให้ผลตอบแทนแตกต่างกัน ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการผลิตผู้ปลูกเกษตรแบบผสมผสานนั้นขึ้นอยู่กับกรณีที่พักอาศัยในแปลงนา จำนวนแรงงานภายในครอบครัว ความรู้ ความสามารถทางการผลิตและการตลาด วีระชัย นาควิบูลย์วงศ์ และคณะ (2554:215) ได้ศึกษาการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมในเขตปฏิรูปที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ : ศึกษากรณีขนาดการถือครองที่ดินไม่เกิน 10 ไร่ต่อครัวเรือน พบว่าเกษตรกรที่ทำการเกษตรแบบยั่งยืนซึ่งมีกิจกรรมต่อเนื่อง ต้องการแรงงานตลอดทั้งปี ทำให้เกษตรกรมีงานทำตลอดปี เป็นการลดปัญหาการเคลื่อนย้ายแรงงานออกนอกภาคการเกษตร และพร้อมรองรับแรงงานเหล่านี้ได้หากเกิดปัญหาการว่างงานหลังถูกเลิกจ้าง เช่น กรณีเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ใช้แรงงานลูกหลานในครอบครัวเป็นหลัก และการใช้ทรัพยากรในแปลงอย่างคุ้มค่า โดยการเกี่ยวคู่ประโยชน์ต่อกันระหว่างกิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น พืช-พืช พืช-สัตว์ พืช-ปลา หรือการปลูกพืชต่างระดับ (Multi-Storey) โดยเลียนแบบลักษณะป่าทางธรรมชาติ ซึ่งจะช่วยสร้างความสมดุลในระบบนิเวศในแปลง เกิดการควบคุมโรคและแมลงเป็นไปตามธรรมชาติ ลักษณะดังกล่าวทำให้การลงทุนในการจัดการฟาร์มลดลงด้วย จะเห็นจากเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ทำการเกษตรแบบวนเกษตรนั้นมีการลงทุนต่ำมาก สุรติวัติ ภาคอุทัย (2556:48) ได้ทำการศึกษาปัจจัยที่

มีผลต่อการตัดสินใจประกอบอาชีพเกษตรกรกรรมในอนาคตของยูวเกษตรกรกรในโรงเรียนขยายโอกาส ในเขตปฏิรูปที่ดิน จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยพบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการตัดสินใจประกอบอาชีพเกษตรกรกรรมในอนาคตของยูวเกษตรกรกร ได้แก่ เทคโนโลยีทางการเกษตรที่เหมาะสม

3) ประสบการณ์ชีวิตของเกษตรกร

นันทิยา หุตานูวัตรและคณะ (2547:143-146) ได้ศึกษาเกษตรกรกรรมยั่งยืน: กระบวนทัศน์ กระบวนการ และตัวชี้วัด ซึ่งให้เห็นว่า การปรับเปลี่ยนสู่ระบบเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรต้นแบบ พบว่า ความล้มเหลวจากการผลิตเชิงเดี่ยวเป็นปัจจัยเอื้อ เกษตรกรต้นแบบส่วนใหญ่มีข้อสรุปการทำเกษตรเชิงเดี่ยวและมุ่งผลิตเพื่อขาย ทำให้เป็นหนี้เป็นสิน และมองไม่เห็นทางรอดของการทำเกษตรเชิงเดี่ยว นอกจากนี้เกษตรกรมีความคุ้นเคยกับการทำเกษตรมาตั้งแต่เด็กเป็นปัจจัยเอื้อ โดยที่เกษตรกรต้นแบบบางท่านมีวิถีชีวิตโคกที่คุ้นเคยกับการทำการเกษตรที่ไม่ใช้สารเคมี ทั้งปุ๋ยและสารกำจัดศัตรูพืช เมื่อเห็นว่าการทำเกษตรยั่งยืนได้ผลผลิตดีสอดคล้องกับการทำที่ตนทำอยู่แล้วจึงปรับเปลี่ยนมาทำเกษตรกรรมยั่งยืน นอกจากนี้เกษตรกรประสบปัญหาด้านสุขภาพจากการใช้สารเคมีปราบศัตรูพืช จากการปลูกยาสูบ ซึ่งต้องพ่นยาฆ่าแมลงมากตนเองแพ้และเจ็บป่วย บางรายจากการฉีดพ่นยาฆ่าหญ้า ทำให้ตนเองได้รับสารพิษจากยาฆ่าหญ้า จากประสบการณ์เหล่านี้ ทำให้เกษตรกรต้นแบบตัดสินใจเลิกการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช เพราะเกิดปัญหาสุขภาพ และการมีประสบการณ์ชีวิตที่มีความยากลำบากและ คิรนต่อสู้อและประสบการณ์ชีวิตของการทำงานในเมืองหรือต่างถิ่น ได้พบความลำบากอีกรูปแบบหนึ่งทำให้เกษตรกรต้นแบบปรับเปลี่ยนสู่ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน

5.3.2 ด้านสังคม

ธันวา จิตต์สงวน และคณะ (2543:7) ได้ศึกษาแนวทางและนโยบายในการพัฒนาเกษตรยั่งยืน: กรณีศึกษาภาคเหนือ ซึ่งให้เห็นว่าการสร้างความตระหนักในประโยชน์ที่ได้รับจากการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนช่วยผลักดันให้เกษตรกรตัดสินใจดำเนินการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตเข้าสู่เกษตรกรรมยั่งยืน นันทิยา หุตานูวัตร และคณะ (2547:136-137) ได้ศึกษาเกษตรกรกรรมยั่งยืน: กระบวนทัศน์ กระบวนการ และตัวชี้วัด ซึ่งให้เห็นว่า การปรับเปลี่ยนสู่ระบบเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรต้นแบบ ปัจจัยด้านสังคม การมีผู้นำ และการรวมกลุ่มมีผลต่อการปรับเปลี่ยนสู่เกษตรกรรมยั่งยืน โดยการเป็นผู้นำชุมชนและการมีส่วนร่วมงานของชุมชนเป็นปัจจัยเอื้อ และการรวมตัวเป็นกลุ่มเป็นปัจจัยเอื้อ การมีแบบอย่างเกษตรยั่งยืนในชุมชนเป็นปัจจัยเอื้อ มีองค์กรในชุมชนที่มีประสบการณ์การทำเกษตรยั่งยืนเป็นปัจจัยเอื้อ มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (2547:68) ศึกษาวิจัยลักษณะและศักยภาพของระบบเกษตรกรรมยั่งยืน (ภูมินิเวศเชิงใหม่-ลำพูน) ซึ่งมีปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน คือมีองค์กรชุมชนที่มีประสบการณ์ในการทำเกษตร

ยั่งยืนที่เข้มแข็ง ซึ่งเกิดจากการที่คนในชุมชนมีองค์ความรู้ที่สั่งสมมานานหลายปีและการมีกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน ดังกรณีของชุมชนแม่ทา กิ่งอำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่

5.3.3 ด้านเศรษฐกิจ

ธันวา จิตต์สงวน และคณะ (2543:7) ศึกษาแนวทางและนโยบายในการพัฒนาเกษตรยั่งยืน: กรณีศึกษาภาคเหนือ ได้กล่าวว่า ความเพียงพอของเงินลงทุนในเบื้องต้น เป็นสิ่งที่สำคัญ โดยเฉพาะพื้นที่ที่ปัจจัยทรัพยากรธรรมชาติไม่สมบูรณ์ อาจทำให้มีการปรับปรุงสภาพแวดล้อมก่อนดำเนินกิจกรรมการเกษตร นันทิยา หุตานุกัฏและคณะ (2547:130-135) ได้ศึกษาเกษตรกรรมยั่งยืน: กระบวนทัศน์ กระบวนการ และตัวชี้วัด ซึ่งให้เห็นว่า การปรับเปลี่ยนสู่ระบบเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรต้นแบบ เมื่อศึกษาถึงปัจจัยที่เอื้อ และปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการปรับเปลี่ยนสู่เกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรต้นแบบพบว่า ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย การมีหนี้สินเป็นทั้งปัจจัยเอื้อและอุปสรรค กล่าวคือ ความสามารถรับภาระทางการเงินในระยะแรกของการปรับเปลี่ยนเป็นปัจจัยเอื้อหรืออุปสรรค การลดค่าใช้จ่ายปัจจัยการผลิต เป็นปัจจัยเอื้อ ราคาประกันข้าวอินทรีย์เป็นปัจจัยเอื้อและอุปสรรค การขาดแคลนเงินทุนหรือเงินทุนค่อนข้างน้อยในระยะแรกก็จะเป็นปัจจัยอุปสรรคของการปรับเปลี่ยนสู่เกษตรยั่งยืน มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (2547:67-68) ศึกษาวิจัยลักษณะและศักยภาพของระบบเกษตรกรรมยั่งยืน (ภูมินิเวศเชียงใหม่-ลำพูน) ซึ่งมีปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน คือองค์กรรมมาตรฐานผลผลิต ซึ่งจะช่วยสร้างความน่าเชื่อถือแก่ผลผลิตและช่วยให้การทำเกษตรกรรมยั่งยืนเป็นไปตามหลักการ และมีเงินทุนอย่างเพียงพอ ซึ่งพบว่าหลายครัวเรือนสามารถพัฒนาแปลงให้สมบูรณ์มากขึ้นจากเงินสนับสนุนของโครงการ เช่น นำมาใช้พัฒนาระบบน้ำในแปลง

5.3.4 ด้านนโยบายภาครัฐ

ธันวา จิตต์สงวน และคณะ (2543:77-81) ศึกษาแนวทางและนโยบายในการพัฒนาเกษตรยั่งยืน : กรณีศึกษาภาคเหนือ ซึ่งให้เห็นว่านโยบายขององค์กรของรัฐไม่ว่าจะเป็นนโยบายด้านราคา การอุดหนุน การส่งออก ควรควบคู่ไปกับการใช้ทรัพยากร การชลประทาน การส่งเสริมการเกษตร การวิจัยและการตลาด ล้วนมุ่งส่งเสริมแต่เกษตรแผนใหม่ทำให้เกษตรกรขาดแรงจูงใจในการเปลี่ยนมาทำการเกษตรยั่งยืน แม้ว่าในปัจจุบันจะกำหนดให้มีการส่งเสริมเกษตรยั่งยืน แต่ก็ยังเป็นเพียงหลักการเท่านั้น ยังไม่มีรายละเอียดชัดเจนว่าจะดำเนินการอย่างไร นันทิยา หุตานุกัฏและคณะ (2547:155) ได้ศึกษาเกษตรกรรมยั่งยืน: กระบวนทัศน์ กระบวนการ และตัวชี้วัด ซึ่งให้เห็นว่า การปรับเปลี่ยนสู่ระบบเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรต้นแบบ ซึ่งพบว่า การส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งหน่วยงานพัฒนาเอกชน และหน่วยงานภาครัฐทั้งทางตรงและทางอ้อมในการทำเกษตรกรรมยั่งยืนของชุมชนเป็นปัจจัยเอื้อที่สำคัญยิ่ง แต่ในทางกลับกัน การส่งเสริม

การเกษตรของหน่วยงานรัฐหรือบริษัทเอกชน หรือการโฆษณาทางสื่อต่างๆ ที่สนับสนุนเชิงชวนให้ใช้สารเคมีทั้งปุ๋ยและยากำจัดศัตรูพืช ก็เป็นปัจจัยอุปสรรคอย่างยิ่งเช่นกัน มณฑล สังกัศวรรณ (2547:106-107) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความยั่งยืนของเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร นพเก้า บ้านในซาก ตำบลซากพง อำเภอแกลง จังหวัดระยอง พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อความยั่งยืนของเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร นพเก้า ประกอบด้วยปัจจัยภายนอกชุมชน ได้แก่ นโยบายการส่งเสริมของภาครัฐ ด้านเงินทุน ด้านเทคโนโลยี วิชาชีพ นวัตกรรมวิสัยทัศน์และคณะ (2554:220-228) ได้ศึกษาการใช้ประโยชน์ในที่ดินเพื่อเกษตรกรรมในเขตปฏิรูปที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ : ศึกษากรณีขนาดการถือครองที่ดินไม่เกิน 10 ไร่ต่อครัวเรือน พบว่า เกษตรกรที่ทำเกษตรยั่งยืนประเภท เกษตรผสมผสาน เกษตรผสมผสานคันทนาใหญ่ วนเกษตร ไร่นาสวนผสม ได้รับการสนับสนุนแหล่งน้ำ เช่น บ่อน้ำตื้น บ่อน้ำบาดาล สระน้ำประจำไร่นา เพื่อการผลิต จากสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) ในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการประสานงานร่วมมือกับหน่วยงานอื่นๆ เช่น กรมพัฒนาที่ดิน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต. และอบจ.) ประเด็นการส่งเสริมของภาครัฐนั้น มีความสำคัญ เพราะมีส่วนในการเพิ่มขีดความสามารถของเกษตรกรด้านต่างๆ เช่น การให้ความรู้ ทรัพยากรการผลิต ให้คำปรึกษา การสนับสนุนแหล่งน้ำ ปัจจัยการผลิต จะทำให้เกษตรกรจะสามารถปรับเปลี่ยนแนวคิดและรูปแบบการผลิตของเกษตรกรสู่การผลิตที่มีประสิทธิภาพ เช่น กรณีศึกษาในพื้นที่นิคมเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งสามารถสร้างชุมชนเกษตรใหม่ที่เกษตรกรยอมรับรูปแบบการเกษตรแบบยั่งยืน และสามารถอยู่ได้ในพื้นที่เพียง 2.5 ไร่

5.3.5 ด้านสิ่งแวดล้อม

วิระชัย นาควิบูลย์วงศ์และคณะ (2554:215) ได้ศึกษาการใช้ประโยชน์ในที่ดินเพื่อเกษตรกรรมในเขตปฏิรูปที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ : ศึกษากรณีขนาดการถือครองที่ดินไม่เกิน 10 ไร่ต่อครัวเรือน พบว่า ระบบเกษตรยั่งยืน โดยเฉพาะระบบวนเกษตรที่เลียนแบบธรรมชาติและระบบเกษตรผสมผสานจะมีกิจกรรมหลากหลายในพื้นที่เดียวกันจะส่งเสริมความหลากหลายทางชีวภาพทางสายพันธุ์ (Species Diversity)

5.3.6 ด้านผู้บริโภค

มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (2547:67) ศึกษาวิจัยลักษณะและศักยภาพของระบบเกษตรกรรมยั่งยืน (ภูมินิเวศเชียงใหม่-ลำพูน) ซึ่งมีปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน คือหากผู้บริโภค ให้ความสนใจ เช่น ไปเยี่ยมชมแปลงเกษตรของผู้ผลิตระบบเกษตรกรรมยั่งยืนก็จะยิ่งทำให้ผู้ผลิตพัฒนาแปลงของตนให้สมบูรณ์ได้มากขึ้น วิระชัย นาควิบูลย์วงศ์และคณะ (2554:214) ได้ศึกษาการใช้ประโยชน์ในที่ดินเพื่อเกษตรกรรมในเขตปฏิรูปที่ดินอย่างมี

ประสิทธิภาพ : ศึกษากรณีขนาดการถือครองที่ดินไม่เกิน 10 ไร่ต่อครัวเรือน พบว่าเกษตรกรตระหนักว่าผู้บริโภคมีความต้องการผลผลิตผักปลอดสารพิษจะเห็นได้จากการผลิตผักปลอดสารพิษของภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ในพื้นที่วังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา) การปลูกกล้วยหอมทองปลอดสารพิษในภาคกลาง สัมผัสปลอดสารพิษในภาคเหนือ มีราคาผลผลิตสูงกว่าผลผลิตทั่วไป ซึ่งหมายถึงรายได้ของเกษตรกรที่จะสูงขึ้นตามไปด้วย

5.3.7 ด้านปัญหาและข้อเสนอแนะ

ไพฑูรย์ คัชมาตย์ และคณะ (2543:35,38) ได้ศึกษาการพัฒนาเกษตรยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า เกษตรกรที่ทำไร่นาสวนผสมจะประสบความสำเร็จได้ต้องได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐในเรื่องการให้ความรู้และคำแนะนำอย่างต่อเนื่อง และการช่วยเหลือด้านเงินทุนและ/หรือสนับสนุนปัจจัยการผลิต นอกจากนี้แล้วยังพบว่าปัญหาของเกษตรกรที่ทำไร่นาสวนผสม อันดับแรกคือโรคแมลงศัตรูพืช ตามด้วยการขาดเงินทุนและค่าจ้างแรงงานสูง ในขณะที่ปัญหาของเกษตรกรทั่วไปที่ไม่ได้ทำไร่นาสวนผสม คือ การขาดแคลนแหล่งน้ำ รองลงมาคือการขาดเงินทุน และโรคแมลงศัตรูพืช ศาสวัต พัฒนาศักดิ์ (2546:88-89) ได้ศึกษาการทำเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรที่เป็นและไม่เป็นสมาชิกสหกรณ์การเกษตรยั่งยืนแม่ทากิ่งอำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ปัญหาของเกษตรกรทั้งสองกลุ่ม คือ ราคาผลผลิตตกต่ำและปริมาณผลผลิตตกต่ำ นอกจากนี้ข้อเสนอแนะจากเกษตรกรทั้งสองกลุ่ม คือ ควรมีการรวมกลุ่มของเกษตรกรและให้รัฐมาช่วยเหลือในด้านการรวมกลุ่ม ให้หน่วยงานรัฐเข้ามาส่งเสริมให้ความรู้เกี่ยวกับมาตรฐานการผลิต และการประกันราคาผลผลิต การจัดตลาดกลางปัจจัยการผลิต และตลาดนัดสัตว์

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การทำเกษตรยั่งยืนของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกร ทิศนคติของเกษตรกร ต่อการทำเกษตรยั่งยืน ความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำเกษตรยั่งยืน ตลอดจนปัญหาและข้อเสนอแนะของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธรที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรยั่งยืน เป็นการศึกษาวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอน และวิธีการวิจัย คือ การกำหนดประชากร และกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร (Population) ที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ คือ เกษตรกรที่ได้รับหนังสืออนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในเขตปฏิรูปที่ดิน (ส.ป.ก. 4-01) และเป็นพื้นที่เป้าหมายตามโครงการนิคมการเกษตร “เกษตรอินทรีย์” จังหวัดยโสธร ปี 2554-2558 จำนวน 7 อำเภอ 15 ตำบล เกษตรกร 12,297 ราย

1.2 ขนาดกลุ่มตัวอย่าง (Sample) กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สูตรการคำนวณขนาดตัวอย่างทางสถิติของ Taro Yamane (1967) ตามสูตรการคำนวณดังนี้

$$n = \frac{N}{1 + N(e)^2} \quad \begin{array}{l} \text{เมื่อ } n = \text{ขนาดตัวอย่างที่ต้องการ} \\ N = \text{จำนวนประชากรทั้งหมด} \\ e = \text{ค่าความคลาดเคลื่อน} = 0.07 \end{array}$$

เมื่อแทนค่าจะได้ผลดังนี้

$$n = \frac{12,297}{1 + 12,297(0.07)^2} = 200.75 = 201 \text{ ราย}$$

ดังนั้น ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง (Sample Size) คือ 201 ราย เนื่องจากในแต่ละตำบลมีจำนวนประชากรไม่เท่ากัน จึงได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างในแต่ละตำบลตามสัดส่วน คือ ร้อยละ 1.63 ของประชากรในแต่ละตำบล

1.3 การสุ่มตัวอย่างใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย โดยวิธีการจับฉลากจากรายชื่อเกษตรกรที่ได้รับหนังสืออนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร (ส.ป.ก. 4-01) ให้ได้ตัวอย่างตามที่กำหนด ดังปรากฏตามตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1 เกษตรกรที่ได้รับหนังสืออนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในเขตปฏิรูปที่ดิน จังหวัดยโสธร และกลุ่มตัวอย่างของแต่ละตำบล

ลำดับที่	พื้นที่เขตปฏิรูปที่ดิน (รายอำเภอ)	พื้นที่เขตปฏิรูปที่ดิน (รายตำบล)	จำนวนเกษตรกร (ราย)	ขนาดกลุ่ม ตัวอย่าง (ราย)
1	กุดชุม	กุดชุม	1,395	25
2	กุดชุม	กำแมด	584	9
3	กุดชุม	นาโสี	97	2
4	กุดชุม	โนนเปือย	719	12
5	กุดชุม	โพนงาม	1,515	23
6	กุดชุม	หนองแห่น	1,857	30
7	คำเขื่อนแก้ว	ทุ่งมน	392	7
8	ทรายมูล	นาเวียง	575	9
9	ทรายมูล	ไผ่	559	9
10	ไทยเจริญ	น้ำคำ	234	5
11	ป่าดัว	โพธิ์ไทร	368	6
12	เมือง	ชั้นไคใหญ่	827	13
13	เมือง	นาสะไมย์	421	7
14	เลิงนกทา	โคกสำราญ	229	4
15	เลิงนกทา	บุงค้ำ	2,525	40
รวม	7 อำเภอ	15 ตำบล	12,297 ราย	201 ราย

ที่มา : ข้อมูลสำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร (2556)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 วิธีการสร้างเครื่องมือ

2.1.1 ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยต่างๆสำหรับใช้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย

2.1.2 กำหนดกรอบของเนื้อหาและข้อคำถามให้สอดคล้องกับแนวคิดการวิจัย

2.1.3 นำเครื่องมือที่จัดสร้างเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อพิจารณาตรวจสอบให้ความคิดเห็น แล้วนำเครื่องมือดังกล่าวมาปรับปรุงแก้ไข ตามที่อาจารย์ที่ปรึกษาได้ให้ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

2.1.4 การทดสอบเครื่องมือ นำแบบสัมภาษณ์ที่ได้แก้ไขแล้วนำไปทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาวิจัย คือเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินตำบลโคกนาโก จำนวน 30 ราย ในประเด็นความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำเกษตรยั่งยืนของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธรแล้วนำไปวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป เพื่อหาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ ได้ค่าความเชื่อมั่น 0.824

2.1.5 สร้างแบบสัมภาษณ์ที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไข ตามข้อเสนอแนะเป็นฉบับสมบูรณ์

2.2 แบบสัมภาษณ์ การวิจัยครั้งนี้ใช้แบบสัมภาษณ์ เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยเป็นแบบคำถามปลายปิด (Closed – ended question) และ แบบคำถามปลายเปิด (open-ended question) แบ่งออกเป็น 4 ตอน โดยมีรายละเอียดดังนี้

ตอนที่ 1 สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจบางประการของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพการสมรส ระดับการศึกษา สมาชิกในครัวเรือน แรงงานในครัวเรือนภาคการเกษตร การประกอบอาชีพของครัวเรือนเกษตรกร รายได้ของครัวเรือนในภาคการเกษตร รายได้ของครัวเรือนนอกภาคการเกษตร รายจ่ายของครัวเรือนในภาคการเกษตร รายจ่ายของครัวเรือนนอกภาคการเกษตร สถานะหนี้สินของครัวเรือน เงินออมในครัวเรือน การมีตำแหน่งทางสังคม การเป็นสมาชิกกลุ่มในสังคม การถือครองที่ดินในครัวเรือนเกษตรกร พื้นที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม การใช้ประโยชน์ในแปลงที่ดิน ส.ป.ก. และการทำเกษตรยั่งยืนในครัวเรือน

ตอนที่ 2 ทักษะคติของเกษตรกรต่อการทำเกษตรยั่งยืนของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธรซึ่งมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่าตามแบบของลิเคิร์ต (Likert Scale) กำหนดคะแนนเป็น 5 ระดับ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน ดังต่อไปนี้

- 5 หมายถึง เห็นด้วยอย่างยิ่ง
- 4 หมายถึง เห็นด้วย
- 3 หมายถึง ไม่แน่ใจ
- 2 หมายถึง ไม่เห็นด้วย
- 1 หมายถึง ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืนของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธรซึ่งมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่าตามแบบของลิเคิร์ต (Likert Scale) กำหนดคะแนนเป็น 5 ระดับ โดยมีเกณฑ์ การให้คะแนน ดังต่อไปนี้

- 5 หมายถึง เห็นด้วยมากที่สุด
- 4 หมายถึง เห็นด้วยมาก
- 3 หมายถึง เห็นด้วยปานกลาง
- 2 หมายถึง เห็นด้วยน้อย
- 1 หมายถึง เห็นด้วยน้อยที่สุด

ตอนที่ 4 ปัญหาและข้อเสนอแนะของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธรที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรยั่งยืน โดยมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่าตามแบบของ ลิเคิร์ต

(Likert Scale) กำหนดคะแนนเป็น 4 ระดับ โดยมีเกณฑ์ การให้คะแนน ดังต่อไปนี้

- 3 หมายถึง ระดับปัญหา มาก
- 2 หมายถึง ระดับปัญหา ปานกลาง
- 1 หมายถึง ระดับปัญหา น้อย
- 0 หมายถึง ระดับปัญหา ไม่มีปัญหา

และข้อเสนอแนะอื่นๆ แบบคำถามปลายเปิด (Open-ended question)

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ได้เก็บข้อมูลในเดือนมีนาคมพ.ศ. 2557 ถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2557 โดยการสัมภาษณ์เกษตรกรเป็นรายบุคคลตามแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้น และมีขั้นตอน ดังนี้

3.1 ขั้นเตรียมการสัมภาษณ์ ได้แก่ การกำหนดวัน เวลา สถานที่ การเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ การเดินทาง และการประสานงานกับผู้นำเกษตรกร ผู้ปกครองท้องที่ หรืออาสาสมัครปฏิบัติที่ดินเพื่อเกษตรกร เพื่อนัดหมายเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาวิจัยตามวัน เวลา และสถานที่ที่กำหนด

3.2 ขั้นการสัมภาษณ์ ได้แก่ การแนะนำตัวชี้แจงวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ และดำเนินการสัมภาษณ์

3.3 ขั้นการบันทึกผลการสัมภาษณ์ เป็นการบันทึกข้อมูลทันทีระหว่างการสัมภาษณ์ตามความเป็นจริงที่เกษตรกรได้ตอบตามข้อคำถามงานวิจัย

3.4 ขั้นสิ้นสุดการสัมภาษณ์ ได้แก่การทบทวนข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์เกษตรกร เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและครบถ้วนสมบูรณ์ และกล่าวขอบคุณผู้ให้การสัมภาษณ์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูลที่รวบรวมมาได้แล้ว จัดทำรหัสข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปโดยใช้สถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่(Frequency) ค่าร้อยละ(Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าต่ำสุด (Minimum) ค่าสูงสุด (Maximum) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ดังนี้

4.1 สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจบางประการของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ ค่าร้อยละ(Percentage) ค่าต่ำสุด (Minimum) ค่าสูงสุด (Maximum) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ในการวิเคราะห์ข้อมูล

4.2 ทักษะคติของเกษตรกรต่อการทำเกษตรยั่งยืน ของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) การวัดระดับความคิดเห็น ซึ่งลักษณะของคำถามที่ได้คำตอบให้เป็นไปตามมาตรวัดแบบประเมินค่าตามแบบของลิเคิร์ต (Likert Scale) แบ่งเป็น 5 ระดับ ได้แก่

- 5 หมายถึง ระดับความคิดเห็น เห็นด้วยอย่างยิ่ง
 4 หมายถึง ระดับความคิดเห็น เห็นด้วย
 3 หมายถึง ระดับความคิดเห็น ไม่แน่ใจ
 2 หมายถึง ระดับความคิดเห็น ไม่เห็นด้วย
 1 หมายถึง ระดับความคิดเห็น ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

ดังนั้น

คะแนนที่ได้นำมาแบ่งเป็นช่วงๆเพื่อพิจารณาระดับความคิดเห็นตามช่วงคะแนน

สำหรับเกณฑ์การกำหนดคะแนนเฉลี่ยตามการแบ่งช่วงคะแนนเป็นดังนี้

$$\begin{aligned} \text{ช่วงคะแนน} &= \frac{\text{คะแนนสูงสุด}-\text{คะแนนต่ำสุด}}{\text{จำนวนชั้น}} \\ &= \frac{5-1}{5} \\ &= 0.80 \end{aligned}$$

การแปลความหมายของข้อมูล ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์สำหรับการวัดระดับความคิดเห็น ดังนี้

คะแนนเฉลี่ยระหว่าง	4.21 - 5.00	หมายถึง	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
	3.41 - 4.20	หมายถึง	เห็นด้วย
	2.61 - 3.40	หมายถึง	ไม่แน่ใจ
	1.81 - 2.60	หมายถึง	ไม่เห็นด้วย
	1.00 - 1.80	หมายถึง	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

4.3 ความความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืนของ

เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ ค่าร้อยละ(Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) การวัดระดับความคิดเห็น ซึ่งลักษณะของคำถามที่ได้คำตอบให้เป็นไปตามมาตรวัดแบบประเมินค่าตามแบบของ ลิเคิร์ต (Likert Scale) แบ่งเป็น 5 ระดับ ได้แก่

- 5 หมายถึง ระดับความคิดเห็น มากที่สุด
 4 หมายถึง ระดับความคิดเห็น มาก
 3 หมายถึง ระดับความคิดเห็น ปานกลาง
 2 หมายถึง ระดับความคิดเห็น น้อย
 1 หมายถึง ระดับความคิดเห็น น้อยที่สุด

คะแนนที่ได้นำมาแบ่งเป็นช่วงๆเพื่อพิจารณาระดับความคิดเห็นตามช่วงคะแนน ดังนี้
 สำหรับเกณฑ์การกำหนดคะแนนเฉลี่ยตามการแบ่งช่วงคะแนนเป็นดังนี้

$$\begin{aligned} \text{ช่วงคะแนน} &= \frac{\text{คะแนนสูงสุด}-\text{คะแนนต่ำสุด}}{\text{จำนวนชั้น}} \\ &= \frac{5-1}{5} \\ &= 0.8 \end{aligned}$$

การแปลความหมายของข้อมูล ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์สำหรับการวัดระดับความคิดเห็น
 ดังนี้

คะแนนเฉลี่ยระหว่าง		
4.21 – 5.00	หมายถึง	มากที่สุด
3.41 - 4.20	หมายถึง	มาก
2.61 - 3.40	หมายถึง	ปานกลาง
1.81 - 2.60	หมายถึง	น้อย
1.00 – 1.80	หมายถึง	น้อยที่สุด

4.4 ปัญหาและข้อเสนอแนะของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร

ที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรยั่งยืน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) การวัดระดับปัญหาซึ่งลักษณะของคำถามที่ได้คำตอบให้เป็นไปตามมาตรวัดแบบประเมินค่าตามแบบของลิเคิร์ต (Likert Scale) แบ่งเป็น 3 ระดับ ได้แก่

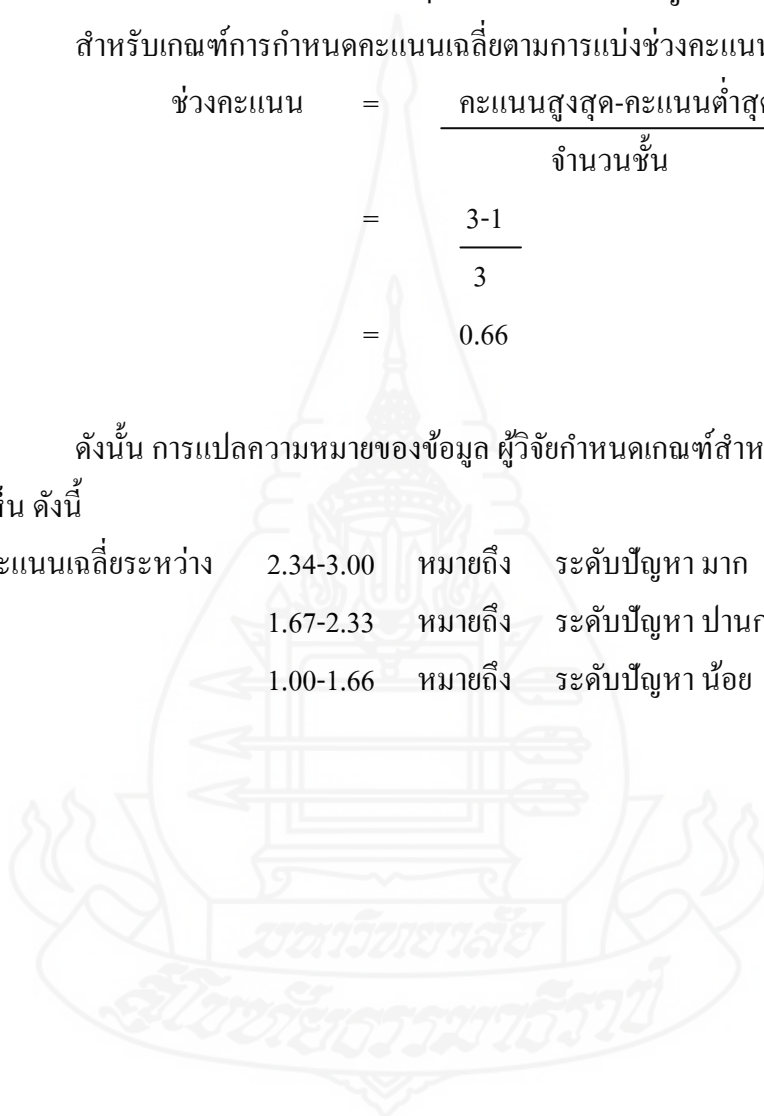
- 3 หมายถึง ระดับปัญหา มาก
- 2 หมายถึง ระดับปัญหา ปานกลาง
- 1 หมายถึง ระดับปัญหา น้อย

คะแนนที่ได้นำมาแบ่งเป็นช่วงๆเพื่อพิจารณาระดับปัญหาตามช่วงคะแนน ดังนี้
สำหรับเกณฑ์การกำหนดคะแนนเฉลี่ยตามการแบ่งช่วงคะแนนเป็นดังนี้

$$\begin{aligned} \text{ช่วงคะแนน} &= \frac{\text{คะแนนสูงสุด}-\text{คะแนนต่ำสุด}}{\text{จำนวนชั้น}} \\ &= \frac{3-1}{3} \\ &= 0.66 \end{aligned}$$

ดังนั้น การแปลความหมายของข้อมูล ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์สำหรับการวัดระดับ
ความคิดเห็น ดังนี้

คะแนนเฉลี่ยระหว่าง	2.34-3.00	หมายถึง	ระดับปัญหา มาก
	1.67-2.33	หมายถึง	ระดับปัญหา ปานกลาง
	1.00-1.66	หมายถึง	ระดับปัญหา น้อย

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การนำเสนอการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย เรื่อง การทำเกษตรยั่งยืนของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล เป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจบางประการของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร

ตอนที่ 2 ทิศนคติของเกษตรกรต่อการทำเกษตรยั่งยืนของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำเกษตรยั่งยืนของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร

ตอนที่ 4 ปัญหาและข้อเสนอแนะของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธรที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรยั่งยืน

ตอนที่ 1 สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจบางประการของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร

1.1 สภาพทางสังคม ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพการสมรส ระดับการศึกษา สมาชิกในครัวเรือน การมีตำแหน่งทางสังคม และการเป็นสมาชิกกลุ่มในสังคม

ตารางที่ 4.1 สภาพทางสังคม

n=201

สภาพทางสังคม	จำนวน(คน)	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	74	36.8
หญิง	127	63.2

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

n=201

สภาพทางสังคม	จำนวน(คน)	ร้อยละ
อายุ (ปี)		
น้อยกว่าหรือเท่ากับ30	7	3.5
31-40	27	13.4
41-50	78	38.8
51-60	60	29.9
มากกว่าหรือเท่ากับ 61	29	14.4
ค่าต่ำสุด = 24 ค่าสูงสุด = 73		
ค่าเฉลี่ย = 49.82 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน =10.119		
สถานภาพการสมรส		
โสด	6	3.0
สมรส	172	85.6
หย่า/หม้าย	23	11.4
ระดับการศึกษา		
ต่ำกว่าชั้นประถมศึกษาปีที่ 4	3	1.5
จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4	106	52.7
จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6หรือ 7	54	26.9
จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น(ม.3 หรือ ม.ศ.3)	12	6.0
จบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.6 หรือ ม.ศ.5)	17	8.5
จบอนุปริญญาตรี/ปวส.	7	3.5
จบปริญญาตรีขึ้นไป	2	1.0
สมาชิกในครัวเรือน (คน)		
1-2	17	8.5
3-4	78	38.8
5-6	85	42.3
7-8	21	10.4
ค่าต่ำสุด = 1 ค่าสูงสุด = 8		
ค่าเฉลี่ย = 4.64 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 1.487		

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

n=201

สภาพทางสังคม	จำนวน(คน)	ร้อยละ
การมีตำแหน่งทางสังคม		
ไม่มีตำแหน่งทางสังคม	122	60.7
มีตำแหน่งทางสังคม*	79	39.3
ผู้ปกครองท้องที่	17	8.5
ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	14	7.0
อสม.อาสาสมัครหมู่บ้าน	43	21.4
อาสาสมัครเกษตรฯ	28	13.9
การเป็นสมาชิกกลุ่มในสังคม		
ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่ม	20	10.0
เป็นสมาชิกกลุ่ม*	181	90.0
กลุ่มสหกรณ์	56	27.9
กองทุนหมู่บ้าน	135	67.2
กลุ่มลูกค้า ธ.ก.ส	109	54.2
กลุ่มต่างๆในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มสตรี	67	33.3

*ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

จากตารางที่ 4.1 สภาพทางสังคมของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธรผลการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏ ดังนี้

เพศ จากผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรประมาณสองในสาม(ร้อยละ 63.2) เป็นเพศหญิง และที่เหลือ (ร้อยละ 36.8) เป็นเพศชาย ตามลำดับ

อายุ จากผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรประมาณหนึ่งในสาม (ร้อยละ 38.8) มีอายุในช่วง 41-50 ปี รองลงมา (ร้อยละ 29.9) มีอายุในช่วง 51-60 ปี (ร้อยละ 14.4) มีอายุมากกว่าหรือเท่ากับ 61ปีขึ้นไป (ร้อยละ 13.4) มีอายุในช่วง31-40ปี และต่ำสุด (ร้อยละ 3.5) มีอายุน้อยกว่าหรือเท่ากับ30 ปี ตามลำดับ โดยมีอายุสูงสุด 73 ปี อายุต่ำสุด 24 ปี และมีอายุเฉลี่ย 49.82 ปี

สถานภาพการสมรส จากผลการศึกษาพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 85.6) มีสถานภาพสมรส รองลงมา (ร้อยละ 11.4) มีสถานภาพหย่าหรือหม้าย และที่เหลือ (ร้อยละ 3.0) มีสถานภาพโสด ตามลำดับ

ระดับการศึกษา จากผลการศึกษาพบว่าเกษตรกรประมาณมากกว่าครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 52.7) จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 รองลงมา (ร้อยละ 26.9) จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 หรือ 7 (ร้อยละ 8.5) จบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (ร้อยละ 6.0) จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และส่วนน้อย (ร้อยละ 3.5 1.5 และ 1.0) จบอนุปริญญาตรี/ปวส. ต่ำกว่าชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และ จบปริญญาตรีขึ้นไป ตามลำดับ

สมาชิกในครัวเรือน จากผลการศึกษาพบว่าเกษตรกรมากกว่าหนึ่งในสาม (ร้อยละ 42.3) มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนระหว่าง 5-6 คน รองลงมา (ร้อยละ 38.8) มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน ระหว่าง 3-4 คน (ร้อยละ 10.4) มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนระหว่าง 7-8 คน และ (ร้อยละ 8.5) มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนระหว่าง 1-2 คน ตามลำดับ โดยมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนสูงสุด 7 คน ต่ำสุด 1 คน และมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4.64 คน

การมีตำแหน่งทางสังคม จากผลการศึกษาพบว่าเกษตรกรเกินกว่าครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 60.7) ไม่มีตำแหน่งทางสังคม และเกษตรกรมากกว่าหนึ่งในสาม (ร้อยละ 39.3) มีตำแหน่งทางสังคม โดย (ร้อยละ 21.4) เป็นอสม. อาสาสมัครหมู่บ้าน (ร้อยละ 13.9) เป็นอาสาสมัครเกษตรฯ และ ส่วนน้อย (ร้อยละ 8.5 และ 7.0) เป็นผู้ปกครองท้องที่ และผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตามลำดับ

การเป็นสมาชิกกลุ่มในสังคม จากผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรส่วนน้อย (ร้อยละ 10.0) ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มในสังคม และเกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 90.0) เป็นสมาชิกกลุ่มในสังคม โดย (ร้อยละ 67.2) เป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน รองลงมา (ร้อยละ 54.2) เป็นสมาชิกกลุ่มลูกค้า ธ.ก.ส.(ร้อยละ 33.3) เป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มสตรี และ(ร้อยละ 27.9) เป็นสมาชิกกลุ่มสหกรณ์ ตามลำดับ

1.2 สภาพทางเศรษฐกิจได้แก่ แรงงานในครัวเรือนภาคการเกษตร การประกอบอาชีพของครัวเรือนเกษตรกร รายได้ของครัวเรือนในและนอกภาคการเกษตร รายจ่ายของครัวเรือนในและนอกภาคการเกษตร สภาวะหนี้สินของครัวเรือน เงินออมในครัวเรือน การถือครองที่ดินในครัวเรือนเกษตรกร พื้นที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม การใช้ประโยชน์ในแปลงที่ดินส.ป.ก. และการทำเกษตรยั่งยืนในครัวเรือน

ตารางที่ 4.2 แรงงานในครัวเรือนภาคการเกษตร

n=201		
แรงงานในครัวเรือน (คน)	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1-2	76	37.8
3-4	102	50.7
5-6	21	10.4
7-8	2	1.0
ค่าต่ำสุด = 1		
ค่าสูงสุด = 7		
ค่าเฉลี่ย = 3.16		
ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 1.212		

จากตารางที่ 4.2 แรงงานในครัวเรือนภาคการเกษตร จากผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรเกินกว่าครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 50.7) มีจำนวนแรงงานระหว่าง 3-4 คน รองลงมา (ร้อยละ 37.8) มีจำนวนแรงงานระหว่าง 1-2 คน (ร้อยละ 10.4) มีจำนวนแรงงานระหว่าง 5-6 คน และ (ร้อยละ 1.0) มีจำนวนแรงงานระหว่าง 7-8 คน ตามลำดับ โดยมีจำนวนแรงงานสูงสุด 7 คน ต่ำสุด 1 คน และมีจำนวนแรงงานเฉลี่ย 3.16 คน

ตารางที่ 4.3การประกอบอาชีพของครัวเรือนเกษตรกร

n=201

การประกอบอาชีพของครัวเรือนเกษตรกร*	จำนวน (คน)	ร้อยละ
อาชีพเกษตรกรกรรม		
ทำนา	199	99.0
ทำไร่	110	54.7
ทำสวน	44	21.9
เลี้ยงสัตว์	68	33.8
ทำประมง	6	2.9
อาชีพรับจ้างทั่วไป		
อาชีพค้าขาย	31	15.4
อาชีพรับราชการ		
อาชีพรับราชการ	4	2.0

*ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

จากตารางที่ 4.3การประกอบอาชีพของครัวเรือนเกษตรกร จากผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรประกอบอาชีพเกษตรกรกรรมโดย เกษตรกรเกือบทั้งหมด (ร้อยละ 99.0) ทำนา รองลงมา (ร้อยละ 54.7) ทำไร่ (ร้อยละ 33.8) เลี้ยงสัตว์ (ร้อยละ 21.9) ทำสวน และ (ร้อยละ 2.9) ทำประมง นอกจากนี้ การประกอบอาชีพของครัวเรือนเกษตรกรยังมีอาชีพอื่นๆดังนี้ ประมาณหนึ่งในสาม (ร้อยละ 36.3) ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป (ร้อยละ 15.4) ประกอบอาชีพค้าขาย และ (ร้อยละ 2.0) ประกอบอาชีพรับราชการ ตามลำดับ

ตารางที่ 4.4 รายได้ของครัวเรือนในและนอกภาคการเกษตร

รายได้	จำนวน (คน)	ร้อยละ	ค่าต่ำสุด (บาท)	ค่าสูงสุด (บาท)	ค่าเฉลี่ย (บาท)	ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน
ภาคการเกษตร*						
ทำนา	199	99.0	1,000	300,000	61,464.32	553,643.044
ทำไร่	110	54.7	2,100	248,702	58,694.56	53,718.802
ทำสวน	44	21.9	500	400,000	38,079.55	67,438.684
เลี้ยงสัตว์	68	33.8	500	465,000	33,527.94	56,466.164
ประมง	6	3.0	1,000	300,000	15,583.33	13,521.896
แปรรูปผลผลิต ทางการเกษตร	28	13.9	1,000	300,000	36,121.43	52,322.040
นอกภาคการเกษตร	191	95.5	300	360,000	46,214.53	60,600.551

*ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

จากตารางที่ 4.4

รายได้ของครัวเรือนในภาคการเกษตร จากผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรมีรายได้จากการทำนามากที่สุดเฉลี่ย 61,464.32 บาท รองลงมาได้แก่ รายได้จากการทำไร่ เฉลี่ย 58,694.56 บาท รายได้จากการทำสวน เฉลี่ย 38,079.55 บาท รายได้จากการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร เฉลี่ย 36,121.43 บาท รายได้จากการเลี้ยงสัตว์ เฉลี่ย 33,527.94 บาท และรายได้จากการประมงเฉลี่ย 15,583.33 บาท ตามลำดับ

รายได้ของครัวเรือนนอกภาคการเกษตร จากผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรมีรายได้นอกภาคการเกษตรต่ำสุด 300 บาท สูงสุด 360,000 บาท และมีรายได้เฉลี่ย 46,214.53 บาท

ตารางที่ 4.5 รายจ่ายของครัวเรือนในและนอกภาคการเกษตร

รายจ่าย	จำนวน (คน)	ร้อยละ	ค่าต่ำสุด (บาท)	ค่าสูงสุด (บาท)	ค่าเฉลี่ย (บาท)	S.D.
ภาคการเกษตร*						
ทำนา	199	99.0	500	200,000	25,381.38	24,071.621
ทำไร่	113	56.2	1,000	500,000	23,435.40	48,845.884
ทำสวน	46	22.9	200	500,000	19,064.44	74,013.378
เลี้ยงสัตว์	68	33.3	1,000	300,000	9,147.61	12,744.448
ประมง	8	4.0	500	7,000	2,612.50	2,174.815
แปรรูปผลผลิต ทางการเกษตร	27	13.4	1,000	250,000	40,029.63	58,132.943
นอกภาคการเกษตร	201	100	10,000	46,000	49,220.40	46,998.251

*ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

จากตารางที่ 4.6 รายจ่ายของครัวเรือนในภาคการเกษตร จากผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรมีรายจ่ายจากการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรมากที่สุดเฉลี่ย 40,029.63 บาท รองลงมา ได้แก่ รายจ่ายจากการทำนาเฉลี่ย 25,381.38 บาท รายจ่ายจากการทำไร่ เฉลี่ย 23,435.40 บาท รายจ่ายจากการทำสวน เฉลี่ย 19,064.44 บาท รายจ่ายจากการเลี้ยงสัตว์ เฉลี่ย 9,147.61 บาท และ รายจ่ายจากการประมงเฉลี่ย 2,612.50 บาท ตามลำดับ

รายจ่ายของครัวเรือนนอกภาคการเกษตร จากผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรมีรายจ่ายนอกภาคการเกษตรต่ำสุด 10,000 บาท สูงสุด 46,000 บาท และมีรายจ่ายเฉลี่ย 49,220.40 บาท

ตารางที่ 4.6 สภาวะหนี้สินของครัวเรือน

n=201

สภาวะหนี้สินของครัวเรือน (บาทต่อปี)	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ไม่มีหนี้สิน	27	13.4
มีหนี้สิน	174	86.6
น้อยกว่าหรือเท่ากับ 50,000	62	30.9
50,001-100,000	36	17.9
100,001-150,000	24	11.9
150,001-200,000	15	7.5
มากกว่าหรือเท่ากับ 200,001	37	18.4
ค่าต่ำสุด = 1,500		
ค่าสูงสุด = 215,000		
ค่าเฉลี่ย = 145,295		
ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 208,196.245		

จากตารางที่ 4.6 สภาวะหนี้สินของครัวเรือน จากผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรส่วนน้อย (ร้อยละ 13.4) ไม่มีหนี้สิน และ (ร้อยละ 86.6) มีหนี้สิน โดยเกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 30.9) มีหนี้สินน้อยกว่าหรือเท่ากับ 50,000 บาท รองลงมา (ร้อยละ 18.4) มีหนี้สินมากกว่าหรือเท่ากับ 200,001 บาทขึ้นไป (ร้อยละ 17.9) มีหนี้สินระหว่าง 50,001-100,000 บาท (ร้อยละ 11.9) มีหนี้สินระหว่าง 100,001-150,000 บาท และ (ร้อยละ 7.5) มีหนี้สินระหว่าง 150,001-200,000 บาท ตามลำดับ โดยมีหนี้สินต่ำสุด 1,500 บาท สูงสุด 215,000 บาท และมีหนี้สินเฉลี่ย 145,295 บาท

ตารางที่ 4.7 เงินออมในครัวเรือน

n=201

เงินออมในครัวเรือน (บาท)		
ประเด็น		
ไม่มีเงินออม	110	54.7
มีเงินออม	91	45.3
น้อยกว่าหรือเท่ากับ 50,000	79	39.4
50,001-100,000	5	2.5
100,001-150,000	2	1.0
150,001-200,000	4	1.9
มากกว่าหรือเท่ากับ 200,001	1	0.5
ค่าต่ำสุด = 5,000		
ค่าสูงสุด = 300,000		
ค่าเฉลี่ย = 33,134.07		
ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 51,027.607		

จากตารางที่ 4.7 เงินออมในครัวเรือน จากผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรเกินกว่าครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 54.7) ไม่มีเงินออมในครัวเรือน และ (ร้อยละ 45.3) มีเงินออมในครัวเรือน โดยเกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 39.4) มีเงินอมน้อยกว่าหรือเท่ากับ 50,000 บาท รองลงมา (ร้อยละ 2.5) มีเงินออมในครัวเรือนระหว่าง 50,001-100,000 (ร้อยละ 1.9) มีเงินออมในครัวเรือนระหว่าง 150,001-200,000 บาท (ร้อยละ 1.0) มีเงินออมในครัวเรือนระหว่าง 100,001-150,000 บาท และ (ร้อยละ 0.5) มีเงินออมในครัวเรือนมากกว่าหรือเท่ากับ 200,001 บาทขึ้นไป ตามลำดับ โดยมีเงินออมในครัวเรือนต่ำสุด 5,000 บาท สูงสุด 300,000 บาท และมีเงินออมในครัวเรือนเฉลี่ย 33,134.07 บาท

ตารางที่ 4.8 การถือครองที่ดินในครัวเรือนเกษตรกร

n=201

การถือครองที่ดินในครัวเรือนเกษตรกร (ไร่)		
ประเด็น	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ที่ดิน ส.ป.ก.	201	100.0
1-5	51	25.4
6-10	47	23.4
11-15	33	16.4
16-20	23	11.4
มากกว่า 20	47	23.4
ค่าต่ำสุด = 1 ค่าสูงสุด = 50		
ค่าเฉลี่ย = 14.12 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 11.631		
ที่ดินโฉนด,นส3	81	40.3
1-5	16	7.9
6-10	27	13.4
11-15	20	10.0
16-20	8	4.0
มากกว่า 20	10	5.0
ค่าต่ำสุด = 1 ค่าสูงสุด = 33		
ค่าเฉลี่ย = 11.57 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 7.079		
สค.1	21	10.4
1-5	5	2.5
6-10	6	3.0
11-15	1	0.5
16-20	6	3.0
มากกว่า 20	3	1.4
ค่าต่ำสุด = 1 ค่าสูงสุด = 25		
ค่าเฉลี่ย = 11.84 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 7.754		

จากตารางที่ 4.8 การถือครองที่ดินในครัวเรือนเกษตรกร จากผลการศึกษาพบว่า
ที่ดิน ส.ป.ก. เกษตรกร (ร้อยละ 25.4) ถือครองที่ดินสูงสุดจำนวน 1-5 ไร่
 รองลงมา (ร้อยละ 23.4) มีการถือครองที่ดินเท่ากัน คือ จำนวน 6-10 ไร่ และ จำนวนมากกว่า 20 ไร่
 ขึ้นไป (ร้อยละ 16.4) ถือครองที่ดินจำนวน 11-15 ไร่ และ (ร้อยละ 11.4) ถือครองที่ดิน จำนวน 16-
 20 ไร่ ตามลำดับโดยถือครองที่ดิน ต่ำสุดจำนวน 1 ไร่ สูงสุดจำนวน 50 ไร่ และถือครองที่ดินโดย
 เฉลี่ยจำนวน 14.12 ไร่

ที่ดินโฉนด,นส3 เกษตรกร (ร้อยละ 13.4) ถือครองที่ดินสูงสุดจำนวน 6-10 ไร่
 รองลงมา (ร้อยละ 10.0) ถือครองที่ดิน จำนวน 11-15 ไร่ (ร้อยละ 7.9) ถือครองที่ดิน จำนวน
 1-5 ไร่ และส่วนน้อย (ร้อยละ 5.0 และ 4.0) ถือครองที่ดิน จำนวน มากกว่า 20 ไร่ขึ้นไป และจำนวน
 16-20 ไร่ ตามลำดับโดยถือครองที่ดินต่ำสุด จำนวน 1 ไร่ สูงสุดจำนวน 33 ไร่ และถือครองที่ดิน โดย
 เฉลี่ยจำนวน 11.57 ไร่

ที่ดินประเภทอื่นๆ สค.1 เกษตรกรส่วนน้อยถือครองที่ดินประเภทนี้ คือ (ร้อยละ
 3.0) ถือครองที่ดินเท่ากันคือ จำนวน 6-10 ไร่ และ จำนวน 16-20 ไร่ (ร้อยละ 2.5) ถือครองที่ดิน
 จำนวน 1-5 ไร่ (ร้อยละ 1.4) ถือครองที่ดิน จำนวนมากกว่า 20 ไร่ขึ้นไป และ (ร้อยละ 0.5) ถือครอง
 ที่ดิน จำนวน 11-15 ไร่ ตามลำดับ โดยถือครองที่ดินต่ำสุด จำนวน 1 ไร่ สูงสุด 25 ไร่ และถือครอง
 ที่ดินโดยเฉลี่ยจำนวน 11.84 ไร่

ตารางที่ 4.9 พื้นที่ประกอบอาชีพเกษตรกร

n=201

พื้นที่ประกอบอาชีพเกษตรกร (ไร่)	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1-5	27	13.4
6-10	41	20.4
11-15	34	16.9
16-20	34	16.9
21-25	11	5.5
26-30	20	10.0
31-35	15	7.5
36-40	8	4.0
มากกว่า 40	11	5.4
ค่าต่ำสุด = 1		
ค่าสูงสุด = 60		
ค่าเฉลี่ย = 18.74		
ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 13.242		

จากตารางที่ 4.9 พื้นที่ประกอบอาชีพเกษตรกร จากผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรมากกว่าที่สุด (ร้อยละ 20.4) มีพื้นที่ประกอบอาชีพเกษตรกร จำนวน 6-10 ไร่ รองลงมา (ร้อยละ 16.9) มีพื้นที่ประกอบอาชีพเกษตรกรเท่ากัน คือ จำนวน 11-15 ไร่ และ จำนวน 16-20 ไร่ (ร้อยละ 13.4) มีพื้นที่ประกอบอาชีพเกษตรกร จำนวน 1-5 ไร่ (ร้อยละ 10.0) มีพื้นที่ประกอบอาชีพเกษตรกร จำนวน 26-30 ไร่ (ร้อยละ 7.5) มีพื้นที่ประกอบอาชีพเกษตรกรจำนวน 31-35 ไร่ (ร้อยละ 5.4) มีพื้นที่ประกอบอาชีพเกษตรกร จำนวนมากกว่า 40 ไร่ขึ้นไป และ (ร้อยละ 4.0) มีพื้นที่ประกอบอาชีพเกษตรกร จำนวน 36-40 ไร่ ตามลำดับ โดยมีพื้นที่ประกอบอาชีพเกษตรกรต่ำสุด จำนวน 1 ไร่ สูงสุด จำนวน 60 ไร่ และมีพื้นที่ประกอบอาชีพเกษตรกรเฉลี่ย จำนวน 18.74 ไร่

ตารางที่ 4.10 การใช้ประโยชน์ในแปลงที่ดิน ส.ป.ก.

n=201

ประเด็น	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ใช้ประโยชน์ในที่ดินเต็มทุกแปลง	181	90.0
มีการใช้ประโยชน์ในที่ดินเพียงบางส่วน	20	10.0

จากตารางที่ 4.10 การใช้ประโยชน์ในแปลงที่ดิน ส.ป.ก. จากผลการศึกษาพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 90.0) ใช้ประโยชน์ในที่ดินเต็มทุกแปลง และ (ร้อยละ 10.0) มีการใช้ประโยชน์ในที่ดินเพียงบางส่วน ตามลำดับ

ตารางที่ 4.11 การทำเกษตรยั่งยืนในครัวเรือน

n=201

ประเด็น	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ไม่ทำเกษตรยั่งยืน	104	51.7
ทำเกษตรยั่งยืน	97	48.3

จากตารางที่ 4.11 การทำเกษตรยั่งยืนในครัวเรือน จากผลการศึกษาพบว่าเกษตรกรเกินกว่าครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 51.7) ไม่ทำเกษตรยั่งยืนในครัวเรือน และ (ร้อยละ 48.3) ทำเกษตรยั่งยืนในครัวเรือน ตามลำดับ

ตอนที่ 2 ทักษะคติของเกษตรกรต่อการทำเกษตรยั่งยืนของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน จังหวัดยโสธร

ตารางที่ 4.12 ทักษะคติของเกษตรกรต่อการทำเกษตรยั่งยืน

n=201

ประเด็น	กลุ่มที่ทำ			กลุ่มที่ไม่ทำ			รวมทั้งสองกลุ่ม		
	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
1.การทำเกษตรยั่งยืน เป็นทางรอดของภาค การเกษตรไทย	4.55	0.578	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	4.48	0.682	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	4.51	0.633	เห็นด้วย อย่างยิ่ง
2.การทำเกษตรยั่งยืน ทำให้เกษตรกรมี รายได้ตลอดทั้งปี	4.62	0.549	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	4.53	0.668	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	4.57	0.613	เห็นด้วย อย่างยิ่ง
3.การทำเกษตรยั่งยืน ทำให้เกษตรกร มีอาหารบริโภคตลอด ทั้งปี	4.62	0.549	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	4.53	0.668	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	4.57	0.613	เห็นด้วย อย่างยิ่ง
4.การทำเกษตรยั่งยืน ทำให้มีการพึ่งพา ปัจจัยภายนอกในการ ผลิตน้อยลง	4.01	1.036	เห็นด้วย	3.98	0.945	เห็นด้วย	4.00	0.987	เห็นด้วย
5.การทำเกษตรยั่งยืน เป็นรากฐานสำคัญใน การสร้าง ความเข้มแข็งให้กับ ประเทศ	4.37	0.697	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	4.48	0.710	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	4.43	0.683	เห็นด้วย อย่างยิ่ง
6.ระบบเกษตรยั่งยืน เป็นระบบเกษตรที่ ก่อให้เกิดความเกื้อกูล กันของเกษตรกรและ กลุ่มเกษตรกร	4.32	0.654	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	4.39	0.689	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	4.36	0.672	เห็นด้วย อย่างยิ่ง

จากตารางที่ 4.12 ทักษะคติของเกษตรกรต่อการทำเกษตรยั่งยืน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏ ดังนี้

1. กลุ่มที่ทำเกษตรยั่งยืน จากผลการศึกษาพบว่า ทักษะคติของเกษตรกรต่อการทำเกษตรยั่งยืน เกษตรกรเห็นด้วยอย่างยิ่งใน 5 ประเด็น คือ 1.การทำเกษตรยั่งยืนทำให้เกษตรกรมีรายได้ตลอดทั้งปี (4.62) 2. การทำเกษตรยั่งยืนทำให้เกษตรกรมีอาหารบริโภคตลอดทั้งปี (4.62) 3.การทำเกษตรยั่งยืนเป็นทางรอดของภาคการเกษตรไทย (4.55) 4.การทำเกษตรยั่งยืนเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้กับประเทศ (4.37) และ 5. ระบบเกษตรยั่งยืนเป็นระบบเกษตรที่ก่อให้เกิดความเกื้อกูลกันของเกษตรกรและกลุ่มเกษตรกร (4.32) และเกษตรกรเห็นด้วย ใน 1 ประเด็นคือการทำเกษตรยั่งยืนทำให้มีการพึ่งพาปัจจัยภายนอกในการผลิตน้อยลง (4.01) ตามลำดับ

2. กลุ่มที่ไม่ทำเกษตรยั่งยืน จากผลการศึกษาพบว่า ทักษะคติของเกษตรกรต่อการทำเกษตรยั่งยืนเกษตรกรเห็นด้วยอย่างยิ่งใน 5 ประเด็น คือ 1.การทำเกษตรยั่งยืนทำให้เกษตรกรมีรายได้ตลอดทั้งปี (4.53) 2. การทำเกษตรยั่งยืนทำให้เกษตรกรมีอาหารบริโภคตลอดทั้งปี (4.53) 3. การทำเกษตรยั่งยืนเป็นทางรอดของภาคการเกษตรไทย (4.48) 4.การทำเกษตรยั่งยืนเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้กับประเทศ (4.48) และ 5.ระบบเกษตรยั่งยืนเป็นระบบเกษตรที่ก่อให้เกิดความเกื้อกูลกันของเกษตรกรและกลุ่มเกษตรกร (4.39) และเกษตรกรเห็นด้วยใน 1 ประเด็นคือ การทำเกษตรยั่งยืนทำให้มีการพึ่งพาปัจจัยภายนอกในการผลิตน้อยลง (3.98) ตามลำดับ

3. รวมทั้งสองกลุ่ม จากผลการศึกษาพบว่าทักษะคติของเกษตรกรต่อการทำเกษตรยั่งยืน เกษตรกรเห็นด้วยอย่างยิ่งใน 5 ประเด็น คือ 1.การทำเกษตรยั่งยืนทำให้เกษตรกรมีรายได้ตลอดทั้งปี (4.57) 2.การทำเกษตรยั่งยืนทำให้เกษตรกรมีอาหารบริโภคตลอดทั้งปี (4.57) 3.การทำเกษตรยั่งยืนเป็นทางรอดของภาคการเกษตรไทย (4.51) 4.การทำเกษตรยั่งยืนเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้กับประเทศ (4.43) และ 5.ระบบเกษตรยั่งยืนเป็นระบบเกษตรที่ก่อให้เกิดความเกื้อกูลกันของเกษตรกรและกลุ่มเกษตรกร(4.36) และเกษตรกรเห็นด้วยใน 1 ประเด็น คือ การทำเกษตรยั่งยืนทำให้มีการพึ่งพาปัจจัยภายนอกในการผลิตน้อยลง (4.00) ตามลำดับ

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืนของเกษตรกร
ในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร

ตารางที่ 4.13 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืนในด้านบุคคลที่
เกี่ยวกับคุณลักษณะเฉพาะเกษตรกร

n=201

ประเด็น	กลุ่มที่ทำ			กลุ่มที่ไม่ทำ			รวมทั้งสองกลุ่ม		
	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
1.การมีสิทธิในการ ถือครองที่ดิน	4.41	0.910	มากที่สุด	3.98	1.123	มาก	4.20	1.039	มาก
2.มีอุปนิสัยที่ชอบ พึ่งพาตนเอง มากกว่า ผู้อื่น	4.37	0.870	มากที่สุด	4.10	0.919	มาก	4.18	0.912	มาก
3.ใฝ่การเรียนรู้ และศึกษาทดลอง ความรู้ใหม่	4.03	0.984	มาก	3.70	0.984	มาก	3.86	0.995	มาก
4.มีความขยันอดทน รักการเกษตรและ สิ่งแวดล้อมในแปลง	4.27	0.941	มากที่สุด	4.20	0.840	มาก	4.23	0.889	มากที่สุด
5.เลิกค่านิยมบริโภคนิยม อดออม ไม่ติด อบายมุข	4.08	0.975	มาก	3.91	0.986	มาก	4.00	0.982	มาก

จากตารางที่ 4.13 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืนใน
ด้านบุคคลที่เกี่ยวกับคุณลักษณะเฉพาะของเกษตรกร ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏดังนี้

1. กลุ่มที่ทำเกษตรยั่งยืน จากผลการศึกษาพบว่าเกษตรกรเห็นด้วยมากที่สุดใน 3
ประเด็น คือ 1.การมีสิทธิในการถือครองที่ดิน (4.41) 2.มีอุปนิสัยที่ชอบพึ่งพาตนเอง มากกว่าผู้อื่น
(4.37) และ 3.มีความขยันอดทนรักการเกษตรและสิ่งแวดล้อมในแปลง (4.27) และเห็นด้วยมากใน
2 ประเด็น คือ 1. เลิกค่านิยมบริโภคนิยม อดออม ไม่ติดอบายมุข (4.08) และ 2. ใฝ่การเรียนรู้ และศึกษา
ทดลองความรู้ใหม่ (4.03) ตามลำดับ

2. กลุ่มที่ไม่ทำเกษตรยั่งยืน จากผลการศึกษาพบว่าเกษตรกรเห็นด้วยมากใน 5 ประเด็น คือ 1. มีความขยันอดทนรักการเกษตรและสิ่งแวดล้อมในแปลง (4.20) 2. มีอุปนิสัยที่ชอบพึ่งพาตนเอง มากกว่าผู้อื่น (4.10) 3. การมีสิทธิในการถือครองที่ดิน (3.98) 4. เลิกค่านิยมบริโภค อุดอ้อม ไม่ติดอบายมุข (3.91) และ 5. ใฝ่การเรียนรู้ และศึกษาทดลองความรู้ใหม่ (3.70) ตามลำดับ

3. รวมทั้งสองกลุ่ม จากผลการศึกษาพบว่าเกษตรกรเห็นด้วยมากที่สุด ใน 1 ประเด็น คือมีความขยันอดทนรักการเกษตรและสิ่งแวดล้อมในแปลง (4.23) และเห็นด้วยมาก 4 ประเด็น คือ 1. การมีสิทธิในการถือครองที่ดิน (4.20) 2. มีอุปนิสัยที่ชอบพึ่งพาตนเอง มากกว่าผู้อื่น (4.18) 3. เลิกค่านิยมบริโภค อุดอ้อม ไม่ติดอบายมุข (4.00) และ 4. ใฝ่การเรียนรู้ และศึกษาทดลองความรู้ใหม่ (3.86) ตามลำดับ

ตารางที่ 4.14 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืนในด้านบุคคลที่เกี่ยวกับความสามารถในการผลิตของเกษตรกร

ประเด็น	n=201								
	กลุ่มที่ทำ			กลุ่มที่ไม่ทำ			รวมทั้งสองกลุ่ม		
	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
1.การตัดสินใจและ ร่วมกันทำงานในแปลง	3.96	0.877	มาก	4.09	0.946	มาก	4.02	0.913	มาก
2.มีแรงงานครอบครัวที่ เพียงพอกับการทำงาน	3.58	1.069	มาก	3.51	1.070	มาก	3.54	1.067	มาก
3.มีการอาศัยในแปลง และมีเวลาทำงานใน แปลง	3.77	0.941	มาก	3.65	0.953	มาก	3.71	0.947	มาก
4.การใช้ทรัพยากรในแปลง อย่างคุ้มค่า	4.16	0.898	มาก	3.83	1.099	มาก	3.99	0.969	มาก
5.มีการปรับใช้ เทคโนโลยีที่เหมาะสม ในการทำการเกษตร	3.77	1.026	มาก	3.89	1.033	มาก	3.84	1.029	มาก

จากตารางที่ 4.14 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืนใน ด้านบุคคลที่เกี่ยวกับความสามารถในการผลิตของเกษตรกรผลการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏดังนี้

1. กลุ่มที่ทำเกษตรยั่งยืน จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรเห็นด้วยมากใน 5 ประเด็น คือ

1. การใช้ทรัพยากรในแปลงอย่างคุ้มค่า (4.16) 2. การตัดสินใจและร่วมกันทำงานในแปลง (3.96) 3. มีการปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการทำการเกษตร (3.77) 4. มีการอาศัยในแปลงและมีเวลาทำงานในแปลง (3.77) และ 5. มีแรงงานครอบครัวที่เพียงพอกับการทำงาน (3.58) ตามลำดับ

2. กลุ่มที่ไม่ทำเกษตรยั่งยืน จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรเห็นด้วยมากใน 5 ประเด็นคือ

1. การตัดสินใจและร่วมกันทำงานในแปลง (4.09) 2. มีการปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการทำการเกษตร (3.89) 3. การใช้ทรัพยากรในแปลงอย่างคุ้มค่า (3.83) 4. มีการอาศัยในแปลงและมีเวลาทำงานในแปลง (3.65) และ 5. มีแรงงานครอบครัวที่เพียงพอกับการทำงาน (3.51) ตามลำดับ

3. รวมทั้งสองกลุ่ม จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรเห็นด้วยมากใน 5 ประเด็น คือ

1. การตัดสินใจและร่วมกันทำงานในแปลง (4.02) 2. การใช้ทรัพยากรในแปลงอย่างคุ้มค่า (3.99) 3. มีการปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการทำการเกษตร (3.84) 4. มีการอาศัยในแปลงและมีเวลาทำงานในแปลง (3.71) และ 5. มีแรงงานครอบครัวที่เพียงพอกับการทำงาน (3.54) ตามลำดับ

ตารางที่ 4.15 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืนใน ด้านบุคคล เกี่ยวกับประสบการณ์ชีวิตของเกษตรกร

ประเด็น	กลุ่มที่ทำ			กลุ่มที่ไม่ทำ			รวมทั้งสองกลุ่ม		
	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
1. มีประสบการณ์ชีวิตที่ยากลำบากคืบหน้าของการทำอาชีพอื่น	3.61	1.095	มาก	3.69	1.124	มาก	3.65	1.108	มาก
2. ความคุ้นเคยกับการทำเกษตรมาตั้งแต่ยังเด็ก	4.41	0.800	มากที่สุด	4.49	0.788	มากที่สุด	4.45	0.793	มากที่สุด
3. เกิดความล้มเหลวจากการผลิตเชิงเดี่ยว	3.05	1.158	ปานกลาง	3.31	1.040	ปานกลาง	3.09	1.096	ปานกลาง
4. ประสบปัญหาด้านสุขภาพจากการใช้สารเคมีปราบศัตรูพืช	2.97	1.403	ปานกลาง	3.03	1.451	ปานกลาง	3.00	1.425	ปานกลาง

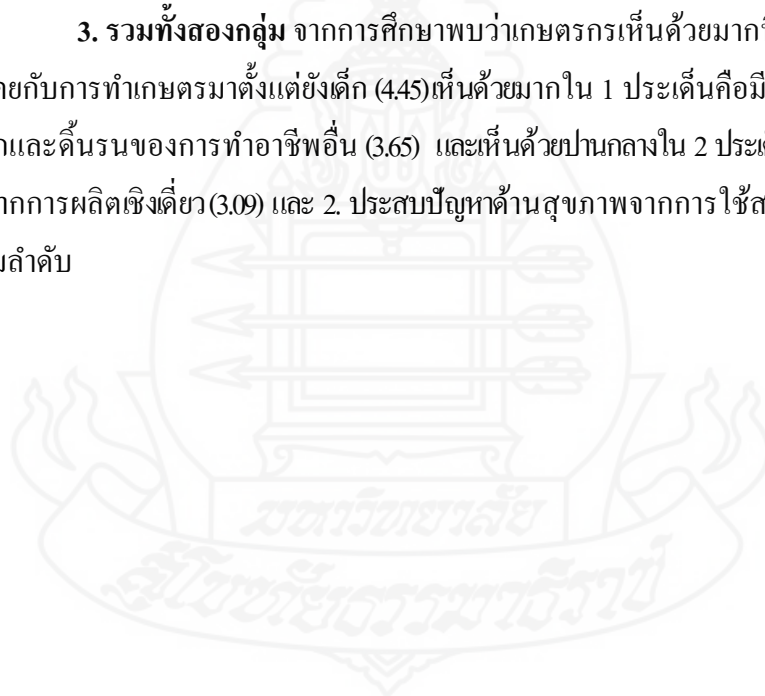
จากตารางที่ 4.15 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืนใน ด้านบุคคลเกี่ยวกับประสบการณ์ชีวิตของเกษตรกร ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏดังนี้

1. กลุ่มที่ทำเกษตรยั่งยืนจากการศึกษาพบว่าเกษตรกรเห็นด้วยมากที่สุด ใน 1 ประเด็นคือความคุ้นเคยกับการทำเกษตรมาตั้งแต่ยังเด็ก (4.41)เห็นด้วยมากใน 1 ประเด็นคือ มี ประสบการณ์ชีวิตที่ยากลำบาก และค้ำจุนของการทำอาชีพอื่น (3.61) และเห็นด้วยปานกลางใน

2 ประเด็น คือ 1. เกิดความล้มเหลวจากการผลิตเชิงเดี่ยว(3.05) และ 2. ประสบปัญหาด้านสุขภาพจากการใช้ สารเคมีปราบศัตรูพืช (2.97) ตามลำดับ

2. กลุ่มที่ไม่ทำเกษตรยั่งยืนจากการศึกษาพบว่าเกษตรกรเห็นด้วยมากที่สุดใน 1 ประเด็น คือความคุ้นเคยกับการทำเกษตรมาตั้งแต่ยังเด็ก (4.49)เห็นด้วยมากใน 1 ประเด็นคือ มีประสบการณ์ชีวิตที่ ยากลำบาก และค้ำจุนของการทำอาชีพอื่น (3.69) และเห็นด้วยปานกลางใน 2 ประเด็น คือ 1. เกิดความ ล้มเหลวจากการผลิตเชิงเดี่ยว(3.31)และ 2.ประสบปัญหาด้านสุขภาพจากการใช้สารเคมีปราบศัตรูพืช (3.03) ตามลำดับ

3. รวมทั้งสองกลุ่มจากการศึกษาพบว่าเกษตรกรเห็นด้วยมากที่สุดใน 1 ประเด็นคือ ความคุ้นเคยกับการทำเกษตรมาตั้งแต่ยังเด็ก (4.45)เห็นด้วยมากใน 1 ประเด็นคือมีประสบการณ์ชีวิตที่ ยากลำบากและค้ำจุนของการทำอาชีพอื่น (3.65) และเห็นด้วยปานกลางใน 2 ประเด็น คือ 1. เกิดความ ล้มเหลวจากการผลิตเชิงเดี่ยว(3.09) และ 2. ประสบปัญหาด้านสุขภาพจากการใช้สารเคมีปราบศัตรูพืช (3.00) ตามลำดับ

ตารางที่ 4.16 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืนในด้านสังคม

n=201

ประเด็น	กลุ่มที่ทำ			กลุ่มที่ไม่ทำ			รวมทั้งสองกลุ่ม		
	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
1.มีผู้นำและมีการ รวมกลุ่ม	3.67	1.048	มาก	3.73	1.072	มาก	3.70	1.059	มาก
2.มีแบบอย่างเกษตร ยั่งยืนในชุมชน	3.74	1.111	มาก	3.87	1.062	มาก	3.81	1.085	มาก
3.มีการแลกเปลี่ยน ความรู้ประสบการณ์ ในการทำเกษตรใน ชุมชน	3.75	1.011	มาก	3.90	0.940	มาก	3.83	0.975	มาก
4.มีองค์กรชุมชนที่มี ประสบการณ์ทำ เกษตรยั่งยืนที่ เข้มแข็ง	3.69	1.093	มาก	3.81	1.034	มาก	3.75	1.062	มาก
5.มีการสร้างความ ตระหนักใน ประโยชน์ที่ได้รับ จากการพัฒนาเกษตร ยั่งยืน	3.72	1.038	มาก	4.00	0.892	มาก	3.87	0.973	มาก

จากตารางที่ 4.16 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืนในด้านสังคมผลการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏดังนี้

1. กลุ่มที่ทำเกษตรยั่งยืนจากการศึกษาพบว่า เกษตรกรเห็นด้วยมากใน 5 ประเด็น คือ 1.มีการแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ในการทำเกษตรในชุมชน(3.75) 2. มีแบบอย่างเกษตรยั่งยืนในชุมชน (3.74) 3. มีการสร้างความตระหนักในประโยชน์ที่ได้รับจากการพัฒนาเกษตรยั่งยืน (3.72) 4. มีองค์กรชุมชนที่มีประสบการณ์ทำเกษตรยั่งยืนที่เข้มแข็ง(3.69)และ 5. มีผู้นำและมีการรวมกลุ่ม (3.67) ตามลำดับ

2. กลุ่มที่ไม่ทำเกษตรยั่งยืนจากการศึกษาพบว่า เกษตรกรเห็นด้วยมากใน 5

ประเด็น คือ 1. มีการสร้างความตระหนักในประโยชน์ที่ได้รับจากการพัฒนาเกษตรยั่งยืน (4.00)
2. มีการแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ในการทำเกษตรในชุมชน(3.90)3. มีแบบอย่างเกษตรยั่งยืนในชุมชน (3.87) 4. มีองค์กรชุมชนที่มีประสบการณ์ทำเกษตรยั่งยืนที่เข้มแข็ง(3.81)และ5. มีผู้นำและมีการรวมกลุ่ม (3.73) ตามลำดับ

3. รวมทั้งสองกลุ่ม จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรเห็นด้วยมากประเด็น

คือ1. มีการสร้างความตระหนักในประโยชน์ที่ได้รับจากการพัฒนาเกษตรยั่งยืน (3.87) 2. มีการแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ในการทำเกษตรในชุมชน(3.83) 3. มีแบบอย่างเกษตรยั่งยืนในชุมชน (3.81) 4. มีองค์กรชุมชนที่มีประสบการณ์ทำเกษตรยั่งยืนที่เข้มแข็ง(3.75)และ5. มีผู้นำและมีการรวมกลุ่ม (3.70) ตามลำดับ

ตารางที่ 4.17 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืนในด้านเศรษฐกิจ

n=201

ประเด็น	กลุ่มที่ทำ			กลุ่มที่ไม่ทำ			รวมทั้งสองกลุ่ม		
	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
1.การมีหนี้สิน	3.66	1.249	มาก	3.73	1.099	มาก	3.70	1.172	มาก
2.การขาดแคลนเงินทุนหรือเงินทุนค่อนข้างน้อย	3.85	1.054	มาก	4.04	1.033	มาก	3.95	1.045	มาก
3.การประกันราคาสินค้าเกษตร	3.56	1.275	มาก	3.83	1.194	มาก	3.70	1.238	มาก
4.การมีรายได้ทางการเกษตรที่มั่นคง	3.84	1.028	มาก	3.84	1.124	มาก	3.84	1.076	มาก
5.มีแหล่งรับซื้อหรือตลาดที่แน่นอน	3.70	1.226	มาก	3.77	1.271	มาก	3.74	1.247	มาก
6.มีองค์กรมาตรฐานผลผลิตในการสร้างความน่าเชื่อถือแก่ผลผลิต	3.72	1.058	มาก	3.36	1.140	ปานกลาง	3.53	1.114	มาก

ตารางที่ 4.17 (ต่อ)

n=201

ประเด็น	กลุ่มที่ทำ			กลุ่มที่ไม่ทำ			รวมทั้งสองกลุ่ม		
	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
7.ต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น เช่น น้ำมัน ปุ๋ย เมล็ดพันธุ์	4.06	1.078	มาก	4.19	1.043	มาก	4.13	1.060	มาก
8.มีเงินทุนอย่างเพียงพอ	3.40	1.170	ปานกลาง	3.65	1.130	มาก	3.53	1.153	มาก

จากตารางที่ 4.17 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืนในด้านเศรษฐกิจ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏดังนี้

1. กลุ่มที่ทำเกษตรยั่งยืน จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรเห็นด้วยมากใน 7 ประเด็น คือ 1. ต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น เช่น น้ำมัน ปุ๋ย เมล็ดพันธุ์ (4.06) 2. การขาดแคลนเงินทุนหรือเงินทุนค่อนข้างน้อย (3.85) 3. การมีรายได้ทางการเกษตรที่มั่นคง (3.84) 4. มีองค์กรมาตรฐานผลผลิตในการสร้างความน่าเชื่อถือแก่ผลผลิต (3.72) 5. มีแหล่งรับซื้อ หรือตลาดที่แน่นอน (3.70) 6. การมีหนี้สิน (3.66) และ 7. การประกันราคาสินค้าเกษตร (3.56) และ เห็นด้วยปานกลางใน 1 ประเด็น คือ มีเงินทุนอย่างเพียงพอ (3.40) ตามลำดับ

2. กลุ่มที่ไม่ทำเกษตรยั่งยืน จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรเห็นด้วยมากใน 7 ประเด็น คือ 1. ต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น เช่น น้ำมัน ปุ๋ย เมล็ดพันธุ์ (4.19) 2. การขาดแคลนเงินทุนหรือเงินทุนค่อนข้างน้อย (4.04) 3. การมีรายได้ทางการเกษตรที่มั่นคง (3.84) 4. การประกันราคาสินค้าเกษตร (3.83) 5. มีแหล่งรับซื้อ หรือตลาดที่แน่นอน (3.77) 6. การมีหนี้สิน (3.73) และ 7. มีเงินทุนอย่างเพียงพอ (3.65) เห็นด้วยปานกลางใน 1 ประเด็น คือ มีองค์กรมาตรฐานผลผลิตในการสร้างความน่าเชื่อถือแก่ผลผลิต (3.36) ตามลำดับ

3. รวมทั้งสองกลุ่ม จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรเห็นด้วยมากใน 8 ประเด็น คือ 1. ต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น เช่น น้ำมัน ปุ๋ย เมล็ดพันธุ์ (4.13) 2. การขาดแคลนเงินทุนหรือเงินทุนค่อนข้างน้อย (3.95) 3. การมีรายได้ทางการเกษตรที่มั่นคง (3.84) 4. มีแหล่งรับซื้อ หรือตลาดที่แน่นอน (3.74) 5. การมีหนี้สิน (3.70) 6. การประกันราคาสินค้าเกษตร (3.70) และ 7. มีองค์กรมาตรฐานผลผลิตในการสร้างความน่าเชื่อถือแก่ผลผลิต (3.53) และ เห็นด้วยปานกลางใน 1 ประเด็น คือ มีเงินทุนอย่างเพียงพอ (3.53) ตามลำดับ

ตารางที่ 4.18 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืน
ในด้านนโยบายภาครัฐ

n=201

ประเด็น	กลุ่มที่ทำ			กลุ่มที่ไม่ทำ			รวมทั้งสองกลุ่ม		
	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
1.มีนโยบาย การส่งเสริมเกษตร ยั่งยืนระดับท้องถิ่น	3.31	1.167	ปานกลาง	3.70	0.984	มาก	3.51	1.091	มาก
2.มีนโยบายการส่งเสริม เกษตรยั่งยืนระดับจังหวัด	3.53	1.091	มาก	3.70	1.261	มาก	3.62	1.820	มาก
3.มีนโยบายการส่งเสริม เกษตรยั่งยืนระดับประเทศ	3.40	1.247	ปานกลาง	3.54	1.165	มาก	3.47	1.204	มาก
4.มีการประชาสัมพันธ์ การชี้แนะแนวทางการทำ เกษตรยั่งยืนและเทคโนโลยี ใหม่ๆที่เกี่ยวข้องกับ ภาคการเกษตรจากหน่วยงาน ทั้งภาครัฐและเอกชน	3.51	1.156	มาก	3.84	1.216	มาก	3.68	1.196	มาก
5.ภาครัฐมีการเตรียมความ พร้อมด้านสาธารณูปโภค เช่น ถนน ไฟฟ้า ระบบชลประทานรองรับใน พื้นที่ภาคการเกษตร	3.38	1.286	ปานกลาง	3.69	1.323	มาก	3.54	1.311	มาก

จากตารางที่ 4.18 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืน
ในด้านนโยบายภาครัฐ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏ ดังนี้

1. กลุ่มที่ทำเกษตรยั่งยืน จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรเห็นด้วยมากใน 2 ประเด็น คือ
1.มีนโยบายการส่งเสริมเกษตรยั่งยืนระดับจังหวัด (3.53) 2. มีการประชาสัมพันธ์/การชี้แนะแนว
ทางการทำเกษตรยั่งยืน และเทคโนโลยีใหม่ๆที่เกี่ยวข้องกับภาคการเกษตร จากหน่วยงานทั้ง
ภาครัฐ/เอกชน (3.51) และเห็นด้วยปานกลางใน 3ประเด็น คือ 1.มีนโยบายการส่งเสริมเกษตรยั่งยืน
ระดับประเทศ (3.40) 2. ภาครัฐมีการเตรียมความพร้อมด้านสาธารณูปโภค เช่น ถนน ไฟฟ้า ระบบ

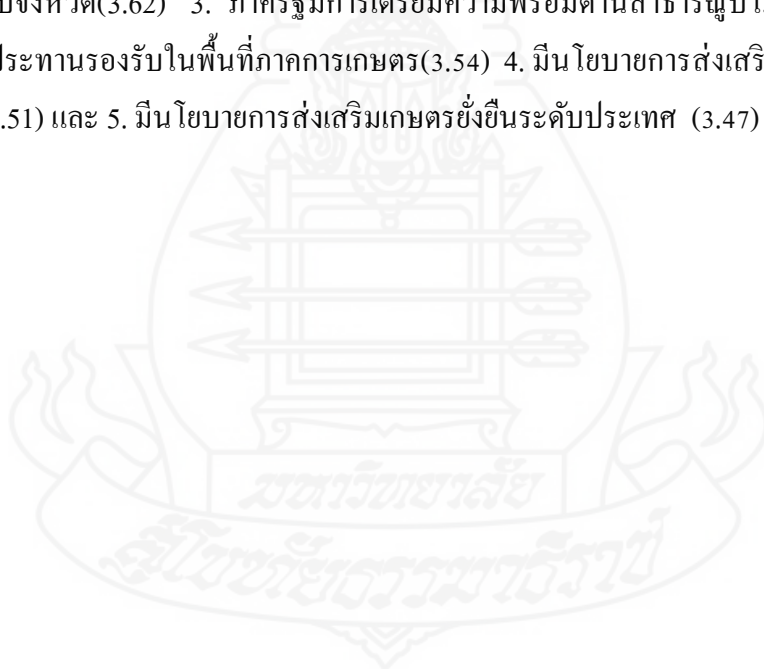
ชลประทานรองรับในพื้นที่ภาคการเกษตร(3.38) . และ 3. มีนโยบายการส่งเสริมเกษตรยั่งยืนระดับท้องถิ่น (3.31) ตามลำดับ

2. กลุ่มที่ไม่ทำเกษตรยั่งยืน จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรเห็นด้วยมากใน 5

ประเด็น คือ 1. มีการประชาสัมพันธ์/การชี้แนะแนวทางการทำเกษตรยั่งยืน และเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่เกี่ยวข้องกับภาคการเกษตร จากหน่วยงานทั้งภาครัฐ/เอกชน (3.84) 2. มีนโยบายการส่งเสริมเกษตรยั่งยืนระดับจังหวัด (3.70) 3.มีนโยบายการส่งเสริมเกษตรยั่งยืนระดับท้องถิ่น (3.70) 4. ภาครัฐมีการเตรียมความพร้อมด้านสาธารณูปโภค เช่น ถนน ไฟฟ้า ระบบชลประทานรองรับในพื้นที่ภาคการเกษตร(3.69) . และ 5. มีนโยบายการส่งเสริมเกษตรยั่งยืนระดับประเทศ (3.54) ตามลำดับ

3.รวมทั้งสองกลุ่ม จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรเห็นด้วยมากใน5

ประเด็น คือ1. มีการประชาสัมพันธ์/การชี้แนะแนวทางการทำเกษตรยั่งยืน และเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่เกี่ยวข้องกับภาคการเกษตร จากหน่วยงานทั้งภาครัฐ/เอกชน (3.68) 2. มีนโยบายการส่งเสริมเกษตรยั่งยืนระดับจังหวัด(3.62) 3. ภาครัฐมีการเตรียมความพร้อมด้านสาธารณูปโภค เช่น ถนน ไฟฟ้า ระบบชลประทานรองรับในพื้นที่ภาคการเกษตร(3.54) 4. มีนโยบายการส่งเสริมเกษตรยั่งยืนระดับท้องถิ่น (3.51) และ 5. มีนโยบายการส่งเสริมเกษตรยั่งยืนระดับประเทศ (3.47) ตามลำดับ

ตารางที่ 4.19 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืนในด้านสิ่งแวดล้อม

ประเด็น	n=201								
	กลุ่มที่ทำ			กลุ่มที่ไม่ทำ			รวมทั้งสองกลุ่ม		
	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
1.การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ	4.00	0.957	มาก	3.98	0.847	มาก	3.99	0.900	มาก
2.การฟื้นฟูสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่เสื่อมโทรม	3.74	1.063	มาก	3.92	1.002	มาก	3.84	1.033	มาก
3.การลดใช้สารเคมี	3.74	1.333	มาก	4.04	1.114	มาก	3.90	1.230	มาก
4.การฟื้นฟูดินให้มีความอุดมสมบูรณ์	4.13	0.885	มาก	4.19	0.986	มาก	4.16	0.937	มาก
5.สร้างความหลากหลายทางชีวภาพให้เกิดขึ้นในไร่นา	3.99	0.930	มาก	3.99	0.919	มาก	3.99	0.922	มาก
6.มีแหล่งน้ำตามธรรมชาติที่มีคุณภาพดีและมีสัตว์น้ำ	3.65	1.182	มาก	3.82	1.298	มาก	3.74	1.243	มาก

จากตารางที่ 4.19 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืนในด้านสิ่งแวดล้อม ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏ ดังนี้

1. กลุ่มที่ทำเกษตรยั่งยืน จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรเห็นด้วยมากใน 6 ประเด็น คือ 1.การฟื้นฟูดินให้มีความอุดมสมบูรณ์ (4.13) 2. การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ (4.00) 3.สร้างความหลากหลายทางชีวภาพให้เกิดขึ้นในไร่นา(3.99) 4.การลดใช้สารเคมี(3.74) 5.การฟื้นฟูสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่เสื่อมโทรม(3.74) 6. มีแหล่งน้ำตามธรรมชาติที่มีคุณภาพดีและมีสัตว์น้ำ(3.65) ตามลำดับ

2. กลุ่มที่ไม่ทำเกษตรยั่งยืน จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรเห็นด้วยมากใน 6 ประเด็น คือ 1.การฟื้นฟูดินให้มีความอุดมสมบูรณ์ (4.19) 2.การลดใช้สารเคมี (4.04) 3.สร้างความหลากหลายทางชีวภาพให้เกิดขึ้นในไร่นา(3.99) 4.การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

(3.98)5.การฟื้นฟูสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่เสื่อมโทรม (3.92) 6. มีแหล่งน้ำตามธรรมชาติที่มีคุณภาพดีและมีสัตว์น้ำ (3.82) ตามลำดับ

3. รวมทั้งสองกลุ่ม จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรเห็นด้วยมากใน 5

ประเด็น คือ 1.การฟื้นฟูดินให้มีความอุดมสมบูรณ์ (4.16) 2.การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ (3.99) 3.สร้างความหลากหลายทางชีวภาพให้เกิดขึ้นในไร่นา (3.99) 4.การลดใช้สารเคมี (3.90) 5. การฟื้นฟูสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่เสื่อมโทรม (3.84) และ 6. มีแหล่งน้ำตามธรรมชาติที่มีคุณภาพดีและมีสัตว์น้ำ (3.74) ตามลำดับ

ตารางที่ 4.20 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืนในด้านผู้บริโภคน

ประเด็น	n=201								
	กลุ่มที่ทำ			กลุ่มที่ไม่ทำ			รวมทั้งสองกลุ่ม		
	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
1. ผู้บริโภคให้ความสำคัญกับการทำเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม	4.15	0.846	มาก	4.13	0.837	มาก	4.14	0.839	มาก
2. ผู้บริโภคให้ความสำคัญกับการรักษาสุขภาพ	4.19	0.939	มาก	4.32	0.804	มากที่สุด	4.25	0.872	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.20 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืนในด้านผู้บริโภค ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏ ดังนี้

1. กลุ่มที่ทำเกษตรยั่งยืน จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรเห็นด้วยมากใน 2 ประเด็น คือ 1. ผู้บริโภคให้ความสำคัญกับการรักษาสุขภาพ (4.19) 2. ผู้บริโภคให้ความสำคัญกับการทำเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (4.15) ตามลำดับ

2. กลุ่มที่ไม่ทำเกษตรยั่งยืน จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรเห็นด้วยมากที่สุดใน 1 ประเด็น คือ ผู้บริโภคให้ความสำคัญกับการรักษาสุขภาพ (4.32) และเห็นด้วยมากใน 1 ประเด็น คือ ผู้บริโภคให้ความสำคัญกับการทำเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (4.13) ตามลำดับ

3.รวมทั้งสองกลุ่ม จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรเห็นด้วยมากที่สุดใ 1 ประเด็น คือ ผู้บริโภคให้ความสำคัญกับการรักษาสุขภาพ (4.25) และเห็นด้วยมากใน 1 ประเด็น คือ ผู้บริโภคให้ความสำคัญกับการทำเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม(4.14) ตามลำดับ

ตอนที่ 4 ปัญหาและข้อเสนอแนะของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร ที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรยั่งยืน

4.1 ปัญหาของเกษตรกร ได้แก่ ปัญหาด้านบุคคล ปัญหาด้านสังคม ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ปัญหาด้านนโยบายภาครัฐ และปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม

ตารางที่ 4.21 ปัญหาของเกษตรกร

ประเด็นปัญหา	ระดับปัญหา				$\bar{x}$	S.D.	ความหมาย
	ไม่มี	ระดับปัญหา					
	ปัญหา จำนวน (ร้อยละ)	น้อย จำนวน (ร้อยละ)	ปานกลาง จำนวน (ร้อยละ)	มาก จำนวน (ร้อยละ)			
n=201							
1.ด้านบุคคล							
1.1 การไม่มีสิทธิ ในการถือครองที่ดิน	21 (10.4)	113 (56.2)	20 (10.0)	47 (23.4)	1.63	0.871	น้อย
1.2 ไม่มีการเรียนรู้และ ศึกษาทดลองความรู้ใหม่	120 (59.7)	45 (22.4)	22 (10.9)	14 (7.0)	1.62	0.768	น้อย
2.ด้านสังคม							
2.1. ไม่มีผู้นำ และการรวมกลุ่ม	93 (46.3)	65 (32.3)	26 (12.9)	17 (8.5)	1.56	0.753	น้อย
2.2. ไม่มีแบบอย่าง เกษตร ยั่งยืนในชุมชน	82 (40.8)	64 (31.8)	44 (21.9)	11 (5.5)	1.55	0.660	น้อย

ตารางที่ 4.21 (ต่อ)

n=201

ประเด็นปัญหา	ไม่มี		ระดับปัญหา		$\bar{x}$	S.D.	ความหมาย
	ปัญหา จำนวน (ร้อยละ)	น้อย จำนวน (ร้อยละ)	ปานกลาง จำนวน (ร้อยละ)	มาก จำนวน (ร้อยละ)			
2.3.ไม่มีการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ การทำเกษตร ยั่งยืนในชุมชน	89 (44.3)	76 (37.8)	31 (15.4)	5 (2.5)	1.37	0.569	น้อย
2.4 ไม่มีองค์กรชุมชนที่มี ประสบการณ์ ทำเกษตรยั่งยืนที่ เข้มแข็ง	82 (40.8)	49 (24.4)	64 (31.8)	6 (3.0)	1.64	0.578	น้อย
3.ด้านเศรษฐกิจ							
3.1การมีภาวะหนี้สิน	63 (31.3)	38 (18.9)	54 (26.9)	46 (22.9)	2.06	0.781	ปานกลาง
3.2ขาดแคลนเงินทุนหรือ เงินทุนค่อนข้างน้อย	57 (28.3)	35 (17.4)	55 (27.4)	54 (26.9)	2.13	0.778	ปานกลาง
3.3ไม่มีการประกันราคาสินค้า เกษตร	65 (32.3)	88 (43.8)	43 (21.4)	5 (2.5)	1.39	0.560	น้อย
3.4ต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น เช่น น้ำมัน ปุ๋ยเมล็ดพันธุ์	47 (23.4)	49 (24.4)	33 (16.4)	72 (35.8)	2.15	0.877	ปานกลาง
4.ด้านนโยบายภาครัฐ							
4.1ไม่มีนโยบายการส่งเสริมเกษตร ยั่งยืนระดับท้องถิ่น	82 (40.8)	60 (29.8)	52 (25.9)	7 (3.5)	1.55	0.606	น้อย
4.2.ไม่มีนโยบายการส่งเสริม เกษตรยั่งยืนระดับจังหวัด	83 (41.3)	71 (35.3)	37 (18.4)	10 (5.0)	1.48	0.650	น้อย
4.3.ไม่มีนโยบายการส่งเสริมเกษตร ยั่งยืนระดับประเทศ	78 (38.8)	86 (42.8)	33 (16.4)	4 (2.0)	1.33	0.538	น้อย
5.ด้านสิ่งแวดล้อม							
5.1ไม่มีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและ ทรัพยากรธรรมชาติ	76 (37.8)	69 (34.3)	50 (24.9)	6 (3.0)	1.50	0.591	น้อย
5.2ไม่มีการฟื้นฟูสภาพแวดล้อม ธรรมชาติที่เสื่อมโทรม	70 (34.8)	69 (34.3)	51 (25.4)	11 (5.5)	1.56	0.646	น้อย
5.3ไม่มีการสร้างความหลากหลาย ทางชีวภาพให้เกิดขึ้นในไร่นา	82 (40.8)	75 (37.3)	37 (18.4)	7 (3.5)	1.43	0.605	น้อย

จากตารางที่ 4.21 ปัญหาของเกษตรกรที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรยั่งยืน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏ ดังนี้

ปัญหาด้านบุคคล จากผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรมีปัญหาระดับน้อย 2 ประเด็น คือ ไม่มีสิทธิในการถือครองที่ดิน(1.63) และ ไม่มีการเรียนรู้และศึกษาทดลองความรู้ใหม่(1.62) ตามลำดับ

ปัญหาด้านสังคม จากผลการศึกษาพบว่าเกษตรกรมีปัญหาระดับน้อยใน4ประเด็น โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยมากไปหาค่าเฉลี่ยน้อย ดังนี้ 1. ไม่มีองค์กรชุมชนที่มีประสบการณ์ทำเกษตรยั่งยืนที่เข้มแข็ง (1.64) 2. ไม่มีผู้นำและการรวมกลุ่ม (1.56) 3. ไม่มีแบบอย่างเกษตรยั่งยืนในชุมชน (1.55) และ 4. ไม่มีการแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์การทำเกษตรยั่งยืนในชุมชน (1.37) ตามลำดับ

ปัญหาด้านเศรษฐกิจ จากผลการศึกษาพบว่าเกษตรกรมีปัญหาระดับน้อย ใน 1 ประเด็น คือ ไม่มีการประกันราคาสินค้าเกษตร (1.39) และเกษตรกรมีปัญหาระดับปานกลาง ใน 3ประเด็น โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยมากไปหาค่าเฉลี่ยน้อย ดังนี้ 1. ต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น เช่น น้ำมัน ปุ๋ย เมล็ดพันธุ์ (2.15) 2. ขาดแคลนเงินทุนหรือเงินทุนค่อนข้างน้อย (2.13) และ3.การมีภาวะหนี้สิน (2.06) ตามลำดับ

ปัญหาด้านนโยบายภาครัฐ จากผลการศึกษาพบว่าเกษตรกรมีปัญหาระดับน้อย ทั้ง 3 ประเด็น โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยมากไปหาค่าเฉลี่ยน้อยดังนี้ 1. ไม่มีนโยบายการส่งเสริมเกษตรยั่งยืนระดับท้องถิ่น (1.55) 2. ไม่มีนโยบายการส่งเสริมเกษตรยั่งยืนระดับจังหวัด(1.48) 3. ไม่มีนโยบายการส่งเสริมเกษตรยั่งยืนระดับประเทศ(1.33) ตามลำดับ

ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม จากผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรมีปัญหาระดับน้อย ทั้ง 3 ประเด็น โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยมากไปหาค่าเฉลี่ยน้อย ดังนี้ 1. ไม่มีการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่เสื่อมโทรม (1.56) 2. ไม่มีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ (1.50) และ 3. ไม่มีการสร้างความหลากหลายทางชีวภาพให้เกิดขึ้นในไร่นา (1.43) ตามลำดับ

4.2 ข้อเสนอแนะของเกษตรกร ได้แก่ ข้อเสนอแนะของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน จังหวัดยโสธรที่เกี่ยวกับการทำเกษตรยั่งยืน

ตารางที่ 4.22 ข้อเสนอแนะของเกษตรกร

	n=201	
ข้อเสนอแนะของเกษตรกร	จำนวนคน	ร้อยละ
1.ปัญหาการมีภาวะหนี้สิน		
1.1 ให้ภาครัฐลดดอกเบี้ยเงินกู้ยืมของ ธ.ก.ส.และสถาบันอื่นๆ สำหรับ ผู้ทำเกษตรยั่งยืน	180	89.6
1.2 ให้ภาครัฐขยายเวลาการชำระหนี้เงินกู้ของ ธ.ก.ส.และสถาบันอื่นๆ สำหรับเกษตรกรที่ทำเกษตรยั่งยืน	21	10.4
2.ปัญหาขาดแคลนเงินทุนหรือเงินทุนค่อนข้างน้อย		
2.1 ให้ภาครัฐจัดตั้งเงินกองทุนด้านการเกษตรในหมู่บ้านชุมชน ในการส่งเสริมการทำเกษตรยั่งยืน	79	39.3
2.2 ให้ภาครัฐสนับสนุนเงินทุนเป็นรายบุคคลสำหรับผู้ทำเกษตรยั่งยืน	122	60.7
3.ปัญหาด้านทุนการผลิตที่สูงขึ้น เช่น น้ำมัน ปุ๋ย เมล็ดพันธุ์		
3.1 ให้หน่วยงาน ส.ป.ก. ส่งเสริมการใช้พลังงานทางเลือกทดแทนการ ใช้พลังเชื้อเพลิง เช่น การใช้พลังงานแสงอาทิตย์ พลังงานลม	75	37.3
3.2 ให้หน่วยงานภาครัฐให้ความรู้แก่เกษตรกรในการคัดเมล็ดพันธุ์ ที่มีคุณภาพไว้ใช้ในครัวเรือน	126	62.7

จากตารางที่ 4.22 ข้อเสนอแนะเกษตรกร ผลการวิเคราะห์ปรากฏข้อมูลดังนี้

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาการมีภาวะหนี้สิน จากผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรเกือบทั้งหมด (ร้อยละ 89.6) เกษตรกรมีข้อเสนอแนะ ให้ภาครัฐลดดอกเบี้ยเงินกู้ยืมของ ธ.ก.ส.และสถาบันอื่นๆ สำหรับเกษตรกรที่ทำเกษตรยั่งยืน และ (ร้อยละ 10.4) ให้ภาครัฐขยายเวลาการชำระหนี้เงินกู้ของ ธ.ก.ส. และสถาบันอื่นๆ สำหรับเกษตรกรที่ทำเกษตรยั่งยืน ตามลำดับ

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาขาดแคลนเงินทุนหรือเงินทุนค่อนข้างน้อยจากผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรเกินกว่าครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 60.7) เกษตรกรมีข้อเสนอแนะให้ภาครัฐสนับสนุนเงินทุนเป็นรายบุคคลสำหรับผู้ทำเกษตรยั่งยืน และ (ร้อยละ 39.3) ให้ภาครัฐจัดตั้งเงินกองทุนด้านการเกษตรในหมู่บ้านชุมชนในการส่งเสริมการทำเกษตรยั่งยืน ตามลำดับ

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น เช่น น้ำมัน ปุ๋ย เมล็ดพันธุ์ จากผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรเกินกว่าครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 62.7) เกษตรกรมีข้อเสนอแนะให้หน่วยงานภาครัฐให้ความรู้แก่เกษตรกรในการคัดเมล็ดพันธุ์ที่มี คุณภาพไว้ใช้ในครัวเรือน และ (ร้อยละ 37.3) ให้หน่วยงาน ส.ป.ก. ส่งเสริมการใช้พลังงานทางเลือกทดแทนการใช้พลังเชื้อเพลิง เช่น การใช้พลังงานแสงอาทิตย์ พลังงานลม ตามลำดับ

บทที่ 5

สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัย เรื่อง การทำเกษตรยั่งยืนของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร ผู้วิจัย ได้เสนอการวิจัยในประเด็นที่สำคัญโดยสามารถจำแนกเป็น 3 ส่วน คือ สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. สรุปการวิจัย

1.1 วัตถุประสงค์ของการวิจัย ในการศึกษาครั้งนี้เพื่อศึกษา 1) สภาพพื้นฐานทางสังคม และเศรษฐกิจของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร 2) ทักษะคิดของเกษตรกรต่อการทำเกษตรยั่งยืนของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร 3) ความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำเกษตรยั่งยืนของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร 4) ปัญหาและข้อเสนอแนะของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธรที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรยั่งยืน

1.2 วิธีดำเนินการวิจัย เรื่องการทำเกษตรยั่งยืนในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ ประชากรที่ศึกษา คือ เกษตรกรที่ได้รับหนังสืออนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร (ส.ป.ก. 4-01) และเป็นพื้นที่เป้าหมายตามโครงการนิคมการเกษตร “เกษตรอินทรีย์” จังหวัดยโสธร ปี 2554-2558 จำนวน 7 อำเภอ 15 ตำบล เกษตรกร 12,297 ราย การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง (Sample) โดยใช้สูตรการคำนวณ ขนาดตัวอย่างของทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane 1967) โดยมีความคลาดเคลื่อนร้อยละ 7 ได้จำนวนตัวอย่าง 201 ราย เนื่องจากในแต่ละตำบลมีจำนวนประชากรไม่เท่ากัน จึงได้กำหนดตัวอย่างในแต่ละตำบลตามสัดส่วน คือ ร้อยละ 1.63 ของประชากรทั้งหมดในแต่ละตำบล และทำการสุ่มแบบง่ายโดยวิธีการจับสลากจากรายชื่อเกษตรกร เพื่อให้ได้ตามกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสัมภาษณ์ ประกอบด้วย 4 ตอน คือ ตอนที่ 1 สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจบางประการของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร ตอนที่ 2 ทักษะคิดของเกษตรกรต่อการทำเกษตรยั่งยืนของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธรตอนที่ 3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืนของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร และตอนที่ 4 ปัญหา และข้อเสนอแนะของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธรที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรยั่งยืน การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป สถิติที่ใช้ ได้แก่ การหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ

(Percentage) ค่าต่ำสุด (Minimum) ค่าสูงสุด (Maximum) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

1.3 ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1.3.1 สภาพพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน

จังหวัดยโสธรส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงอายุเฉลี่ย 49.82 ปี ประมาณครึ่งหนึ่งจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และน้อยที่สุดจะอยู่ในระดับการศึกษาปริญญาตรี สมาชิกในครัวเรือน เฉลี่ย 4.64 คน เกษตรกรทั้งหมดประกอบอาชีพเกษตรกรรม แรงงานในครัวเรือนภาคการเกษตร เฉลี่ย 3.16 คน เกษตรกรส่วนใหญ่มีสถานะหนี้สินในครัวเรือน โดยเกษตรกรเกินกว่าครึ่งหนึ่งไม่มีเงินออมในครัวเรือน การถือครองที่ดินในครัวเรือนของเกษตรกร พบว่าเกษตรกรถือครองที่ดิน ส.ป.ก. โดยเฉลี่ย 14.12 ไร่ มีพื้นที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมโดยเฉลี่ย 18.74 ไร่ โดยเกษตรกรส่วนใหญ่มีการใช้ประโยชน์ในแปลงที่ดิน ส.ป.ก. เต็มทุกแปลง และเกษตรกรเกินกว่าครึ่งหนึ่งไม่ได้ทำเกษตรยั่งยืน

1.3.2 ทักษะคิดของเกษตรกรต่อการทำเกษตรยั่งยืนของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน

จังหวัดยโสธร ทักษะคิดของเกษตรกร เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นพบว่าเกษตรกรเห็นด้วยอย่างยิ่งใน 5 ประเด็น ดังนี้ การทำเกษตรยั่งยืนทำให้เกษตรกรมีรายได้ตลอดทั้งปี การทำเกษตรยั่งยืนทำให้เกษตรกรมีอาหารบริโภคตลอดทั้งปี การทำเกษตรยั่งยืนเป็นทางรอดของภาคการเกษตรไทย การทำเกษตรยั่งยืนเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้กับประเทศ และ ระบบเกษตรยั่งยืนเป็นระบบเกษตรที่ก่อให้เกิดความเกื้อกูลกันของเกษตรกรและกลุ่มเกษตรกร และเกษตรกรเห็นด้วย 1 ประเด็น คือ การทำเกษตรยั่งยืนทำให้มีการพึ่งพาปัจจัยภายนอกในการผลิตน้อยลง

1.3.3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำเกษตรยั่งยืนของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน

จังหวัดยโสธร

1) ความคิดเห็นด้านบุคคล

(1) ด้านบุคคลที่เกี่ยวกับคุณลักษณะเฉพาะของเกษตรกร เกษตรกรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำเกษตรยั่งยืนในประเด็นเกี่ยวกับคุณลักษณะเฉพาะดังนี้ 1) กลุ่มที่ทำเกษตรยั่งยืน เกษตรกรเห็นด้วยกับคุณลักษณะเฉพาะของเกษตรกร ในระดับมากที่สุด 3 ประเด็น โดยเรียงลำดับ ดังนี้ การมีสิทธิในการถือครองที่ดิน มีอุปนิสัยที่ชอบพึ่งพาตนเอง มากกว่าผู้อื่น และ มีความขยันอดทนรักการเกษตรและสิ่งแวดลอมในแปลง และเกษตรกรเห็นด้วยกับคุณลักษณะเฉพาะในระดับมาก 2 ประเด็น คือ เลิกค่านิยมบริโภค อุดออม ไม่คิดอบายมุข และ ใฝ่การเรียนรู้ และศึกษา ทดลองความรู้ใหม่ 2) กลุ่มที่ไม่ทำเกษตรยั่งยืน เกษตรกรเห็นด้วยกับคุณลักษณะเฉพาะของเกษตรกรในระดับมาก 5 ประเด็น โดยเรียงลำดับ ดังนี้ มีความขยันอดทนรักการเกษตรและสิ่งแวดลอมในแปลง

มีอุปนิสัยที่ชอบฟังพาดตนเองมากกว่าผู้อื่น การมีสิทธิในการถือครองที่ดิน เลิกค่านิยมบริโภคนิยม อุดม ไม่ติดอบายมุข และใฝ่การเรียนรู้ และศึกษาทดลองความรู้ใหม่ 3) **รวมทั้งสองกลุ่ม** เกษตรกรเห็นด้วยกับคุณลักษณะเฉพาะของเกษตรกร ในระดับมากที่สุด 1 ประเด็น คือ มีความขยันอดทนรักการเกษตร และสิ่งแวดล้อมในแปลง และเห็นด้วยในระดับมาก 4 ประเด็น โดยเรียงลำดับ ดังนี้ การมีสิทธิในการถือครองที่ดิน มีอุปนิสัยที่ชอบฟังพาดตนเองมากกว่าผู้อื่น เลิกค่านิยมบริโภคนิยม อุดม ไม่ติดอบายมุข และใฝ่การเรียนรู้ และศึกษาทดลองความรู้ใหม่

(2) **ด้านบุคคลที่เกี่ยวกับความสามารถในการผลิตของเกษตรกร** เกษตรกรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำเกษตรยั่งยืนในประเด็นเกี่ยวกับความสามารถในการผลิตของเกษตรกร ดังนี้ 1) **กลุ่มที่ทำเกษตรยั่งยืน** เกษตรกรเห็นด้วยกับความสามารถในการผลิตของเกษตรกรในระดับมาก 5 ประเด็น โดยเรียงลำดับ ดังนี้ การใช้ทรัพยากรในแปลงอย่างคุ้มค่า การตัดสินใจและร่วมกันทำงานในแปลง มีการปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการทำการเกษตร มีการอาศัยในแปลงและมีเวลาทำงานในแปลง และมีแรงงานครอบครัวที่เพียงพอกับการทำงาน 2) **กลุ่มที่ไม่ทำเกษตรยั่งยืน** เกษตรกรเห็นด้วยกับความสามารถในการผลิตของเกษตรกรในระดับมาก 5 ประเด็น โดยเรียงลำดับ ดังนี้ การตัดสินใจและร่วมกันทำงานในแปลง มีการปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการทำการเกษตร การใช้ทรัพยากรในแปลงอย่างคุ้มค่า มีการอาศัยในแปลงและมีเวลาทำงานในแปลง และมีแรงงานครอบครัวที่เพียงพอกับการทำงาน 3) **รวมทั้งสองกลุ่ม** เกษตรกรเห็นด้วยกับความสามารถในการผลิตของเกษตรกรในระดับมาก 5 ประเด็น โดยเรียงลำดับ ดังนี้ การตัดสินใจและร่วมกันทำงานในแปลง การใช้ทรัพยากรในแปลงอย่างคุ้มค่า มีการปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการทำการเกษตร มีการอาศัยในแปลงและมีเวลาทำงานในแปลง และมีแรงงานครอบครัวที่เพียงพอกับการทำงาน

(3) **ด้านบุคคลเกี่ยวกับประสบการณ์ชีวิตของเกษตรกร** เกษตรกรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำเกษตรยั่งยืนในประเด็นเกี่ยวกับประสบการณ์ชีวิตของเกษตรกร ดังนี้ 1) **กลุ่มที่ทำเกษตรยั่งยืน** เกษตรกรเห็นด้วยกับประสบการณ์ชีวิตของเกษตรกรในระดับมากที่สุด 1 ประเด็น คือ ความคุ้นเคยกับการทำเกษตรมาตั้งแต่ยังเด็ก เกษตรกรเห็นด้วยในระดับมาก 1 ประเด็น คือ มีประสบการณ์ชีวิตที่ยากลำบากและดีนรของการทำอาชีพอื่น และเกษตรกรเห็นด้วยในระดับปานกลาง 2 ประเด็น โดยเรียงลำดับ ดังนี้ เกิดความล้มเหลวจากการผลิตเชิงเดี่ยว และประสบปัญหาด้านสุขภาพจากการใช้สารเคมีปราบศัตรูพืช 2) **กลุ่มที่ไม่ทำเกษตรยั่งยืน** เกษตรกรเห็นด้วยกับประสบการณ์ชีวิตของเกษตรกรในระดับมากที่สุด 1 ประเด็น คือ ความคุ้นเคยกับการทำเกษตรมาตั้งแต่ยังเด็ก เกษตรกรเห็นด้วยในระดับมาก 1 ประเด็น คือ มีประสบการณ์ชีวิตที่ยากลำบากและดีนรของการทำอาชีพอื่น และเกษตรกรเห็นด้วยระดับปานกลาง 2 ประเด็น โดยเรียงลำดับดังนี้

เกิดความล้มเหลวจากการผลิตเชิงเดี่ยว และประสบปัญหาด้านสุขภาพจากการใช้สารเคมีปราบศัตรูพืช 3) **รวมทั้งสองกลุ่ม** เกษตรกรเห็นด้วยกับประสบการณ์ชีวิตของเกษตรกรในระดับมากที่สุด 1 ประเด็น คือ ความคุ้นเคยกับการทำเกษตรมาตั้งแต่ยังเด็ก เกษตรกรเห็นด้วยในระดับมาก 1 ประเด็นคือ มีประสบการณ์ชีวิตที่ยากลำบากและฉันทนของการทำอาชีพอื่น และเกษตรกรเห็นด้วยในระดับปานกลาง 2 ประเด็น โดยเรียงลำดับดังนี้ เกิดความล้มเหลวจากการผลิตเชิงเดี่ยวและประสบปัญหาด้านสุขภาพจากการใช้สารเคมีปราบศัตรูพืช

2) **ความคิดเห็นด้านสังคม** เกษตรกรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำเกษตรยั่งยืนในประเด็นด้านสังคมดังนี้ 1) **กลุ่มที่ทำเกษตรยั่งยืน** เกษตรกรเห็นด้วยกับประเด็นด้านสังคมในระดับมาก 5 ประเด็น โดยเรียงลำดับ ดังนี้ มีการแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ในการทำเกษตรในชุมชน มีแบบอย่างเกษตรยั่งยืนในชุมชน มีการสร้างความตระหนักในประโยชน์ที่ได้รับจากการพัฒนาเกษตรยั่งยืน มีองค์กรชุมชนที่มีประสบการณ์ทำเกษตรยั่งยืนที่เข้มแข็ง มีผู้นำและมีการรวมกลุ่ม 2) **กลุ่มที่ไม่ทำเกษตรยั่งยืน** เกษตรกรเห็นด้วยกับประเด็นด้านสังคมในระดับมาก 5 ประเด็น โดยเรียงลำดับ ดังนี้ มีการสร้างความตระหนักในประโยชน์ที่ได้รับจากการพัฒนาเกษตรยั่งยืน มีการแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ในการทำเกษตรในชุมชน มีแบบอย่างเกษตรยั่งยืนในชุมชน มีองค์กรชุมชนที่มีประสบการณ์ทำเกษตรยั่งยืนที่เข้มแข็ง มีผู้นำและมีการรวมกลุ่ม 3) **รวมทั้งสองกลุ่ม** เกษตรกรเห็นด้วยกับประเด็นด้านสังคมในระดับมาก 5 ประเด็น โดยเรียงลำดับ ดังนี้ มีการสร้างความตระหนักในประโยชน์ที่ได้รับจากการพัฒนาเกษตรยั่งยืน มีการแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ในการทำเกษตรในชุมชน มีแบบอย่างเกษตรยั่งยืนในชุมชน มีองค์กรชุมชนที่มีประสบการณ์ทำเกษตรยั่งยืนที่เข้มแข็ง และมีผู้นำและมีการรวมกลุ่ม

3) **ความคิดเห็นด้านเศรษฐกิจ** เกษตรกรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำเกษตรยั่งยืนในประเด็นด้านเศรษฐกิจ ดังนี้ 1) **กลุ่มที่ทำเกษตรยั่งยืน** เกษตรกรเห็นด้วยกับประเด็นด้านเศรษฐกิจในระดับมาก 7 ประเด็น โดยเรียงลำดับ ดังนี้ ต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น เช่น น้ำมัน ปุ๋ย เมล็ดพันธุ์ การขาดแคลนเงินทุนหรือเงินทุนค่อนข้างน้อย การมีรายได้ทางการเกษตรที่มั่นคง มีองค์กรมาตรฐานผลผลิตในการสร้างความน่าเชื่อถือแก่ผลผลิต มีแหล่งรับซื้อ หรือตลาดที่แน่นอน การมีหนี้สิน และการประกันราคาสินค้าเกษตร และ เกษตรกรเห็นด้วยในระดับปานกลาง 1 ประเด็น คือ มีเงินทุนอย่างเพียงพอ 2) **กลุ่มที่ไม่ได้ทำเกษตรยั่งยืน** เกษตรกรเห็นด้วยกับประเด็นด้านเศรษฐกิจในระดับมาก 7 ประเด็น โดยเรียงลำดับ ดังนี้ ต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น เช่น น้ำมัน ปุ๋ย เมล็ดพันธุ์ การขาดแคลนเงินทุนหรือเงินทุนค่อนข้างน้อย การมีรายได้ทางการเกษตรที่มั่นคง การประกันราคาสินค้าเกษตร มีแหล่งรับซื้อ หรือตลาดที่แน่นอน การมีหนี้สิน และมีเงินทุนอย่างเพียงพอ และ เกษตรกรเห็นด้วยในระดับปานกลาง 1 ประเด็น คือ มีองค์กรมาตรฐานผลผลิตในการ

สร้างความน่าเชื่อถือแก่ผลผลิต 3) **รวมทั้งสองกลุ่ม** เกษตรกรเห็นด้วยกับประเด็นด้านเศรษฐกิจในระดับมาก 8 ประเด็น โดยเรียงลำดับ ดังนี้ ต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น เช่น น้ำมัน ปุ๋ย เมล็ดพันธุ์ การขาดแคลนเงินทุนหรือเงินทุนค่อนข้างน้อย การมีรายได้ทางการเกษตรที่มั่นคง มีแหล่งรับซื้อหรือตลาดที่แน่นอน การมีหนี้สิน การประกันราคาสินค้าเกษตร และ มีองค์กรมาตรฐานผลผลิตในการสร้างความน่าเชื่อถือแก่ผลผลิต และเกษตรกรเห็นด้วยในระดับปานกลาง 1 ประเด็น คือ มีเงินทุนอย่างเพียงพอ

4) **ความคิดเห็นด้านนโยบายภาครัฐ** เกษตรกรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำเกษตรยั่งยืนในประเด็นด้านนโยบายภาครัฐ ดังนี้ 1) **กลุ่มที่ทำเกษตรยั่งยืน** เกษตรกรเห็นด้วยกับประเด็นด้านนโยบายภาครัฐในระดับมาก 2 ประเด็น โดยเรียงลำดับ ดังนี้ มีนโยบายการส่งเสริมเกษตรยั่งยืนระดับจังหวัด มีการประชาสัมพันธ์ การชี้แนะแนวทางการทำเกษตรยั่งยืน และเทคโนโลยีใหม่ๆที่เกี่ยวข้องกับภาคการเกษตร จากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน และเกษตรกรเห็นด้วยในระดับปานกลาง 3 ประเด็น ดังนี้ มีนโยบายการส่งเสริมเกษตรยั่งยืนระดับประเทศ ภาครัฐมีการเตรียมความพร้อมด้านสาธารณูปโภค เช่น ถนน ไฟฟ้า ระบบชลประทานรองรับในพื้นที่ภาคการเกษตร มีนโยบายการส่งเสริมเกษตรยั่งยืนระดับท้องถิ่น 2) **กลุ่มที่ไม่ได้ทำเกษตรยั่งยืน** เกษตรกรเห็นด้วยกับประเด็นด้านนโยบายภาครัฐในระดับมาก 5 ประเด็น โดยเรียงลำดับ ดังนี้ มีการประชาสัมพันธ์ การชี้แนะแนวทางการทำเกษตรยั่งยืน และเทคโนโลยีใหม่ๆที่เกี่ยวข้องกับภาคการเกษตร จากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน มีนโยบายการส่งเสริมเกษตรยั่งยืนระดับจังหวัด มีนโยบายการส่งเสริมเกษตรยั่งยืนระดับท้องถิ่น ภาครัฐมีการเตรียมความพร้อมด้านสาธารณูปโภค เช่น ถนน ไฟฟ้า ระบบชลประทานรองรับในพื้นที่ภาคการเกษตร และ มีนโยบายการส่งเสริมเกษตรยั่งยืนระดับประเทศ 3) **รวมทั้งสองกลุ่ม** เกษตรกรเห็นด้วยกับประเด็นด้านนโยบายภาครัฐในระดับมาก 5 ประเด็น โดยเรียงลำดับ ดังนี้ มีการประชาสัมพันธ์ การชี้แนะแนวทางการทำเกษตรยั่งยืน และเทคโนโลยีใหม่ๆที่เกี่ยวข้องกับภาคการเกษตร จากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน มีนโยบายการส่งเสริมเกษตรยั่งยืนระดับจังหวัด ภาครัฐมีการเตรียมความพร้อมด้านสาธารณูปโภค เช่น ถนน ไฟฟ้า ระบบชลประทานรองรับในพื้นที่ภาคการเกษตร มีนโยบายการส่งเสริมเกษตรยั่งยืน ระดับท้องถิ่น และ มีนโยบายการส่งเสริมเกษตรยั่งยืนระดับประเทศ

5) **ความคิดเห็นด้านสิ่งแวดล้อม** เกษตรกรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำเกษตรยั่งยืนในประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม ดังนี้ 1) **กลุ่มที่ทำเกษตรยั่งยืน** เกษตรกรเห็นด้วยกับประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมในระดับมาก 6 ประเด็น โดยเรียงลำดับ ดังนี้ การฟื้นฟูดินให้มีความอุดมสมบูรณ์ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ สร้างความหลากหลายทางชีวภาพให้เกิดขึ้นในไร่นา การลดใช้สารเคมี การฟื้นฟูสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่เสื่อมโทรม และมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติ

ที่มีคุณภาพดีและมีสัตว์น้ำ 2) **กลุ่มที่ไม่ได้ทำเกษตรยั่งยืน** เกษตรกรเห็นด้วยกับประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมในระดับมาก 6 ประเด็น โดยเรียงลำดับ ดังนี้ การฟื้นฟูดินให้มีความอุดมสมบูรณ์ การลดใช้สารเคมี สร้างความหลากหลายทางชีวภาพให้เกิดขึ้นในไร่นา การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ การฟื้นฟูสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่เสื่อมโทรม และมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติที่มีคุณภาพดีและมีสัตว์น้ำ 3) **รวมทั้งสองกลุ่ม** เกษตรกรเห็นด้วยกับประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมในระดับมาก 5 ประเด็น โดยเรียงลำดับ ดังนี้ การฟื้นฟูดินให้มีความอุดมสมบูรณ์ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ สร้างความหลากหลายทางชีวภาพให้เกิดขึ้นในไร่นา การลดใช้สารเคมี การฟื้นฟูสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่เสื่อมโทรม และมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติที่มีคุณภาพดีและมีสัตว์น้ำ

6) **ความคิดเห็นด้านผู้บริโภค** เกษตรกรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำเกษตรยั่งยืนในประเด็นด้านผู้บริโภคดังนี้ 1) **กลุ่มที่ทำเกษตรยั่งยืน** เกษตรกรเห็นด้วยกับประเด็นด้านผู้บริโภคในระดับมาก 2 ประเด็น โดยเรียงลำดับ ดังนี้ ผู้บริโภคให้ความสำคัญกับการรักษาสุขภาพ ผู้บริโภคให้ความสำคัญกับการทำเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม 2) **กลุ่มที่ไม่ได้ทำเกษตรยั่งยืน** เกษตรกรเห็นด้วยกับประเด็นด้านผู้บริโภคในระดับมากที่สุด 1 ประเด็น คือ ผู้บริโภคให้ความสำคัญกับการรักษาสุขภาพ และเกษตรกรเห็นด้วยในระดับมาก 1 ประเด็น คือ ผู้บริโภคให้ความสำคัญกับการทำเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม 3) **รวมทั้งสองกลุ่ม** เกษตรกรเห็นด้วยกับประเด็นด้านผู้บริโภคในระดับมากที่สุด 1 ประเด็น คือ ผู้บริโภคให้ความสำคัญกับการรักษาสุขภาพ และเกษตรกรเห็นด้วยใน ระดับมาก 1 ประเด็นคือ ผู้บริโภคให้ความสำคัญกับการทำเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

1.3.4 ปัญหาและข้อเสนอแนะของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธรที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรยั่งยืน

ปัญหาโดยภาพรวมเกษตรกรมีปัญหาส่วนใหญ่อยู่ในระดับน้อยเมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า เกษตรกรมีปัญหาในระดับปานกลางใน 3 ประเด็น โดยเรียงลำดับ ดังนี้ ขาดแคลนเงินทุนหรือเงินทุนค่อนข้างน้อย มีภาวะหนี้สิน และต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น เช่น น้ำมัน ปุ๋ย เมล็ดพันธุ์

ข้อเสนอแนะของเกษตรกร ในประเด็น ปัญหาการมีภาวะหนี้สิน เกษตรกรส่วนใหญ่มีข้อเสนอแนะ ให้ภาครัฐลดดอกเบี้ยเงินกู้ยืมของ ธ.ก.ส. และสถาบันอื่นๆ สำหรับเกษตรกรที่ทำเกษตรยั่งยืน และ ให้ภาครัฐขยายเวลาการชำระหนี้เงินกู้ของ ธ.ก.ส. และสถาบันอื่นๆ สำหรับเกษตรกรที่ทำเกษตรยั่งยืน ในประเด็นปัญหาขาดแคลนเงินทุนหรือเงินทุนค่อนข้างน้อย เกษตรกรเกินกว่าครึ่งหนึ่ง เกษตรกรเสนอแนะให้ภาครัฐสนับสนุนเงินทุนเป็นรายบุคคลสำหรับ

ผู้ทำเกษตรยั่งยืน และ ให้ภาครัฐจัดตั้งเงินกองทุนด้านการเกษตรในหมู่บ้าน ชุมชนในการส่งเสริม การทำเกษตรยั่งยืน และในประเด็นปัญหาต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น เช่น น้ำมัน ปุ๋ย เมล็ดพันธุ์ เกษตรกรเสนอแนะให้หน่วยงานภาครัฐให้ความรู้แก่เกษตรกรในการคัดเมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพไว้ใช้ในครัวเรือน และ ให้หน่วยงาน ส.ป.ก. ส่งเสริมการใช้พลังงานทางเลือก ทดแทนการใช้พลังงาน เชื้อเพลิง เช่น การใช้พลังงานแสงอาทิตย์ พลังงานลม

2. อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาการทำเกษตรยั่งยืนของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร ทั้ง สภาพพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร ทักษะคติของ เกษตรกรต่อการทำเกษตรยั่งยืนของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร ความคิดเห็นเกี่ยวกับการ ทำเกษตรยั่งยืนของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร ปัญหาและข้อเสนอแนะของ เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธรที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรยั่งยืน มีประเด็นที่ควรนำมา อภิปรายผล ดังต่อไปนี้

2.1 สภาพพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัด ยโสธร จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร มีการถือครองที่ดินโดยเฉลี่ย ครัวเรือนละ 14.12 ไร่ ทั้งนี้ขนาดการถือครองที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดินเฉลี่ยลดลงส่วนหนึ่งเป็นผลมา จากการโอนสิทธิและกระจายสิทธิการใช้ประโยชน์ในที่ดินให้แก่บุตรหลานเกษตรกร ซึ่งสอดคล้อง กับวิระชัย นาควิบูลย์วงศ์ และคณะ (2554) ที่พบว่า การโอนสิทธิและการกระจายสิทธิการใช้ ประโยชน์ในที่ดินมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 1.5 ต่อปี จะเห็นได้ว่าเนื้อที่ถือครองที่ดินของ เกษตรกรเขตปฏิรูปที่ดินมีแนวโน้มลดลง

2.2 ทักษะคติของเกษตรกรต่อการทำเกษตรยั่งยืนของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน จังหวัดยโสธร จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรกลุ่มที่ทำเกษตรยั่งยืน และกลุ่มที่ไม่ทำเกษตรยั่งยืน มีทัศนคติเห็นด้วยอย่างยิ่งมากที่สุดว่า การทำเกษตรยั่งยืนทำให้เกษตรกรมีรายได้และมีอาหาร บริโภคตลอดทั้งปีเนื่องจากการทำเกษตรยั่งยืนเกษตรกรจะต้องมีการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์อย่าง สมผสมผสาน มีความหลากหลายทางชีวภาพ มีการเพาะปลูกหมุนเวียนตามฤดูกาลตลอดทั้งปี เช่น การ ทำเกษตรผสมผสาน วนเกษตร ซึ่งสอดคล้องกับ วิระชัย นาควิบูลย์วงศ์ และคณะ (2554) ที่พบว่า เกษตรกรที่มีรูปแบบการผลิตตามแนวทางเกษตรยั่งยืนจะมีความเสี่ยงน้อยกว่าเกษตรกรที่ทำ การเกษตรแบบเชิงเดี่ยว เกษตรกรมั่นใจว่ารูปแบบการเกษตรที่หลากหลายด้วยกิจกรรมต่างๆเฉพาะ อย่างยิ่งถ้ากิจกรรมเหล่านั้นมีความเกื้อกูล สอดคล้อง สมดุลกันแล้วก็จะยังเป็นการสร้างความมั่นคง

ให้กับระบบนิเวศเกษตร ซึ่งจะเกื้อหนุนให้เกษตรกรมีความมั่นคงในเรื่องรายได้ และอาหารไปพร้อมกัน

2.3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำเกษตรยั่งยืนของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร

2.3.1 ความคิดเห็นด้านบุคคล

1) ด้านบุคคลที่เกี่ยวกับคุณลักษณะเฉพาะของเกษตรกร จากการศึกษาพบว่า คุณลักษณะเฉพาะของเกษตรกร ที่เกษตรกรมีความคิดเห็นในภาพรวมระดับมากที่สุด คือมีความขยันอดทนรักการเกษตรและสิ่งแวดล้อมในแปลงเนื่องมาจากการทำเกษตรยั่งยืนเป็นการทำการเกษตรที่ต้องใส่ใจสิ่งแวดล้อม ไม่ใช่ สารเคมี ปุ๋ยเคมี เช่น การทำเกษตรอินทรีย์ การทำเกษตรธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกับนันทิยา หุตานุกวัตรและคณะ (2547) ที่พบว่า อุปนิสัยของผู้ที่ทำเกษตรกรรมยั่งยืนจะต้องมีความขยันอดทนรักการเกษตรและสิ่งแวดล้อมในแปลง รองลงมา คือการมีสิทธิในการถือครองที่ดิน เนื่องจากที่ดินเป็นปัจจัยสำคัญขั้นพื้นฐานที่มีความสำคัญอย่างมากต่อการทำเกษตรยั่งยืนซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของนันทิยา หุตานุกวัตรและคณะ (2547) ที่พบว่า การมีสิทธิในการถือครองที่ดินเป็นปัจจัยที่เอื้อในการทำเกษตรยั่งยืน สอดคล้องกับวีระชัย นาควิบูลย์วงศ์และคณะ (2554) ที่พบว่า การมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน เกษตรกรมีแนวโน้มที่จะนำที่ดินมาใช้ประโยชน์เพื่อการผลิตมากขึ้น และสอดคล้องกับณัฐกฤตา ศรีสุขงศ์ (2555) ที่พบว่า ปัจจัยที่ทำให้เกษตรกรตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานคือ เกษตรกรมีที่ดินเป็นของตนเอง ซึ่งการมีที่ดินเป็นของตนเองสามารถตัดสินใจที่จะลงทุนหรือจัดการใช้ที่ดินให้เกิดประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุด

2) ด้านบุคคลที่เกี่ยวกับความสามารถในการผลิตของเกษตรกร จากการศึกษาพบว่าความสามารถในการผลิตของเกษตรกรมีความคิดเห็นในภาพรวมระดับมากที่สุด คือ เกษตรกรมีการตัดสินใจและร่วมกันทำงานในแปลง เนื่องจากจากการตัดสินใจของครอบครัวและการร่วมกันทำงานในแปลงเป็นปัจจัยเอื้อในการทำเกษตรยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของนันทิยา หุตานุกวัตรและคณะ (2547) ที่พบว่า การมีแรงงานครอบครัวที่เพียงพอกับการทำงานเป็นปัจจัยเอื้อต่อการทำเกษตรยั่งยืน ถ้าแรงงานในครอบครัวมีน้อยไม่เพียงพอกับงานในไร่นา เป็นปัจจัยอุปสรรคในการทำเกษตรยั่งยืน

3) ด้านบุคคลที่เกี่ยวกับประสบการณ์ชีวิตของเกษตรกร จากการศึกษาพบว่า ประสบการณ์ชีวิตของเกษตรกรที่เกษตรกรมีความคิดเห็นระดับมากที่สุด คือความคุ้นเคยกับการทำเกษตรมาตั้งแต่ยังเด็กมีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืน ซึ่งมีความสอดคล้องกับนันทิยา หุตานุกวัตรและคณะ (2547) ที่พบว่า ความคุ้นเคยกับการเกษตรมาตั้งแต่เด็กเป็นปัจจัยเอื้อต่อการทำเกษตรยั่งยืน รองลงมา คือมีประสบการณ์ชีวิตที่ยากลำบากและต้นทุนของการทำอาชีพอื่น ซึ่งสอดคล้อง

กับนันทิยา หุตานูวัตรและคณะ (2547) ที่พบว่า ประสบการณ์ชีวิตที่มีความยากลำบากและดึ้นรน ต่อสู้และประสบการณ์ชีวิตของการทำงานในเมืองหรือต่างถิ่น ได้พบความลำบากอีกรูปแบบหนึ่ง

2.3.2 ความคิดเห็นด้านสังคม จากการศึกษาพบว่าในภาพรวมของเกษตรกรมีความคิดเห็นระดับมาก เกี่ยวกับการสร้างความตระหนักในประโยชน์ที่ได้รับจากการพัฒนาเกษตรยั่งยืน มีการแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ในการทำเกษตรในชุมชน มีแบบอย่างเกษตรยั่งยืนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับนันทิยา หุตานูวัตรและคณะ (2547) ที่พบว่า การมีแบบอย่างเกษตรกรรมยั่งยืนในชุมชนเป็นปัจจัยเอื้อต่อการทำเกษตรกรรมยั่งยืน มีองค์กรชุมชนที่มีประสบการณ์ทำเกษตรยั่งยืนที่เข้มแข็งรองลงมา มีองค์กรชุมชนที่มีประสบการณ์ทำเกษตรยั่งยืนที่เข้มแข็ง ซึ่งสอดคล้องกับมูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (2547) ที่พบว่า องค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง ซึ่งเกิดจากการที่คนในชุมชนมีองค์ความรู้ที่สั่งสมมานานหลายปีและการมีกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน

2.3.3 ความคิดเห็นด้านเศรษฐกิจ จากการศึกษาพบว่าในภาพรวมของเกษตรกรมีความคิดเห็นระดับมากในประเด็น การขาดแคลนเงินทุนหรือเงินทุนค่อนข้างน้อย การมีรายได้ทางการเกษตรที่มั่นคง มีแหล่งรับซื้อตลาดที่แน่นอน ต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น เช่น น้ำมัน ปุ๋ย เมล็ดพันธุ์ และการมีหนี้สินมีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับนันทิยา หุตานูวัตรและคณะ (2547) ที่พบว่า การมีหนี้สินเป็นทั้งปัจจัยเอื้อและอุปสรรคต่อการทำเกษตรยั่งยืนของเกษตรกร กล่าวคือ ความสามารถรับภาระทางการเงินในระยะแรกของการปรับเปลี่ยนมาทำเกษตรยั่งยืนของเกษตรกรเป็นทั้งปัจจัยเอื้อหรืออุปสรรคในการทำเกษตรยั่งยืน

2.3.4 ความคิดเห็นด้านนโยบายภาครัฐ จากการศึกษาพบว่าในภาพรวมของเกษตรกรมีความคิดเห็นระดับมากในประเด็น มีนโยบายการส่งเสริมเกษตรยั่งยืนของการพัฒนา ระดับจังหวัด มีการประชาสัมพันธ์/การชี้แนะแนวทางการทำเกษตรยั่งยืน และเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่เกี่ยวข้องกับภาคการเกษตร จากหน่วยงานทั้งภาครัฐ/เอกชน ซึ่งจะมีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืนของเกษตรกรมีนโยบายส่งเสริมเกษตรยั่งยืนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การมีนโยบายการส่งเสริมเกษตรยั่งยืนระดับประเทศมีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืนซึ่งมีความสอดคล้องกับนันทิยา หุตานูวัตรและคณะ (2547) ที่พบว่าปัจจัยการส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน จากภายในและภายนอกชุมชน กระบวนการขับเคลื่อนเกษตรกรรมยั่งยืนของชุมชนเป็นปัจจัยเอื้อให้เกิดการทำเกษตรกรรมยั่งยืนอย่างแพร่หลายในชุมชน การส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งหน่วยงานพัฒนาเอกชน และหน่วยงานภาครัฐทั้งทางตรงและทางอ้อมในการทำเกษตรกรรมยั่งยืนของชุมชนเป็นปัจจัยเอื้อที่สำคัญยิ่ง

2.3.5 ความคิดเห็นด้านสิ่งแวดล้อม จากการศึกษาพบว่าในภาพรวมของเกษตรกรมีความคิดเห็นระดับมากในประเด็นต่างๆ คือ การฟื้นฟูดินให้มีความอุดมสมบูรณ์ การอนุรักษ์

สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ สร้างความหลากหลายทางชีวภาพให้เกิดขึ้นในไร่นา การลดใช้สารเคมี การฟื้นฟูสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่เสื่อมโทรม และมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติที่มีคุณภาพดีและมีสัตว์น้ำปัจจัยต่างๆเหล่านี้มีผลต่อการทำเกษตรยั่งยืนของเกษตรกร

2.3.6 ความคิดเห็นด้านผู้บริโภค จากการศึกษาพบว่าในภาพรวมของเกษตรกรมีความคิดเห็นระดับมากเกี่ยวกับผู้บริโภคให้ความสำคัญกับการรักษาสุขภาพ และการทำเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

3. ข้อเสนอแนะ

3.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

จากผลการศึกษาวิจัยเรื่อง การทำเกษตรยั่งยืนของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร พบว่า

3.1.1 ส่งเสริมให้เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธรทำเกษตรยั่งยืนเนื่องจากพบว่าเกษตรกรมีเนื้อที่ถือครองทางการเกษตรน้อยลง การทำเกษตรยั่งยืนจะทำให้เกษตรกรสามารถใช้พื้นที่ที่น้อยลงทำการเกษตรได้ตลอดปี เช่นการทำเกษตรผสมผสาน การทำเกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

3.1.2 ส่งเสริมให้เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธรทำเกษตรยั่งยืนเนื่องจากเกษตรกรเห็นว่าการทำเกษตรยั่งยืนทำให้เกษตรกรมีรายได้และมีอาหารบริโภคตลอดทั้งปีนั้นแสดงให้เห็นได้ว่าเกษตรกรเห็นความสำคัญและจำเป็นของระบบเกษตรยั่งยืน ที่จะช่วยให้เกษตรกรเกิดรายได้ และมีอาหารบริโภคในครัวเรือนตลอดทั้งปีได้

3.1.3 การส่งเสริมการทำเกษตรยั่งยืนควรส่งเสริมการปรับเปลี่ยนทัศนคติต่อการทำเกษตรยั่งยืน โดย เริ่มปลูกฝังให้เห็นความสำคัญของเกษตรยั่งยืนตั้งแต่เด็กผ่านการทำงานร่วมกับครอบครัว และการส่งเสริมการทำเกษตรยั่งยืนและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในโรงเรียนเพื่อให้เป็นบุคคลที่มีคุณลักษณะเหมาะสมในการทำเกษตรยั่งยืน นอกจากนี้ควรมีการส่งเสริมการรวมกลุ่มของเกษตรกร โดยการศึกษาดูงานจากกลุ่มตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จ สร้างโอกาสเข้าถึงแหล่งทุนและจัดหาเงินทุนให้กับเกษตรกรที่ทำเกษตรยั่งยืน รวมถึงณรงค์ให้บุคคลทั่วไปเห็นความสำคัญและประโยชน์จากการบริโภคผลผลิตที่มาจากการทำเกษตรยั่งยืน

3.1.4 ภาครัฐควรสนับสนุนเงินทุนเป็นรายบุคคลสำหรับผู้ทำเกษตรยั่งยืน และจัดตั้งเงินกองทุนด้านการเกษตรในหมู่บ้าน ชุมชนในการส่งเสริมการทำเกษตรยั่งยืน ภาครัฐให้

ความรู้แก่เกษตรกรในการคัดเลือกพันธุ์ที่มีคุณภาพไว้ใช้ในครัวเรือน และส่งเสริมการใช้พลังงานทางเลือกทดแทนการใช้พลังงานเชื้อเพลิง เช่น การใช้พลังงานแสงอาทิตย์ พลังงานลม

3.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

3.2.1 ควรมีการศึกษารูปแบบการทำเกษตรยั่งยืนที่เหมาะสมกับบริบทชุมชน ลักษณะสภาพพื้นที่ของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร

3.2.2 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการทำเกษตรยั่งยืนที่ทำให้เกิดการใช้ประโยชน์ที่ดินสูงสุด เนื้อที่ไม่เกินจำนวน 5 ไร่ เนื่องจากปัจจุบันพื้นที่การครองถือที่ดินทางด้านการเกษตรลดน้อยลง

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมส่งเสริมสหกรณ์ (ม.ป.ป.) เศรษฐกิจพอเพียงปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงชีวิต
(เอกสาร เผยแพร่) ม.ป.ท.
- จิรายุ ทรัพย์สิน (2540) “ปัจจัยความคิดเห็นของนิสิตที่มีต่อการเลือกตั้งผู้ว่าราชการ
กรุงเทพมหานคร : ศึกษาเฉพาะกรณีนิสิตปริญญาตรี คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขารัฐศาสตร์ บัณฑิต วิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- ณัฐกฤตา ศรีสุขงค์ (2555) “การทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกรในพื้นที่จังหวัดอุดรธานี”
วิทยานิพนธ์ปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต แขนงวิชาส่งเสริมการเกษตร
สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- ธันวา จิตต์สงวน, บัณฑิต สุตรสุนทร, และวิศิษฐ์ ลิ้มสมบุญชัย (2543) “แนวทางและนโยบายในการ
พัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน กรณีศึกษาภาคเหนือ” กรุงเทพมหานคร
คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพมหานคร ม.ป.ท.
- ประสาร ฤทธิมนตรี (2545) “ความคิดเห็นของพนักงานไปรษณีย์ต่อการแปรรูปกิจการไปรษณีย์”
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา, บัณฑิต
วิทยาลัย สถาบันราชภัฏธนบุรี
- นันทิยา หุดานูวัตร และ ณรงค์หุดานูวัตร (2547) “เกษตรกรมัยยั่งยืน: กระบวนทัศน์ กระบวนการ
และตัวชี้วัด” นนทบุรี หลักไท ช่างพิมพ์
- เพ็ญแข สุภณฐาพร (2548) “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จทางการเงินของการดำเนินงาน
การเกษตรแบบยั่งยืน: กรณีศึกษารูปแบบเกษตรผสมผสาน อำเภอเลาขวัญ
จังหวัดกาญจนบุรี” บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- “พระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2519
และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2532” สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (2546)
กรุงเทพมหานคร
- ไพฑูริย์ คัชมาตย์ จริญญา ไทยานนท์ (2543) “การพัฒนาเกษตรยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”
ภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

- มณฑล สังกัศวรณ (2547) “ปัจจัยที่มีผลต่อความยั่งยืนของเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของกลุ่ม
แม่บ้านเกษตรกร นพเก้า บ้านในชาก ตำบลชากพง อำเภอกาญจนบุรี จังหวัดระยอง”
วิทยานิพนธ์ปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต แขนงวิชาส่งเสริมการเกษตร สาขาวิชา
ส่งเสริมการเกษตร และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- วัฒนา จันดาวรรณ (2538) “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของ
เกษตรกรในเขตชลประทาน อำเภอกำชะอี จังหวัดมุกดาหาร” มหาวิทยาลัยสถาบัน
บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ กรุงเทพมหานคร
- มูลนิธิเกษตรกรมยั่งยืน (2547) “โครงการนำร่องการศึกษาวิจัยลักษณะศักยภาพของระบบ
เกษตรกรรมยั่งยืน (ภูนิเวศเชิงใหม่-ลำพูน) นนทบุรี พิมพ์ดี
- ราชบัณฑิตยสถาน (2542) *ปทานุกรมสังคมวิทยา* กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์การพิมพ์
- วิฑูรย์ ปัญญากุล (2544) “เกษตรยั่งยืน:วิธีการเกษตรแห่งอนาคต:ประมวลความรู้และประสบการณ์
เกษตรยั่งยืน 47 ประเทศ กรุงเทพมหานคร กรีนเนท
- วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ (2554) *ปฏิรูปเกษตรกรรมเพื่อความมั่นคงทางอาหาร:บทวิเคราะห์ และ
ปฏิบัติการทางนโยบาย* นนทบุรี พิมพ์ดี
- วิระชัย นาควิบูลย์วงศ์ อาภาพรณ พัฒนพันธ์ และอาทิตยา พองพรหม (2554) “การใช้ประโยชน์
ในที่ดินเพื่อเกษตรกรรมในเขตปฏิรูปที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ :ศึกษากรณีขนาดการ
ถือครอง ที่ดินไม่เกิน 10 ไร่ต่อครัวเรือน” กรุงเทพมหานคร สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- วิระชัย นาควิบูลย์ และ อาทิตยา พองพรหม (2554) “พัฒนาการจัดการทรัพยากรที่ดิน
ในประเทศไทย จากพ่อปกครองลูก-ถึงยุคประชาธิปไตย (พ.ศ. 1792-2551)”
บรรณาธิการ สำนักงานการ ปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม เอกสารวิชาการฉบับที่ 122
หน้า 47-48 กรุงเทพมหานคร
- ศาสวัต พัฒนาศักดิ์ (2546) “การทำเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรที่เป็นและไม่เป็นสมาชิก
สหกรณ์การเกษตรยั่งยืนแม่ทา กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่”
วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (เกษตรศาสตร์)
สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- สุกัญญา แสงอร่าม (2555) “แนวทางการปฏิรูปที่ดินเพื่อแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินในอนาคต”
สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม เอกสารวิชาการฉบับที่ 125
กรุงเทพมหานคร

- สัตยา กระแสชล (2538) “ความคิดเห็นของประชาชนต่อการจัดตั้งอุทยานสายใจธรรม
จังหวัด ฉะเชิงเทรา” วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรบัณฑิตสิ่งแวดล้อมมหาบัณฑิต
สาขาวิทยาศาสตร์ สิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เสกสรร วัฒนพงษ์ (2542) “ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการประสานงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจทาง
หลวงกับเจ้าหน้าที่ตำรวจภูธรในเขตพื้นที่ทางหลวง หมายเลข 34
(บางนา - บางปะกง) กรุงเทพมหานคร” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขารัฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (2553) *นิคมการเกษตรพืชอาหารและพืชพลังงาน
ทดแทนรองรับนโยบายปรับโครงสร้างภาคการเกษตร ปี 2552-2553* เอกสารเผยแพร่
เล่มที่ 475 กรุงเทพมหานคร ม.ป.ท.
- สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (2554) “องค์พระประมุขกับการปฏิรูปที่ดิน”
กรุงเทพมหานคร ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด
- สำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร (2556) *รายงานผลการดำเนินงานโครงการนิคมการเกษตร
“เกษตรอินทรีย์” จังหวัดยโสธร ปีงบประมาณ 2555และปีงบประมาณ 2556* หน้า 1-2
- สุรติวัติ ภาคอุทัย (2556) “ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจประกอบอาชีพเกษตรกรรมในอนาคตของ
ยุวเกษตรกรในโรงเรียนขยายโอกาสในเขตปฏิรูปที่ดิน จังหวัดแม่ฮ่องสอน”
สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม เอกสารวิชาการฉบับที่ 134
กรุงเทพมหานคร
- อนุสรณ์ อุณ โณ (2546) *ขบวนการเกษตรกรรมยั่งยืนในสังคมไทยและการเมืองของงานเขียน
เกษตรกรรมยั่งยืน นนทบุรี ศรีเมืองการพิมพ์*
- Good, C. V. (1959). *Dictionary of education*. New York: McGraw - Hill.
- Kolasa, B. J. (1969). *Introduction to behavioral science for business*. New York: John Wiley & Son.
- Thomas, J.Z. (1959). *Dictionary of social science*. Washington D.C: Public Affair Press
- Webster. (1999). *Webster's new world dictionary*. New York: Compact School the
WorldPublisthing Company.
- Yamane, Taro.(1967). *Statistics:An introductory analysis*.New York: Harper and Row.
- <http://www.dnp.go.th> ค้นคืนวันที่ 14 กรกฎาคม 2557
- <http://www.dictionary.sanook.com> ค้นคืนวันที่ 14 กรกฎาคม 2557
- <http://www.online-english-thai-dictionary.com> ค้นคืนวันที่ 14 กรกฎาคม 2557
- <http://www.mcc.cmu.ac.th/Seminar/pdf/657.pdf> ค้นคืนวันที่ 14 กรกฎาคม 2557

ภาคผนวก
แบบสัมภาษณ์

ลำดับที่แบบสัมภาษณ์ □□□

แบบสัมภาษณ์

การศึกษาวิจัย เรื่อง การทำเกษตรยั่งยืนของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร

คำชี้แจง

1. แบบสัมภาษณ์นี้ใช้สำหรับสัมภาษณ์เกษตรกรที่เป็นเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร

2. ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธรแต่ละบุคคลถือเป็นความลับ และจะนำไปใช้เฉพาะประกอบการศึกษาวิจัยในระดับบัณฑิตศึกษาแขนงวิชาส่งเสริมการเกษตร วิชาเอกส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช โดยสรุปเป็นข้อมูลรวมของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร

3. แบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 4 ตอน คือ

ตอนที่ 1 สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจบางประการของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร

ตอนที่ 2 ทักษะของเกษตรกรที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรยั่งยืนของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืนของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร

ตอนที่ 4 ปัญหาและข้อเสนอแนะของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธรที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรยั่งยืน

ลงชื่อ..... ผู้สัมภาษณ์

(นางสาวจรรณี คำกอง)

...../...../.....

แบบสัมภาษณ์

การศึกษาวิจัย เรื่อง การทำเกษตรยั่งยืนของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร

.....

คำชี้แจง

ผู้สัมภาษณ์อ่านข้อคำถามให้ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ฟัง แล้วผู้สัมภาษณ์ทำเครื่องหมาย (✓) ลงในช่อง (.....) หน้าข้อความที่ต้องการ หรือเติมข้อความลงในช่องว่างที่กำหนดให้ตามข้อมูลที่ได้รับจากผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

เกษตรกรบ้าน..... หมู่ที่..... ตำบล.....
อำเภอ ..... จังหวัดยโสธร เบอร์โทรศัพท์.....

ตอนที่ 1 สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจบางประการของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร
(รอบปี 2556)

1. เพศ

(.....) 1.1 ชาย

(.....) 1.2 หญิง

2. อายุ..... ปี

3. สถานภาพการสมรส

(.....) 3.1 โสด

(.....) 3.2 สมรส

(.....) 3.3 หย่า/หม้าย

4. ระดับการศึกษา

(.....) 4.1 ไม่ได้เรียนหนังสือ

(.....) 4.2 ต่ำกว่าประถมศึกษาปีที่ 4

(.....) 4.3 จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

(.....) 4.4 จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 หรือ 7

(.....) 4.5 จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น (ม. 3 หรือ ม.ศ.3)

(.....) 4.6 จบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.6 หรือ ม.ศ.5)

(.....) 4.7 จบอนุปริญญา/ปวส.

(.....) 4.8 จบปริญญาตรีขึ้นไป

5. สมาชิกในครัวเรือน จำนวน .....คน
6. แรงงานในครัวเรือนภาคการเกษตร จำนวน.....คน
7. การประกอบอาชีพของครัวเรือนเกษตรกร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
- (.....) 7.1 อาชีพเกษตรกรรวม
- (.....) 7.1.1 ทำนา
- (.....) 7.1.2 ทำไร่
- (.....) 7.1.3 ทำสวน
- (.....) 7.1.4 เลี้ยงสัตว์
- (.....) 7.1.5 ทำประมง
- (.....) 7.2 อาชีพรับจ้างทั่วไป
- (.....) 7.3 อาชีพค้าขาย
- (.....) 7.4 อาชีพรับราชการ
- (.....) 7.5 อื่น ๆ ระบุ.....
8. รายได้ของครัวเรือนในภาคการเกษตร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
- (.....) 8.1 รายได้จากการทำนา จำนวน..... บาท
- (.....) 8.2 รายได้จากการทำไร่ จำนวน.....บาท
- (.....) 8.3 รายได้จากการทำสวน จำนวน.....บาท
- (.....) 8.4 รายได้จากการเลี้ยงสัตว์ จำนวน.....บาท
- (.....) 8.5 รายได้จากประมง จำนวน.....บาท
- (.....) 8.6 รายได้จากอื่น ๆ ระบุ..... จำนวน.....บาท
9. รายได้ของครัวเรือนนอกภาคการเกษตร (เช่น รับจ้างทั่วไป รับราชการ บุตรหลานส่งมาให้ค้าขาย ฯลฯ) จำนวน..... บาท
10. รายจ่ายของครัวเรือนในภาคการเกษตร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
- (.....) 10.1 รายจ่ายจากการทำนา จำนวน..... บาท
- (.....) 10.2 รายจ่ายจากการทำไร่ จำนวน..... บาท
- (.....) 10.3 รายจ่ายจากการทำสวน จำนวน..... บาท
- (.....) 10.4 รายจ่ายจากการเลี้ยงสัตว์ จำนวน..... บาท
- (.....) 10.5 รายจ่ายจากการทำประมง จำนวน..... บาท
- (.....) 10.6 รายจ่ายจากอื่น ๆ ระบุ..... จำนวน..... บาท

11. รายจ่ายของครัวเรือนนอกภาคการเกษตร (เช่น ใช้อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ค่าโทรศัพท์ ค่าการศึกษาบุตร ฯลฯ) จำนวน.....บาท
12. สถานะหนี้สินของครัวเรือน
 (.....) 12.1 ไม่มีหนี้สิน
 (.....) 12.2 มีหนี้สิน จำนวน.....บาท
13. ท่านมีเงินออมในครัวเรือน
 (.....) 13.1 ไม่มีเงินออม
 (.....) 13.2 มีเงินออม จำนวน.....บาท
14. การมีตำแหน่งทางสังคมของท่าน
 (.....) 14.1 ไม่มีตำแหน่งทางสังคม
 (.....) 14.2 มีตำแหน่งทางสังคม (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
 (.....) 14.1 ผู้ปกครองท้องที่ (กำนัน,ผู้ใหญ่บ้าน)
 (.....) 14.2 ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
 (นายกฯเทศบาลตำบล นายกฯ อบต. สท. สอบต.)
 (.....) 14.3 อสม. อาสาสมัครหมู่บ้าน
 (.....) 14.4 อาสาสมัครเกษตรฯ
 (.....) 14.5 อื่นๆระบุ.....
15. การเป็นสมาชิกกลุ่มในสังคม
 (.....) 15.1 ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่ม
 (.....) 15.2 เป็นสมาชิกกลุ่ม (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
 (.....) 15.2.1 กลุ่มสหกรณ์
 (.....) 15.2.2 กองทุนหมู่บ้าน
 (.....) 15.2.3 กลุ่มลูกค้า ธ.ก.ส.
 (.....) 15.2.4 กลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มสตรี
16. การถือครองที่ดินในครัวเรือนของท่าน
 (.....) 16.1 ที่ดินส.ป.ก. จำนวน.....ไร่
 (.....) 16.2 ที่ดินโฉนด,นส.3 จำนวน.....ไร่
 (.....) 16.3 ที่ดินประเภทอื่นๆ จำนวน.....ไร่
17. พื้นที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม จำนวน.....ไร่

18.การใช้ประโยชน์ในแปลงที่ดิน ส.ป.ก.

- (.....) 18.1 มีการใช้ประโยชน์ในที่ดินเต็มทุกแปลง
- (.....) 18.2 มีการใช้ประโยชน์ในที่ดินเพียงบางส่วน (รวมทุกแปลง)
- (.....) 18.3 ไม่มีการใช้ประโยชน์ในที่ดินทุกแปลง สาเหตุ ระบุ.....

19.การทำเกษตรยั่งยืนในครัวเรือนของท่าน

- (.....) 19.1 ไม่ทำเกษตรยั่งยืน
- (.....) 19.2 ทำเกษตรยั่งยืน

ตอนที่ 2 ทศนคติของเกษตรกรต่อการทำเกษตรยั่งยืนของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน

จังหวัดยโสธร

คำชี้แจง ท่านมีทัศนคติต่อการทำเกษตรยั่งยืนในประเด็นต่อไปนี้ในระดับใด

ประเด็น	ระดับความคิดเห็น				
	เห็นด้วย อย่างยิ่ง (5)	เห็น ด้วย (4)	ไม่ แน่ใจ (3)	ไม่ เห็นด้วย (2)	ไม่ เห็นด้วยอย่างยิ่ง (1)
1.การทำเกษตรยั่งยืนเป็นทางรอดของภาค การเกษตรไทย					
2.การทำเกษตรยั่งยืนทำให้เกษตรกรมี รายได้ตลอดทั้งปี					
3.การทำเกษตรยั่งยืนทำให้เกษตรกรมี อาหารบริโภคตลอดทั้งปี					
4.การทำเกษตรยั่งยืนทำให้มีการพึ่งพา ปัจจัยภายนอกในการผลิตน้อยลง					
5.การทำเกษตรยั่งยืนเป็นรากฐานสำคัญ ในการสร้างความเข้มแข็งให้กับประเทศ					
6.ระบบเกษตรยั่งยืนเป็นระบบเกษตรที่ ก่อให้เกิดความเกื้อกูลกันของเกษตรกร และกลุ่มเกษตรกร					

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืนของเกษตรกรในเขต
ปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร
คำชี้แจง ท่านมีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืนของท่านใน
ประเด็นต่อไปนี้ในระดับใด

ประเด็น	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด (5)	มาก (4)	ปานกลาง (3)	น้อย (2)	น้อยที่สุด (1)
1.ด้านบุคคล					
1.1.คุณลักษณะเฉพาะของเกษตรกร					
1.การมีสิทธิในการถือครองที่ดิน					
2.มีอุปนิสัยที่ชอบพึ่งพาตนเอง มากกว่าผู้อื่น					
3.ใฝ่การเรียนรู้ และศึกษาทดลองความรู้ใหม่					
4.มีความขยันอดทนรักการเกษตรและสิ่งแวดล้อมใน แปลง					
5.เลิกค่านิยมบริโภคนิยม อวดออม ไม่ดีคอบายมุข					
1. 2.ความสามารถในการผลิตของเกษตรกร					
1.การตัดสินใจและร่วมกันทำงานในแปลง					
2.มีแรงงานครอบครัวที่เพียงพอกับการทำงาน					
3.มีการอาศัยในแปลงและมีเวลาทำงานในแปลง					
4.การใช้ทรัพยากรในแปลงอย่างคุ้มค่า					
5.มีการปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการทำ การเกษตร					
1. 3.ประสบการณ์ชีวิตของเกษตรกร					
1.มีประสบการณ์ชีวิตที่ยากลำบากและดิ้นรนของ การทำอาชีพอื่น					
2.ความคุ้นเคยกับการทำเกษตรมาตั้งแต่ยังเด็ก					
3.เกิดความล้มเหลวจากการผลิตเชิงเดี่ยว					
4.ประสบปัญหาด้านสุขภาพจากการใช้สารเคมีปราบ ศัตรูพืช					

ตอนที่ 3.2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืน (ต่อ)

ประเด็น	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด (5)	มาก (4)	ปานกลาง (3)	น้อย (2)	น้อยที่สุด (1)
2.ด้านสังคม					
1.มีผู้นำและมีการรวมกลุ่ม					
2.มีแบบอย่างเกษตรยั่งยืนในชุมชน					
3.มีการแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ในการทำเกษตรในชุมชน					
4.มีองค์กรชุมชนที่มีประสบการณ์ทำเกษตรยั่งยืนที่เข้มแข็ง					
5.มีการสร้างความตระหนักในประโยชน์ที่ได้รับจากการพัฒนาเกษตรยั่งยืน					
3.ด้านเศรษฐกิจ					
1.การมีหนี้สิน					
2.การขาดแคลนเงินทุนหรือเงินทุนค่อนข้างน้อย					
3.การประกันราคาสินค้าเกษตร					
4.การมีรายได้ทางการเกษตรที่มั่นคง					
5.มีแหล่งรับซื้อ หรือตลาดที่แน่นอน					
6.มีองค์กรมาตรฐานผลผลิตในการสร้างค่านาเชื่อถือแก่ผลผลิต					
7.ต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น เช่น น้ำมัน ปุ๋ย เมล็ดพันธุ์					
8.มีเงินทุนอย่างเพียงพอ					
4.ด้านนโยบายภาครัฐ					
1.มีนโยบายการส่งเสริมเกษตรยั่งยืนระดับท้องถิ่น					
2.มีนโยบายการส่งเสริมเกษตรยั่งยืนระดับจังหวัด					
3.มีนโยบายการส่งเสริมเกษตรยั่งยืนระดับประเทศ					

ตอนที่ 3.2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรยั่งยืน (ต่อ)

ประเด็น	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด (5)	มาก (4)	ปานกลาง (3)	น้อย (2)	น้อยที่สุด (1)
4.มีการประชาสัมพันธ์ การชี้แนะ แนวทางการทำเกษตรยั่งยืนและ เทคโนโลยีใหม่ๆที่เกี่ยวข้องกับภาค การเกษตรจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและ เอกชน					
5.ภาครัฐมีการเตรียมความพร้อมด้าน สาธารณูปโภคเช่น ถนน ไฟฟ้า ระบบ ชลประทานรองรับในพื้นที่ภาคการเกษตร					
5.ด้านสิ่งแวดล้อม					
1.การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและ ทรัพยากรธรรมชาติ					
2.การฟื้นฟูสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่ เสื่อมโทรม					
3.การลดใช้สารเคมี					
4.การฟื้นฟูดินให้มีความอุดมสมบูรณ์					
5.สร้างความหลากหลายทางชีวภาพ ให้เกิดขึ้นในไร่นา					
6.มีแหล่งน้ำตามธรรมชาติที่มีคุณภาพดี และมีสัตว์น้ำ					
6. ด้านผู้บริโภค					
1.ผู้บริโภคให้ความสำคัญกับการทำ เกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม					
2.ผู้บริโภคให้ความสำคัญกับการรักษา สุขภาพ					

ตอนที่ 4 ปัญหาและข้อเสนอแนะของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธรที่เกี่ยวข้อง
กับการทำเกษตรยั่งยืน
คำชี้แจง ท่านมีปัญหาและข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรยั่งยืนในประเด็นต่อไปนี้อย่างไร

ประเด็น	ระดับปัญหา				ข้อเสนอแนะ
	ไม่มี ปัญหา (0)	น้อย (1)	ปานกลาง (2)	มาก (3)	
1.ปัญหาด้านบุคคล					
1. การไม่มีสิทธิในการถือครองที่ดิน					
2. ไม่มีการเรียนรู้ และศึกษาทดลองความรู้ใหม่					
3. อื่นๆระบุ.....					
2.ปัญหาด้านสังคม					
1. ไม่มีผู้นำและมีการรวมกลุ่ม					
2. ไม่มีการมีแบบอย่างเกษตรยั่งยืนในชุมชน					
3. ไม่มีการแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ ในการทำเกษตรในชุมชน					
4. ไม่มีองค์กรชุมชนที่มีประสบการณ์ทำ เกษตรยั่งยืนที่เข้มแข็ง					
5. อื่นๆระบุ.....					
3.ปัญหาด้านเศรษฐกิจ					
1. การมีภาวะหนี้สิน					
2. ขาดแคลนเงินทุน หรือเงินทุนค่อนข้างน้อย					
3. ไม่มีการประกันราคาสินค้าเกษตร					
4. ต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น เช่น น้ำมัน ปุ๋ย เมล็ดพันธุ์					
5. อื่นๆระบุ.....					

ตอนที่ 4.4 ปัญหาและข้อเสนอแนะของเกษตรกร (ต่อ)

ประเด็น	ระดับปัญหา				ข้อเสนอแนะ
	ไม่มีปัญหา (0)	น้อย (1)	ปานกลาง (2)	มาก (3)	
4.ปัญหาด้านนโยบายภาครัฐ					
1. ไม่มีนโยบายการส่งเสริมเกษตรกรยั่งยืน ระดับท้องถิ่น					
2. ไม่มีนโยบายการส่งเสริมเกษตรกรยั่งยืน ระดับจังหวัด					
3. ไม่มีนโยบายการส่งเสริมเกษตรกรยั่งยืน ระดับประเทศ					
4. อื่นๆ ระบุ.....					
5.ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม					
1. ไม่มีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและ ทรัพยากรธรรมชาติ					
2. ไม่มีการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ที่เสื่อมโทรม					
3. ไม่มีการสร้างความหลากหลายทาง ชีวภาพให้เกิดขึ้นในไร่นา					
4. อื่นๆ ระบุ.....					

ข้อเสนอแนะอื่นๆ

1. ข้อเสนอแนะต่อเกษตรกร

.....

2. ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานภาครัฐ

.....

3. ข้อเสนอแนะต่อองค์กรภาคเอกชนและอื่นๆ

.....

ทางผู้วิจัยฯ ขอขอบคุณทุกท่านที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	นางสาวจรรุณี คำกอง
วัน เดือน ปีเกิด	21 มกราคม 2524
สถานที่เกิด	อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด
ประวัติการศึกษา	ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ.2545
สถานที่ทำงาน	สำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร
ตำแหน่ง	นักวิชาการปฏิรูปที่ดินชำนาญการ

